

Little Master's HINDI IN 45 DAYS

**Editor :
K. RUBEN, M.A**

**Copy Right Reserved by :
B.K.R. Murthy (Publisher)
H. No. 28-22-20, Rahman Street,
Arundelpet, Vijayawada-2.
Phone : 432813**

**First Edition :
February - 1999,**

**Printers :
Ashok Printers
Vijayawada-2.**

Price : Rs. 30-00

06

149

239

3084
RIP

జనవరి 1948వ సం॥ము దక్షిణ భారత దేశం
హిందీ ప్రచారం చుట్టినప్పటి నుండి హిందీ ప్రచార సంస్థ
వ్యాపార, ప్రాంతీయ, పండితుల ద్వారా హిందీ ప్రచారం జరుగుతూ
ఉంది. హిందీ ప్రచారం ఒక ఉద్యమంగా కొనసాగింది. స్వాతంత్ర్య
పొందే ద్వారా పాఠశాలల్లో హిందీ ఒక పాఠ్యాంశంగా చేర్చబడింది.
అలాగే హిందీ భాషా ప్రచారం ఎంతో జరుగవలసి వుంది. దూరదర్శన,
కార్యక్రమాలు, హిందీ సినిమాలు, ఉత్తర దేశయాత్రలు, వ్యాపార
సంబంధాలు కొంత నేర్చుకోవలసిన అవసరాన్ని ప్రతిరోజు గుర్తు
పెట్టుతున్నాయి. ఈ అవసరాన్ని తీర్చడం కోసం మేము "45 రోజుల్లో
హిందీ" పుస్తకాన్ని ప్రచురిస్తున్నాము. మా కోరికను అంగీకరించి హిందీ
పాఠశాలలో విశేష అనుభవం గల "కిన్నెర రూబెన్" గారు ఈ పుస్తకం
రచించారు. 45 రోజులకు 45 పాఠాలు, అదనంగా మరికొన్ని అంశాలు
ముద్రబడ్డాయి. ఈ పుస్తకం చదివిన పాఠకులు, హిందీ భాషతో
పరిచయం ఏర్పరచుకొని, మున్ముందు హిందీ సాహిత్యం కూడా
అభ్యసిస్తారని ఆశిస్తున్నాము.

ఈమని దయానంద,
కార్యవర్గ సభ్యులు,
ఆంధ్రప్రదేశ్ హిందీ అకాడమీ.

అభినందన

హిందీ మన జాతీయ భాష మాత్రమే కాదు, అనుసంధాన భాష కూడ. భారత రాజ్యాంగం దీన్ని రాజ భాషగా కూడ నిర్దేశించింది. విభిన్న ప్రాంతాలూ, వేష భాషలూ, పలుభాషలూ విస్తరించిన యీ సువిశాల భారతవనిలో పరస్పర సంబంధాలను పెంపొందించు కోవడానికి సమైక్యతను సాధించడానికి భాష ప్రధాన సాధనమనేది నిర్వివాదాంశం. అందుకే అధిక సంఖ్యాకులు అర్థం చేసికోగలిగిన హిందీని జాతీయ భాషగా గుర్తించి, అహిందీ ప్రాంతాల్లో దాన్ని విశేషంగా ప్రచారం చేయడానికి ప్రయత్నాలు సాగుతున్నాయి. ప్రభుత్వంతో పాటు అనేక స్వచ్ఛంద సంస్థలు కూడ నిర్విరామంగా కృషి చేస్తున్నాయి. వ్యాపార విషయాలలోనూ, ఉద్యోగ నిర్వహణలోనూ ఎదురయ్యే సమస్యలతో పాటు దూరదర్శన్, సినిమా మొదలైన విజ్ఞాన వినోద సాధనాలు కూడ హిందీ అభ్యసించడానికి పురికొల్పుతున్నాయి. ఈ పరిస్థితుల్లో సామాన్యుడికి గూడా సాధ్యమైనంత తక్కువ సమయంలో హిందీ భాషా పరిచయం గలిగించగల స్వబోధినులు చాలా అవసరం. ఈ దృక్పథంతో యిప్పటికీ అనేక పుస్తకాలు ప్రచురించబడ్డాయి. వాటిలోని బాగోగుల్ని, సామాన్య పాఠకుని సౌలభ్యాన్నీ గమనించి మిత్రులు రూబెన్ గారు యీ పుస్తకాన్ని రచించడం ముదావహం. “45 రోజుల్లో హిందీ” అభ్యసించడానికి తన విశేషానుభవాన్నీ, నైపుణ్యాన్నీ మేళవించి ఈ పుస్తకాన్ని రచించారాయన. విస్తరణ భీతి చేత ఈ పుస్తకంలోని విశేషాలను విశేషీకరించలేకున్నాను. ఒక్క మాటలో చెప్పాలంటే ఈ పుస్తకం మాటలు నేర్చే పసిబిడ్డలకు మాతృమూర్తి వంటిది. తప్పటడుగులు సరిదిద్ది తరణోపాయం సూచించగల గురూత్తముని వంటిది. ఇంత మంచి పుస్తకాన్ని రచించిన మిత్రులు శ్రీ రూబెన్ గారిని ప్రశంసిస్తున్నాను. జాతీయ భాషా ప్రచారంలో తన కర్తవ్యాన్ని నిర్వర్తిస్తున్నందుకు అభినందిస్తున్నాను.

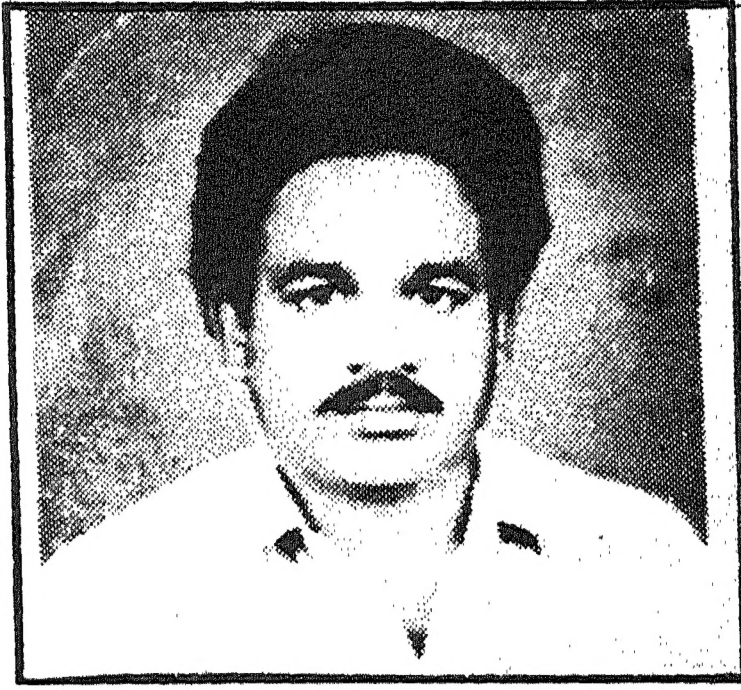
ఒంగోలు

“దయానంద”

2 అక్టోబరు 1994

(గాంధీ జయంతి)

అంకితం

నా మిత్రుడు బంగారు శ్రీనివాసరావుకు

ప్రణవి ఎడ్యర్బయిజర్సు

5/2 పొత్తూరివారి తోట, గుంటూరు - 1

చినబాబూ,

నీవు మా కుటుంబానికి ఎన్నో ఉపకారాలు చేశావు. మా మనుమడు, మనుమరాలు బంటి, బన్నీలను (రిత్విక్, ప్రణవి) ప్రాణాధికంగా ప్రేమించావు. అకస్మాత్తుగా జీవిత యాత్ర ముగించావు. నిన్ను మేము మరచిపోలేము.

2-10-1994.

కిన్నెర రూబెన్.

విషయ క్రమ : విషయ క్రమము

పేజీ

పాఠ 1. स्वर और व्यंजन	: అచ్చులు - హల్లులు	9
పాఠ 2. हिंदी शब्द - उच्चारण	: హిందీ మాటలు - ఉచ్చారణ	12
పాఠ 3. बारहखड़ी	: గుణింతము	15
పాఠ 4. संयुक्ताक्षर	: సంయుక్తాక్షరములు	20
పాఠ 5. वाक्य	: వాక్యము	23
పాఠ 6. कुछ वाक्य	: కొన్ని వాక్యములు	26
పాఠ 7. गिनती	: ఒంటు	29
పాఠ 8. आ, ए, ई (नियम)	: आ, ए, ई నియమము	30
పాఠ 9. यह, वह, ये, वे	: ఇది, అది, ఇవి, అవి	34
పాఠ 10. क्या, कौन	: ఏమి? ఎవరు?	35
పాఠ 11. यहाँ, वहाँ, कहीं, मैं, पर	: ఇక్కడ, అక్కడ, ఎక్కడ, లోపల, పైన	37
పాఠ 12. वर्तमानकाल तात्कालिक वर्तमान काल	: వర్తమాన కాలము తాత్కాలిక వర్తమాన కాలము	39
పాఠ 13. विधिवाचक	: విధివాచకము	43
పాఠ 14. संज्ञा	: నామవాచకము	46
పాఠ 15. सर्वनाम पुरुष	: సర్వనామము పురుషులు	47

‘अपना’ का प्रयोग		: अपना	యొక్క	
		ప్రయోగము		
‘जो’ का प्रयोग		: जो	యొక్క	
		ప్రయోగము		
पाठ 16.	विशेषण	: विशेषणములు		58
पाठ 17.	लिंग	: लिंगములు		64
पाठ 18.	वचन	: वचनములు		66
पाठ 19.	कारक	: విభక్తులు		69
	का, के, की	: యొక్క (షష్ఠీ విభక్తి)		
पाठ 20.	क्रियार्थक संज्ञा	: క్రియార్థక వాచకము		72
पाठ 21.	भूतकाल और	: భూతకాలము		73
	भविष्यत् काल	: భవిష్యత్ కాలము		
पाठ 22.	क्रिया - अकर्मक	: అకర్మక క్రియ,		
	क्रिया - सकर्मक	: సకర్మక క్రియ		78
पाठ 23.	वाच्य	: వాచ్యములు		81
पाठ 24.	क्रिया विशेषण	: క్రియావిశేషణములు		83
पाठ 25.	‘ने’ प्रत्यय	: ने ప్రత్యయము		85
पाठ 26.	सम्बन्ध सूचक	: సంబంధ సూచకము		87
पाठ 27.	समुच्चय बोधक	: సముచ్చయ బోధకము		88
पाठ 28.	‘कि’ का प्रयोग	: कि యొక్క		
		ప్రయోగము		89
पाठ 29.	विस्मयादि बोधक	: విస్మయాది		
		బోధకము		91
पाठ 30.	होता, पडना,	: హోనా, పడనా,		
	चाहिए	: చాహియే		91

పాఠ 31. సహాయక క్రియాయే	: సహాయక క్రియలు	
और संयुक्त क़ियायें	: సంయుక్త క్రియలు	92
పాఠ 32. उपसर्ग और प्रत्यय	: ఉపసర్గలు -	
	ప్రత్యయములు	100
పాఠ 33. घर (परिवार)	: యిల్లు	
	(కుటుంబము)	106
పాఠ 34. गाँव	: గ్రామము	107
పాఠ 35. पेशेवार	: వృత్తి పనివారు	108
పాఠ 36. पालतू जानवर	: పెంపుడు	
	జంతువులు	109
పాఠ 37. पक्षी	: పక్షులు	111
పాఠ 38. कक्षा	: తరగతి	113
పాఠ 39. पाठशाला	: పాఠశాల	114
పాఠ 40. बाजार (संवाद)	: బజారు (సంభాషణ)	115
పాఠ 41. डाक घर (संवाद)	: తపాల ఆఫీసు	
	(సంభాషణ)	117
పాఠ 42. कृष्णा नदी	: కృష్ణానది	119
పాఠ 43. हमारा झंडा	: మన జెండా	120
పాఠ 44. गाँधीजी	: గాంధీజీ	120
పాఠ 45. अच्छी सबक	: మంచిగుణపాఠము	
परिशीष्ट	: అనుబంధము	122
पाठ परिशिष्ट	: అనుబంధము	124

1. స్వర అచ్చులు

అ	ఆ	ఇ	ఈ	ఉ	ఊ	ఋ
ఎ	ఐ	ఒ	ఔ	అం	అః	
ए	ऐ	ओ	औ	अं	अः	

నియమములు

- 1) హిందీ భాషలో అక్షరములు 46.
అచ్చులు 13. హల్లులు 33.
- 2) తెలుగులో వున్న ఋ, ఎ, ఒ అక్షరములు హిందీలో లేవు.
- 3) తెలుగులో పూర్వానుస్వారము (O) అర్థానుస్వారము (ॐ)
విసర్గము (:) అక్షరములకు కుడివైపున వ్రాయబడును. హిందీలో
పూర్వానుస్వారము. బిందువు రూపములోను, అర్థానుస్వారము
అర్థచంద్రాకారములోను (ॐ) అక్షరముల పైన వ్రాయబడును.
విసర్గము మాత్రము కుడివైపునే వ్రాయబడును.
- 4) హిందీ భాష దేవనాగరి లిపిలో వ్రాయబడును.
- 5) హిందీలో పూర్ణ బిందువు యొక్క ఉచ్చారణ అర్థానునాసికము
వలె (న కారము) ఉండును.

व्यंजन హల్లులు

క	ఖ	ग	घ	ज
क	ख	ग	घ	ङ
च	छ	ज	झ	ञ
च	छ	ज	झ	ञ

ట	ఠ	డ	ఢ	ణ
ఠ	ఠ	ఢ	ఢ	ణ
త	థ	ద	ధ	న
త	థ	ద	ధ	న
ప	ఫ	బ	భ	మ
ప	ఫ	బ	భ	మ
	య	ర	ల	వ
	య	ర	ల	వ
	శ	ష	స	హ
	శ	ష	స	హ
	క్ష	త్ర	జ్ఞ	శ్ర
	క్ష	త్ర	జ్ఞ	శ్ర

1. హిందీలో ఈ, ఇ అను అక్షరములు లేవు (అయితే ఉచ్చారణ సౌకర్యం కొరకు 'ఈ' అను అక్షరాన్ని ఐ ఆకారంలో వ్రాస్తారు.
2. క్ష, త్ర, జ్ఞ అనునవి సంయుక్తాక్షరములు
 $క+ష = క్ష$ $త్+ర = త్ర$ $జ+ఞ = జ్ఞ$
3. అ, ఆ, ఇ, ఐ, ఊ, ఋ, ౠ అను అక్షరములు హిందీలో రెండు విధములుగా వ్రాయబడుచున్నవి.

वर्णमाला

अ आ इ ई उ ऊ ऋ

ए ऐ ओ औ अं अः

क ख ग घ ङ

च छ ज झ ञ

ट ठ ड ढ ण

त थ द ध न

प फ ब भ म

य र ल व

श ष स ह

क्ष त्र ज्ञ श्र

समान रूप वाले अक्षर

त ल प ष ण

व ब क ए

च घ ध छ

य थ र स ख

ग म भ न

ट ठ ढ द

ड ङ ङ ह

इ ई झ श ज्ञ

उ ऊ ज ञ

अ आ ओ औ

ए ऐ त्र ऋ

क्ष श्र ळ

2. हिन्दी शब्द : उच्चारण

హిందీ మాటలు : ఉచ్చారణ

1. హిందీలో రెండు, మూడు, అక్షరముల మాటల చివరి హల్లులు సగము మాత్రమే ఉచ్చరింపబడును.

उदा : नर नर्, कलः कर्, उमरः ऊमर्, मनः मन्, नगरः नगर्.

(నర కల మన నగర అని పలుక కూడదు)

2. నాలుగక్షరముల మాటల రెండవ, నాలుగవ అక్షరములు సగము మాత్రమే పలుకవలెను. అయిదు అక్షరముల మాటలకు 3 వ 5వ అక్షరములు సగము పలుకవలెను.

उदा : मसनद-मसनद्, कटहल-कटहल्,

कमरबंद - कमर्बन्द

3. మూడు అక్షరములు కలిగి, చివరి అక్షరము దీర్ఘము వున్నచో, రెండవ అక్షరము సగము పలుకవలెను.

उदा : कपडा- कपडा, कमरा- कमरा

4. నాలుగు అక్షరముల మాటలో రెండవ అక్షరము, లేదా మొదటి అక్షరము సంయుక్తాక్షరమైనపుడు రెండవ అక్షరము పూర్తిగా పలుకవలెను.

उदा : पत्रकार- पत्रकार, स्थलाभाव- स्थलाभाव

5. ఉర్దూ, అరబ్బీ, ఫారసీ పదములు వ్రాయునప్పుడు అక్షరములు క్రింద బిందువు వ్రాయబడును. ఆ మాటల ఉచ్చారణ ఫారసీ ఈ పదముల ఉచ్చారణను పోలివుండును.

ज़मीन- जमीन्, खत खत्, ग़लत गलत्, फकीर- फकीर्

कुछ शब्द कन्नि मातुलु :

आम	- अम्	-मामिडीपन्दु
आज	-अज्	- ఈరోజు
घर	- फुर्	-యిల్లు
शहर	- शहार्	- పట్టణము
महल	- महांल्	- మహాలు
मगर	- मगर	- మొసలి
तन	- तन्	- శరీరము
पल	- पल्	- క్షణము
क्षण	- क्षण	- క్షణము
भगत	- भगत्	- భక్తుడు
शहद	- शहद्	- తేనె
नल	- नल्	- కొళాయి
सडक	- सडक्	- దారి
गज	- गज्	- గజము
हंस	- హान्स	- హంస
फल	- फल्	- పండు
सच	- सच्	- నిజము
एक	- एक्	- ఒకటి
खत	- खत्	- జాబు
छत	- छत्	- పైకప్పు
ऐनक	- ऐनक्	- కండ్లజోడు
औषध	- औषद्	- ఔషధము
गरम	- गरम्	- వేడి
शरबत	- शरबत्	- పానీయము
अकलमंद	- अकल् मन्द्	- తెలివితేని
सरपट	- सरपट्	- వేగముగా
गडबड	- गड्बड्	- క్రమభంగము

बरगद	- बरगद्	- मुरि
कलम	- कलम्	- कलము
कमल	- कमल्	- कमलము
अंग	- अङ्ग	- अवయవము
नगर	- नगर	- నగరము
महक	- मपाक्	- సువాసన
पग	- पङ्ग	- పాదము
मन	- मन्	- మనస్సు
जल	- जल्	- నీరు
जगत	- जगत्	- ప్రపంచము
नर	- नर्	- మనిషి
इत्र	- इत्त्र	- అత్తరు
गरल	- गरल्	- విషము
कर	- कर्	- చేయు
हम	- హम्	- మేము, మనము
रथ	- रथ्	- రథము
धन	- धन्	- ధనము
पढ	- पढ्	- చదువు
ईख	- ईख्	- చెరకు
बल	- बल्	- బలము
ऋण	- ऋण्	- అప్పు
औरत	- औरत्	- స్త్రీ
नमक	- नमक्	- ఉప్పు
कनक	- कनक्	- బంగారము
मसनद	- मसनद्	- పెద్దదిండు
शकरकंद	- शकरकन्द	- చిలగడదుంప
सरहद	- सरहद्	- సరిహద్దు
चहल पहल	- चहल पहल	- ఆనంద

కోలాహలము

कसरत	- कसरत	- व्यायामము
गढ़बड़ मतकर	- गढ़ बड़ मत्क	- క్రమభంగము
		చేయవద్దు
महल पर चढ-	మహల్ పర్ చడ్	-మహలు పైకి ఎక్కుము
तन मन धन	-तन् मन धन्	- శరీరము,
		మనసు, ధనము
एक कर	- एक कर	- ఒకటిగా చేయుము
जल गरम कर	-जल् गरम् कर	- నీరు వేడి చేయి

3. बारहखडी : గుణింతము

హల్లులతో కలసినపుడు అచ్చుల యొక్క రూపములు ఈ క్రింది విధముగా ఉండును.

నియమములు :

అ) అ ఆ ఇ ఈ ఉ ఊ ఋ ఌ ఐ ఔ ఌ అః
గుర్తులు:- ా ా ి ి ృ ృ ౄ ౄ ౅ ౅ ె ె

ఆ) ఆ, ఈ, ఐ, ఌ అక్షరముల గుర్తు హల్లుల తరువాత చేర్చబడును.

ఉదా: కా, కి, కి, కి

'ఇ' గుర్తు అక్షరమునకు ముందు చేర్చబడును.

ఉదా: కి, చి

ఇ) ఐ ఌ గుర్తులు హల్లులపైనను, ఉ, ఊ, ఋ గుర్తులు హల్లుల క్రిందను చేర్చబడును.

ఉదా: చె, చే, చు, చ్చు

ఈ) యహ్, వహ్, కహ్, నహ్, హే, మే, మే అను అక్షరములను పెదవులు పూర్తిగా మూసి ఉచ్చరింపగూడదు. అనునాసికము వలె ఉచ్చరింపవలెను. (కహ్ అనవలెను, కహ్ అనకూడదు)

ఉ) ర అక్షరమునకు ఉ ఊ ల గుర్తులు కలియునప్పుడు దాని రూపములు ఈ విధముగా ఉండును:-

ఉదా: రు, రు

कुछ उदाहरण

ङ० ङा० ङि० ङी० ङु० ङू० ङृ० ङे० ङै० ङो० ङौ० ङं० ङः
 क का कि की कु कू कृ के कै को कौ कं कः
 च चा चि ची चु चू चृ चे चै चो चौ चं चः
 ट टा टि टी टु टू टृ टे टै टो टौ टं टः
 त ता ति ती तु तू तृ ते तै तो तौ तं तः
 प पा पि पी पु पू पृ पे पै पो पौ पं पः
 म मा मि मी मु मू मृ मे मै मो मौ मं मः
 य या यि यी यु यू यृ ये यै यो यौ यं यः
 र रा रि री रु रू रे रै रो रौ रं रः
 ल ला लि ली लु लू लृ ले लै लो लौ लं लः
 व वा वि वी वु वू वृ वे वै वो वौ वं वः
 ख खा खि खी खु खू खृ खे खै खो खौ खं खः
 ग गा गि गी गु गू गृ गे गै गो गौ गं गः
 छ छा छि छी छु छू छृ छे छै छो छौ छं छः
 झ झा झि झी झु झू झृ ज्ञे ज्ञै ज्ञो ज्ञौ ज्ञं ज्ञः
 ठ ठा ठि ठी ठु ठू ठृ ठे ठै ठो ठौ ठं ठः
 ड डा डि डी डु डू डृ डे डै डो डौ डं डः
 ढ ढा ढि ढी ढु ढू ढृ ढे ढै ढो ढौ ढं ढः
 ण णा णि णी णु णू णृ णे णै णो णौ णं णः
 थ था थि थी थु थू थृ थे थै थो थौ थं थः
 द दा दि दी दु दू दृ दे दै दो दौ दं दः
 ध धा धि धी धु धू धृ धे धै धो धौ धं धः
 न ना नि नी नु नू नृ ने नै नो नौ नं नः
 फ फा फि फी फु फू फृ फे फै फो फौ फं फः
 ब बा बि बी बु बू बृ बे बै बो बौ बं बः
 भ भा भि भी भु भू भृ भे भै भो भौ भं भः

గుణీంతముల ఉచ్చారణ : కొన్ని ఉదాహరణలు

आम	: ఆమ్	तीर	: తీర్
काम	: కామ్	रीति	: రీతి
राजा	: రాజా	मोटा	: మోటా
राधा	: రాధా	गोल	: గోల్
लीला	: లీలా	रोज	: రోజ్
कीडा	: కీడా	पौन	: పౌన్
गीत	: గీత్	नौकर	: నౌకర్
कोयल	: కోయల్	गिलास	: గిలాస్
तोता	: తోతా	मिनट	: మినట్
मोहन	: మోహన్	किला	: కిలా
कौआ	: కౌఆ	केला	: కేలా
कौरव	: కౌరవ్	तेल	: తేల్
किताब	: కితాబ్	कैलास	: కైలాస్
सिर	: సిర్	सैर	: సైర్
तिल	: తిల్	गुण	: గుణ్
आज	: ఆజ్	मुनि	: ముని
राम	: రామ్	चूडी	: చూడీ
मामा	: మామా	पूरी	: పూరీ
दादा	: దాదా	कृपा	: కృపా
मीनाक्षी	: మీనాక్షీ	हृदय	: హృదయ
गुरु	: గురు	तुम	: తుమ్
रुपया	: రుపయా	चूहा	: చూహా
रुमाल	: రుమాల్	कूली	: కూలీ
रुठना	: రూఠనా	गृह	: గృహ
मेला	: మేలా	तृण	: తృణ్
रेल	: రేల్	पुरुष	: పురుష్

పేసా : పైసా
మైనా : మైనా
కుమార్ : కుమార్

తరుణ : తరుణ్
రూహ : రూహ్
రూపక : రూపక్

కొత్త శబ్ద కొన్ని మాటలు

కామ : పని
గాయ : ఆపు
రామ : రాముడు
నామ : పేరు
తాలా : తాళము
మాలా : దండ
రాజా : రాజు
మామా : మామ
బూడా : ముసలివాడు
కృపా : దయ
పితృ : తండ్రి
చెలా : శిష్యుడు
మేలా : తిరుణాల
కేలా : అరటిపండు
పెడ : చెట్టు
తెల : నూనె
జేల : జైలు
కేలాస : కైలాసము
పేసా : డబ్బు
మైనా : మైనాపక్కి
హేజా : కలరా
కోయల : కోకిల, కోయిల
ఘోడా : గుర్రము
రోజ : రోజు, ప్రతిరోజు
తోతా : చిలుక
గౌణ : అప్రధానము

కితాబ : పుస్తకము
గిలాస : గ్లాసు
రానీ : రాణి
మামী : అత్త
దీదీ : అక్క
కురసీ : కుర్చీ
మని : ముని
చూహ : ఎలుక
కౌన : ఎవరు
నౌకా : పడవ
కంస : కంసుడు
లంగడా : కుంటివాడు
ఢంకా : ఢంకా
అంధా : గ్రుడ్డివాడు
కంగాల : నిరుపేద
సంత : సాధువు
గదా : మురికి
పండిత : పండితుడు
గంద : బంతి
పాంచ : ఐదు
చాంద : చంద్రుడు
఑ంఖ : కన్ను
అంతఃపుర : అంతఃపురము
క్రమశ : క్రమముగా
దుఃఖ : దుఃఖము

बारहखड़ी : कुछ वाक्य

గుణింతము : కొన్ని వాక్యములు

कुछ वाक्य

मेरा नाम राजू है।
वह घर बड़ा है।
पेड पर तोता है।
मेज पर कलम है।
यह लडका मोटा है।
यह लडकी सुंदर है।
यह आदमी मजबूत है।
वह औरत बीमार है।
लडके मैदान में खेलते हैं।

लडकियाँ पाठ लिखती हैं
सिपाही ढंका बजाता है
वह सत अंधा है।
घोडा तेज दौडता है।
मैना गाता है।
नौकर सामान लाता है।
पंडिताजी घर में नहीं है।
रानीअंतःपुर में रहता है।
गाय दूध देती है।

నాపేరు రాజు
ఆ యిల్లు పెద్దది
చెట్టు మీద చిలుక వున్నది
మేజాబల్ల మీద కలము వున్నది
ఈ బాలుడు లావుగా వున్నాడు
ఈ బాలిక అందముగా వున్నది
ఈ మనుష్యుడు బలముగా వున్నాడు
ఆ స్త్రీ జబ్బుగా వున్నది
బాలురు ఆటస్థలములో
ఆడుచున్నారు
బాలికలు పాఠము వాయుచున్నారు.
సిపాయి ఢంకా మ్రోగిస్తున్నాడు
ఆ సాధువు గ్రుడ్డివాడు
గుర్రము వేగముగా పరుగెత్తుచున్నది
మైనా పాడుతున్నది
నౌకరు సామాన్లు తెస్తున్నాడు
పండితులు గారు ఇంట్లోలేరు
రాణి అంతఃపురములో వుంటుంది.
ఆవు పాలు యిస్తున్నది

गोखले जी हमारे देश के
बड़े नेता थे।

सीता हिन्दी कविता
लिखती है।

कौआ पेड़ों पर घोंसला
बनाता है।

उस औरत का नाम
कृपावती है।

గోఖలే గారు మన దేశ
నాయకులలో గొప్పవారు

సీత హిందీ కవిత్వము
వ్రాస్తుంది

కాకి చెట్ల మీద గూడు
నిర్మిస్తుంది.

ఆ స్త్రీ పేరు కృపావతి

4. సంయుక్తాక్షర : సంయుక్తాక్షరములు

నియమములు

1. మ,ప,న,త,వ వంటి అక్షరముల నిలువు గీతను తీసివేసిన అవి సగం మాత్రం ఉచ్చరింపబడి ఒత్తులుగా మారును.
2. ఖ,స,శ వంటి అక్షరములకు కుడివైపున ఉన్న గీతను తీసివేయవలెను.
3. ట,ఠ,ల వంటి అక్షరములను ఒక దాని క్రింద మరియొకటి వ్రాయవలెను.

उदा : उल्लू । चिट्ठी

4. నిలువు గీత లేని హల్లులను సంయుక్తాక్షరములుగా వ్రాయునపుడు ఒకదాని ప్రక్కన మరియొకటి వ్రాయు పద్ధతి ప్రస్తుతం ప్రచారంలో ఉన్నది. యిందులో మొదటి అక్షరము సగము, రెండవ అక్షరము క్రింద చిన్న గీత వ్రాయవలెను. దానిని పూర్తిగా ఉచ్చరింపవలెను.
5. మూడు అక్షరములు కలియునపుడు మొదటి రెండు అక్షరములు సగము వ్రాసి, సగమే పలుకవలెను. చివరి అక్షరము పూర్తిగా వ్రాసి పూర్తిగా పలుకవలెను.

उदा : अगस्य

लिखने का तरीका

क्य	क्या	म्यान	म्यान्
प्यार	प्यार्	त्याग	त्याग
सत्य	सत्थ	व्याय	व्याय
अय्यर	अय्यर्	पुस्तक	पुस्तक
ख्याल	ख्याल्	श्यायल	श्यायल
ईश्वर	ईश्वर्	खट्टा	खट्टा
चट्टान	चट्टान	उल्लू	उल्लू
ग्यारह	ग्यारह	वाच्य	वाच्य
ज्यादा	ज्यादा	राज्य	राज्य
अच्छा	अच्छा	बच्चा	बच्चा
उज्ज्वल	उज्ज्वल	पुण्य	पुण्य
कष्ट	कष्ट	सभ्य	सभ्य
अव्वल	अव्वल	कल्याण	कल्याण
विद्वान	विद्वान	द्विवेदी	द्विवेदी
व्यापार	व्यापार		

4. संयुक्ताक्षर : సంయుక్తాక్షరములు

నియమములు

- ఒక పదములో చివర ఉచ్చరింపబడు దానిని “క్రావడి” (క్రమ, తామ్ర అనియు ముందుగా ఉచ్చరింపబడు దానిని ‘రేఫము’ అనియు అందురు. (कर्ण, धर्म) క్రావడికి అక్షరము క్రింద, రేఫమును అక్షరముపైన వ్రాయుదురు.
- ‘త్ర’ అను అక్షరములను రెండు విధములుగా వ్రాయవచ్చును
ఉదా : पत्र, पत्र इत्र -इत्र
- ‘శ్రీ’ అను అక్షరము క్రింది విధముగా వ్రాయవలెను. श्रीम, श्रीराम, श्रीकांत, श्रीवर्ण

4. నిలువు గీత లేని ట, క పంటి అక్షరములకు క్రావడి. ఏ విధంగా వ్రాయాలి

ఉదా : టామ, డామా, రాష్ట, ఓడ డామా, రాష్ట, ఓడ

ప్రేమ	ప్రేమ్	క్రమ	క్రమ్
చక్ర	చక్	వజ్ర	వజ్ర్
తామ్ర	తామ్	తమ్ర	తమ్
రాత్రి	రాత్రి	పత్ర	పత్
ఇత్ర	ఇత్	సహస్ర	సహస్
వర్ణ	వర్ణ	కర్ణ	కర్ణ
సువర్ణ	సువర్ణ	స్వర్గ	స్వర్గ
పార్వతీ	పార్వతి	కర్వశీ	కర్వశి
నర్మదా	నర్మద	ఆమ్రపాలి	అమ్రపాలి

కొత్త వాక్య : (బారహుడీ)

1. గణేశజీ పార్వతీ దేవి కే పుత్ర హే।
గణేశ్ జీ పార్వతీదేవి కే పుత్రి హే।
వినాయకుడు పార్వతీదేవి కుమారుడు.
2. మొ అపనీ సంతాన కొ ప్యార కరతీ హే।
మా అవనీ సంతాన్ కో ప్యార్ కరతీ హే।
తల్లి తన సంతానమును ప్రేమిస్తుంది.
3. సువర్ణ కే ఆభరణ బహుత్ సుందర హోతే హే।
సువర్ణ కే ఆభరణ్ బహుత్ సుందర్ హోతే హే।
బంగారు ఆభరణములు చాలా అందముగా ఉండును.
4. కర్ణ బడా పరాక్రమశాలి హే।
కర్ణ బడా పరాక్రమశాలి హే।
కర్ణుడు గొప్ప పరాక్రమశాలి.
5. బగీచే మేఁ కళ వర్ణం కే ఫూల్ హోతే హే।
బగీచే మేఁ కళ వర్ణం కే ఫూల్ హోతే హే।
తోటలో చాల రంగుల పూలు వుంటవి.

6. प्रैमा नर्मदा को पत्र लिखती है।

ప్రేమా నర్మదాకో పత్ర్ లిఖతీ హై
ప్రేమ నర్మదకు జాబు వ్రాస్తున్నది.

7. रथ को चार चक्र होते हैं।

రథ్ కో చార్ చక్ర హోతే హైఁ
రథమునకు నాలుగు చక్రములు వుండును.

8. ऊर्वशी इन्द्रलोक की नर्तकी है।

ఉర్వశీ ఇంద్రలోక్ కీ నర్తకీ హై
ఉర్వశి ఇంద్రలోకము యొక్క నర్తకి.

9. गंगा, सिन्धु और ब्रह्मपुत्र उत्तर भारत की बड़ी नदियाँ हैं।

గంగా, సింధు ఔర్ బ్రహ్మపుత్ర ఉత్తర్ భారత్ కీ బడీ నదియా హై.
గంగా, సింధు మరియు బ్రహ్మపుత్ర ఉత్తర భారతంలోని పెద్ద నదులు.

10. भारत एक प्राचीन और सुसपन्न राष्ट्र है।

భారత ఏక్ ప్రాచీన్ ఔర్ సుసంపన్న రాష్ట్ర్ హై
భారత దేశము ఒక ప్రాచీనమైన మరియు సుసంపన్నమైన దేశము.

5. वाक्य : वाक्यम्

1. పూర్తి అర్థము నిచ్చు మాటల సముదాయమునకు 'వాక్యము' అనిపేరు. కొన్ని పర్యాయములు ఒక మాటయే వాక్యము వలె ప్రయోగింపబడును. అయినను దానిని వాక్యము అనకూడదు.

उदा : आओ-तुम आओ,

करो- तुम करो, पीजिये-आप पीजिये।

2. హిందీ భాషలో వాక్యములో కర్త, కర్మ, క్రియ తప్పక వుంటుంది. (తెలుగుభాషలో క్రియలు లేని వాక్యములు వుంటాయి. ఉదా: ఆ గుర్రము తెల్లనిది. ఈ బాలుడు మంచివాడు. వారు అందమైన వారు. ఒక్కోసారి కర్మ లోపిస్తుంది.

3. కర్తను బట్టి విశేషణములు, క్రియల యొక్క లింగ వచనములు మారుతాయి.

उदा : मोहन गाता है । लडके गाते हैं ।

गीता पढ़ती हैं । लडकियाँ पढ़ती हैं ।

यह घोड़ा काला है। यह बिल्ली काली है।

वह आदमी मोटा है। वह औरत नाटी है।

4. హిందీ భాషలో వాక్యములలో క్రియ తప్పక వుండును.

उदा : वह लडकी सुन्दर है ।

यह घोड़ा सफेद है ।

घर में माताजी है ।

बाजार में दूकानें हैं ।

5. నిషేధార్థములో క్రియకు ముందు నహీ వచ్చును.

उदा : पिताजी घर में नहीं हैं ।

रजनी दूध नहीं लायी ।

रमेश बाजार नहीं जायेगा ।

हम वहाँ नहीं रहेंगे।

6. కొన్ని శబ్దములు సముదాయముగా వున్నను పూర్తి అర్థమును తెలియజేయవు. అటువంటి పదముల సముదాయమును వాక్యము అనుటకు వీలు లేదు. కనుక వాటిని “వాక్యాంశములు” అందురు.

उदा : वह लडका, यह आदमी, वे औरतें, ये लडकियाँ, धोता है, दौड़ते हैं ।

పైన తెలిపిన వాక్యాంశములకు అవసరమైన కర్త, కర్మ లేదా క్రియను చేర్చినపుడు పూర్తి వాక్యములు ఏర్పడును.

उदा : वह लडका आता है।

यह आदमी धनवान है ।

वे औरतें आटा पीसती हैं।

ये लडकियाँ तमिल सीखती हैं ।

धोबी कपड़े धोता है। लडके दौड़ते हैं।

అభ్యాస : అభ్యాసము

1. బ్రాకెట్టులు యిచ్చిన మాటలలో నుండి తగిన కర్తు లేదా కర్మలతో ఖాళీలను పూరించండి :

1. ---हिरन को मारता है (शेर बिल्ली)
2. ---रोटी बनाती है (रमेश, रमा)
3. ---कहाँ जाते हैं (यह, वे)
4. ---नदी से पानी लाती हैं (लडके, औरतें)
5. ---घास खाती है (कुत्ता, गाय)
6. ---कपडे सीता है (धोबी, दर्जी)
7. ---कल मैसूर जाते हैं (हम, वह)
8. बच्चा --- पीता है (शरबत, दूध)
9. माताजी --- बनाती है (चाय, कलम)
10. मास्टरजी --- पढाते हैं (पाठ, रोटी)
11. लडके --- में खेलते हैं (मैदान, जंगल)
12. नदी में --- चलती है (मोटर, नाव)

2. బ్రాకెట్టులో యిచ్చిన మాటలలో నుండి సరియైన క్రియను ఉపయోగించి ఖాళీలు పూరించండి: (క్రియారూపము అవసరమైన విధంగా మార్చండి)

1. घोडा तेज ----- (दौड, खा)
2. मेरे मित्र आज बंबई (खा, जा)
3. बच्चा बहुत ----- (रो, खा)
4. हम मराठी ----- (बोल, देख)
5. वे लडके समुद्र में ----- (तैर, दौड)
6. आप कहाँ ----- (जा, सुन)
7. बैल गाडी ----- (देख, खींच)
8. आप मद्रास में कहाँ ----- (रह, चल)
9. हम बाजार में वस्तुयें ----- (देख, खरीद)
10. वे लडके क्रिकेट ----- (खेल, पढ)
11. वर्ग में छात्र बेंचों पर ----- (हैंस, बैठ)
12. शेर हिरन को ----- (खा, प्यार कर)

6. చుట వాక్య (సంయుక్తాక్షర)

కొన్ని వాక్యములు

సూచన: ఈ క్రింది వాక్యములలో గుణింతము యొక్క చిహ్నములు జాగ్రత్తగా గమనించవలెను. విద్యార్థులు స్వంతముగా వ్రాయునప్పుడు గుణింతము తప్పులు లేకుండ జాగ్రత్త పడవలెను. తెలుగు భాషలో గుడి, గుడి దీర్ఘము వున్న కొన్ని మాటలు హిందీలో వేరుగా వ్రాయబడుటను జాగ్రత్తగా గుర్తు వుంచుకొనవలెను. బహువచనములు, స్త్రీ లింగములు వ్రాయునప్పుడు ఏర్పడు మార్పులు కూడ జాగ్రత్తగా గమనించవలెను. అప్పుడే శుద్ధమైన భాష వ్రాయగలరు.

उदा :

నది	नदी	వనితా	वनिता
పాఠశాలా	पाठशाला	మాతా	माता
రానీ	रानी	కవితా	कविता
మమా	मम	హిందీ	हिन्दी
సరలా	सरला	రజనీ	रजनी
గుజరాతీ	गुजराती	రాధా	राधा

मीनाक्षी छोटी है फिरभी खूब नाचती है ।

हमेशा सच बोलना चाहिए ।

माधव का बेटा नदी में स्नान करते है ।

राजाराव परीक्षा में प्रथम आना चाहता था ।

उल्लू रातों में घूमता है। वह कीड़े मकोड़े खाता है।

मोहनराव मोटा लडका है। वह खूब खेलता है।

सूरदास श्रीकृष्ण के परम भक्त थे । सूरसागर

उनकी अमर कृति है ।

तुलसीदास अनन्य राम भक्त थे । उन्होंने हिन्दी में रामायण लिखी ।

इस मेले में केले अधिक बेचते है ।

उसके घर में कौन कौन रहते हैं ।
 कोयल का रंग कोए की तरह काला होता है ।
 कंस सथूरा के शासक थे ।
 अंतःपुर की औरतें दुःख में डूबी हैं ।
 विस्वामित्र महान ऋषि थे ।
 वर्षा ऋतू में गंदगी अधिक होती है ।

कुछ वाक्य (संयुक्ताक्षर)

अर्जुन और कर्ण धनुर्विद्या में चतुर हैं ।
 युधिष्ठिर धर्मराज नाम से प्रसिद्ध हैं ।
 अज्ञातवास के समय द्रौपदी ने सैरन्धी नाम रखलिया।
 अर्जुन ने बृहन्नला नाम रखलिया ।
 मनुष्य के लिये स्वास्थ्य सबसे जरूरी विषय है।
 उत्तर भारत में गेहूँ और दक्षिण भारत में चावल
 का उपयोग अधिक होता है ।
 श्रावण मास में विवाह अधिक होते हैं ।
 वह आदमी बड़ा कमबख्त है। वह बड़ा निकम्मा
 भी है।
 अशोक का धर्म चक्र झंडे के बीच अंकित है।
 स्वामी विवेकानन्द के गुरु रामकृष्ण परमहंस थे।
 लक्ष्मी देवी विष्णु भगवान की पत्नी है।
 उत्तर भारत में अकसर युद्ध होते थे।
 वैद्य ने विद्यार्थी की जांचकी।
 बच्चा जोर से चिल्लाता है।
 बिल्ली दूध पीती है ।
 मैसूर राज्य सुन्दर प्रकृति से शोभित है ।
 श्री बेंकटेश्वर स्वामी बालाजी नाम से प्रसिद्ध हैं।
 श्री राम, लक्ष्मण, भरत और शतृघ्न दशरथ महाराज
 के पुत्र थे ।

कुरुक्षेत्र महासंग्राम में दुर्योधन का पक्ष हार गया
विंध्य पर्वत उत्तर और दक्षिण भारत को अलग करते
हैं।

व्यास महर्षि ने महाभारत लिखी ।
वाल्मीकि मुनि ने रामायण लिखी ।

సూచన :

1. పైవాక్యములలో రేఖాంకిత శబ్దములను శ్రద్ధగా గమనించి, ద్విత్వాక్షరములు మరియు సంయుక్తాక్షరములు వ్రాయు పద్ధతిని జాగ్రత్తగా అభ్యాసము చేయవలెను. తెలుగు భాషలో సంయుక్తాక్షరములు వ్రాయు పద్ధతికి, హిందీ భాషలో - అనగా దేవనాగరి లిపిలో - వ్రాయు పద్ధతికి వున్న భేదమును గమనించవలెను. హిందీలో సగము ఉచ్చరించు అక్షరము అసంపూర్తిగాను, పూర్తిగా ఉచ్చరించు అక్షరము పూర్తిగాను వ్రాయబడును. తెలుగులో ఈ పద్ధతికి భిన్నముగా వుండును.
2. రేఖము మరియు క్రావడి విషయములో అన్ని సందర్భములలో దేవనాగరి మరియు తెలుగు లిపులలో సారూప్యము ఉన్నది.

ఉదా :

व्यास	వ్యాసుడు	न्याय	న్యాయము
विद्यार्थी	విద్యార్థి	स्वामी	స్వామి
मनुष्य	మనుష్యుడు	महर्षि	మహర్షి
पुस्तक	పుస్తకము	प्यार	ప్యార్
कर्ण	కర్ణ	धर्म	ధర్మము
सूर्य	సూర్యుడు	सत्य	సత్యము
प्रेम	ప్రేమ	त्रेतायुग	త్రేతాయుగము
प्राण	ప్రాణము	द्रव	ద్రవము

7. गिनती : ఒంట్లు

(1 से 20 तक) (1 నుండి 20 వరకు)

यह एक कलम है । ఇది ఒక కలము
 ये दो किताबें हैं । ఇవి రెండు పుస్తకములు
 वे तीन लडके हैं । వారు ముగ్గురు బాలురు
 मैदान में चार लडकियाँ खेलती हैं ।

మైదానములో నలుగురు బాలికలు ఆడుచున్నారు.

खेत में पाँच बैल घास चरते हैं ।

పొలములో ఐదు ఎద్దులు గడ్డి మేయుచున్నవి.

छ: औरते पानी लाती हैं ।

ఆరుగురు స్త్రీలు నీరు తెస్తున్నారు.

हफते के सात दिन होते हैं ।

వారమునకు ఏడు దినములు.

पिंजड़े में आठ चूहे हैं ।

బోనులో ఎనిమిది ఎలుకలు వున్నవి.

ललिता नौ बजे तक पढ़ती है ।

లలిత తొమ్మిది గంటల వరకు చదువుచున్నది.

हम दस बजे स्कूल जाते हैं ।

మేము పది గంటలకు స్కూలుకు పోతాము.

फुटबाल खेल में ग्यारह खिलाड़ी होते हैं ।

ఫుట్బాల్ ఆటలో పదకొండు మంది ఆటగాళ్ళు ఉన్నారు.

साल के बारह महीने होते हैं ।

సంవత్సరమునకు పన్నెండు నెలలు వుంటాయి.

दीवार पर तेरह कौए बैठे हैं ।

గోడమీద పదమూడు కాకులు కూర్చొని వున్నవి.

मेरे दादाजी चौदह बार तिरुपति गये थे ।

మా తాతగారు పదునాలుగు సార్లు తిరుపతి వెళ్లారు.

रामलक्ष्मि के पास पंद्रह रूपये हैं ।

రామలక్ష్మి దగ్గర పదిహేను రూపాయలున్నవి.

सुंदरी की उम्र सोलह साल है ।

సుందరి వయస్సు పదహారు సం॥లు.

गजनी मुहम्मद ने भारत पर सत्रह बार आक्रमण किया।

గజనీ మహమ్మదు భారతదేశంపై పదిహేడుసార్లు దండెత్తెను.

वर्ग में अठारह विद्यार्थी बैठे हैं ।

తరగతిలో పద్దెనిమిది మంది విద్యార్థులు కూర్చోనివున్నారు.

उन्नीस तारीख को मैं गोवा जाना चाहता हूँ।

పందొమ్మిదవ తేదీన నేను గోవా వెళ్ళగోరుచున్నాను.

सुनील की जेब में बीस गोलियाँ हैं।

సునీల్ జేబులో యిరవై గోలీలు ఉన్నవి.

8. ఆ, ఐ, ఈ నియమము

నియమములు

1. హిందీ భాష అభ్యసించు వారు ఆ, ఐ, ఈ నియమము బాగుగా నేర్చుకొని, జ్ఞాపకముంచుకొనవలెను. ఈ నియమము హిందీ భాషకు ప్రాణము వంటిది.

కారాంత (అకారాంత) పుంలింగ శబ్దములు బహువచనములో ఏ కారాంతములు (ఎకారాంత) గాను, స్త్రీలింగములో ఈ కారాంతములు (ఐకారాంత) గాను మారును. ఈ నియమమునే ఆ, ఐ, ఈ నియమము అందురు.

2. రూపాంతరము ఆకారాంత పుంలింగ నామవాచకములకు, విశేషణములకు మరియు సంబంధకారక విభక్తులకు జరుగును. (संज्ञा, विइदठण और सम्बन्ध कारक विभक्तियों के लिये होता है)

उदा : घोडा - घोडे - घोड़ी

కాలా - కాలే - కాలీ

కా - కే - కి

3. సంభావ్య భవిష్యత్ కాలములో తప్ప తక్కిన అన్ని కాలములలో ఈ మార్పు సంభవించును.

उदा : वह स्कूल जाये ।

हम गीत गाये ।

4. నిషేధార్థ వర్తమాన కాలము, సామాన్య భూతకాలము మరియు హేతు హేతు మధ్యుత కాలములో చివర్ని పైన బిందువును చేర్చవలెను,

उदा : वे रोती नहीं गाती ।

ये लड़कियाँ अभी आयी ।

यदि वे जाती तो हम भी जाती ।

5. స్త్రీ లింగములో ఏకవచనము, మరియు బహువచనములో కూడ చివర్న వచ్చును. అయితే బహువచనములో పైన బిందువు చేర్చాలి.

उदा : लड़कियाँ पढ़ती है ।

लड़कियाँ पढ़ती हैं ।

वह औरत अंडे बेचती है ।

वे औरतें मछलियाँ नहीं बेचती ।

कुछ उदाहरण वाक्य

लडका पाठ पढता है। लडके पाठ पढते हैं।

औरत रोटी बनाती है। औरतें रोटियाँ बनाती हैं।

यह तोता हरा है। ये तोते हरे हैं ।

वह गाय काली है । वे गायें काली हैं ।

वह घोडा दौडता है । वे घोडे दौडते हैं।

यह लडकी हँसती है । ये लडकियाँ हँसती हैं।

अभ्यास : वचन बदल कर लिखिये

1. वह लडका पाठ पढ़ता हए ।
2. यह घोडा तेज दौडता है ।
3. वह लडकी क्यों रोती है ?
4. मैं पाठशाला जाता हूँ ।
5. गाय दूध देती है ।
6. लडका मैदान में खेलता है ।
7. वह औरत चाय बनाती है ।
8. मैं रोटी खाता हूँ ।
9. वह कहाँ रहता है ?
10. यह क्या लिखती है ?

(संज्ञा, विशेषण और सम्बन्ध कारक विभक्तियों के लिये होता है)

उदा : घोडा - घोडे - घोडी
काला - काले - काली
का - के - की

3. సంభావ్య భవిష్యత్ కాలములో తప్ప తక్కిన అన్ని కాలములలో ఈ మార్పు సంభవించును.

उदा : वह स्कूल जाये ।
हम गीत गायें ।

4. నిషేధార్థ వర్తమాన కాలము, సామాన్య భూతకాలము మరియు హేతు, హేతు మద్భూత కాలములో చివర్ని కే పైన బిందువును చేర్చవలెను,

उदा : वे औरतें नहीं गातीं ।
ये लडकियाँ अभी आयीं ।
यदि वे जातीं तो हम भी जातीं ।

5. స్త్రీ లింగములో ఏకవచనము, మరియు బహువచనములో కూడ చివర్న కే వచ్చును. అయితే బహువచనములో కే పైన బిందువు చేర్చాలి.

उदा : लडकी पढती है ।

लडकियाँ पढती हैं ।

वह औरत अंडे बेचती है ।

वे औरतें मछलियाँ नहीं बेचतीं ।

कुछ उदाहरण वाक्य

लडका पाठ पढता है। लडके पाठ पढते हैं।

औरत रोटी बनाती है। औरतें रोटियाँ बनाती हैं।

यह तोता हरा है। ये तोते हरे हैं ।

वह गाय काली है। वे गायें काली हैं ।

वह घोडा दौडता है । वे घोडे दौडते हैं।

यह लडकी हँसती है । ये लडकियाँ हँसती हैं।

अभ्यास : वचन बदल कर लिखिये

1. वह लडका पाठ पढता है ।
2. यह घोडा तेज दौडता है ।
3. वह लडकी क्यों रोती है ?
4. मैं पाठशाला जाता हूँ ।
5. गाय दूध देती है ।
6. लडका मैदान में खेलता है ।
7. वह औरत चाय बनाती है ।
8. मैं रोटी खाता हूँ ।
9. वह कहाँ रहता है ?
10. यह क्या लिखती है ?

9. यह, वह, ये, वे

ఇది, అది, ఇవి, అవి

यह किताब है।	ఇది పుస్తకము
वह कुरसी है।	అది కుర్చీ
यह कलम है।	యిది కలము
वह मेज है।	అది మేజాబల్ల
यह दवात है।	ఇది సిరాబుడ్డి
वह गाय है।	అది ఆవు
यह लडका है।	ఇతడు బాలుడు
वह घोडा है।	అది గుర్రము
यह लडकी है।	ఈమె బాలిక
वह तोता है।	అది చిలుక
ये किताबें हैं।	యివి పుస్తకములు
वे कुरसियाँ हैं।	అవి కుర్చీలు
ये कलमें हैं।	యివి కలములు
वे मेजें हैं।	అవి మేజాబల్లులు
वे दवातें हैं।	ఇవి సిరాబుడ్లు
वे गायें हैं।	అవి ఆవులు
ये लडकें हैं	వీరు బాలురు
वे घोड़े हैं।	అవి గుర్రములు
ये लडकियाँ हैं।	వీరు బాలికలు
वे तोते हैं।	అవి చిలుకలు
यह किताब लाल है।	ఈ పుస్తకము ఎర్రగా వున్నది
वह कलम काली है।	ఈ కలము నల్లగా వున్నది
यह लडका छोटा है।	ఈ బాలుడు చిన్నవాడు
वह लडकी सुन्दर है।	ఆ బాలిక అందముగా వున్నది

ये गायें सफेद हैं।
 वे तोते हरे हैं।
 ये कुरसियाँ छोटी हैं।
 वे मेजे बड़ी हैं।

ఈ ఆవులు తెల్లగా వున్నవి
 ఆ చిలుకలు ఆకుపచ్చగా వున్నవి
 ఈ కుర్చీలు చిన్నవి
 ఆ మేజా బల్లలు పెద్దవి

वाक्य बनाइये

यह	कलम	
	कुरसी	
	फल	है
वह	पुस्तक	
	पेड	
ये	लडका	है
	मेजे	
वे	लडकियाँ	
	कुरसियाँ	
	तोते	

10. क्या, कौन ఏమి, ఎవరు

यह क्या है?	ఇది ఏమి ?
यह घर है।	ఇది యిల్లు
वह क्या है?	అది ఏమి?
वह स्कूल है।	అది పాఠశాల
यह कौन है?	యితడు ఎవరు?
यह एक लडका है।	యితడు ఒక బాలుడు
यह मोहन है।	యితడు మోహనుడు
मोहन मेरा भाई है।	మోహనుడు నా సోదరుడు
वह कौन है?	ఆమె ఎవరు?

वह एक लडकी है।	అమె ఒక బాలిక
वह ललिता है।	అమె లలిత
ललिता मेरी बहन है।	లలిత నా చెల్లెలు
ये कौन हैं?	వీరు ఎవరు?
ये माताजी हैं।	వీరు తల్లిగారు
माताजी घर में	తల్లిగారు యింటిలో
काम करती हैं।	పనిచేస్తారు
वे कौन हैं?	వారు ఎవరు?
वे पिताजी हैं।	వారు నాన్నగారు
पिताजी अध्यापक	నాన్నగారు ఉపాధ్యాయునిగా
का काम करते हैं	పనిచేస్తారు
ये कौन हैं।	వీరు ఎవరు?
वे मेरे मामाजी हैं।	వీరు నా మామగారు
मेरे मामाजी वकील हैं।	నా మామగారు న్యాయవాది
वे कौन हैं।	వారు ఎవరు?
वे मेरी मामीजी हैं।	వారు నా అత్తగారు
मेरी मामीजी डाक्टर हैं।	నా అత్తగారు డాక్టరు
यह क्या है?	యిది ఏమి?
यह एक गाय है।	ఇది ఒక ఆవు
गाय का रंग सफेद है।	ఆవు రంగు తెలుపు
वह क्या है?	అది ఏమి?
वह एक तोता है।	అది ఒక చిలుక
तोते का रंग हरा है।	చిలుక రంగు ఆకుసచ్చ
यह क्या है?	ఇది ఏమి?
यह एक कलम है।	ఇది ఒక కలము
कलम का रंग नीला है।	కలము రంగు నీలము
वह क्या है?	అది ఏమి?
वह एक कुरता है।	అది ఒక చొక్కా
कुरते का रंग पीला है।	చొక్కా రంగు పసుపురంగు

11. यहाँ, वहाँ, कहाँ, मैं, पर ఇక్కడ, అక్కడ, ఎక్కడ, లోపల, పైన

मेज यहाँ है।
 पुस्तक वहाँ है।
 राम यहाँ है।
 उमा वहाँ है।
 लडके यहाँ है।
 लडकियाँ वहाँ है।
 मेज कहाँ है।
 मेज यहाँ है।
 मेज जमीन पर है।
 पुस्तक कहाँ है।
 पुस्तक वहाँ है।
 पुस्तक मेज पर है।
 रमा कहाँ है।
 रमा यहाँ है।
 रमा घर में है।
 रमा घर में पढ़ती है।
 उमा कहाँ है।
 उमा वहाँ है।
 उमा मैदान में है।
 उमा मैदान में खेलती है।
 लडके कहाँ है।
 लडके यहाँ है।
 लडके पाठ लिखते है।
 लडकियाँ कहाँ है।
 लडकियाँ वहाँ है।

మేజాబల్ల యిక్కడ వున్నది.
 పుస్తకము అక్కడవున్నది
 రాముడు యిక్కడ వున్నాడు.
 ఉమ అక్కడ వున్నది.
 బాలురు యిక్కడ వున్నారు.
 బాలికలు అక్కడ వున్నారు.
 మేజాబల్ల ఎక్కడ వున్నది
 మేజాబల్ల యిక్కడ వున్నది.
 మేజాబల్ల నేల మీద వున్నది.
 పుస్తకము ఎక్కడ వున్నది?
 పుస్తకము అక్కడ వున్నది.
 పుస్తకము బల్ల మీద వున్నది.
 రమ ఎక్కడ వున్నది?
 రమ యిక్కడ వున్నది.
 రమ యింటిలో వున్నది.
 రమ యింటిలో చదువుచున్నది.
 ఉమ ఎక్కడ వున్నది?
 ఉమ అక్కడ వున్నది.
 ఉమ మైదానములో వున్నది.
 ఉమ మైదానములో ఆడుచున్నది.
 బాలురు ఎక్కడ వున్నారు?
 బాలురు యిక్కడ వున్నారు.
 బాలురు పాఠము వ్రాస్తున్నారు.
 బాలికలు ఎక్కడ వున్నారు?
 బాలికలు అక్కడ వున్నారు.

वे मैदान में दौडती है।

कलम कहाँ है।
कलम दवात में है।
पुस्तक कहाँ है।
पुस्तक मेज पर है।
लोटा कहाँ है।
लोटा खिडकी में है।
थाली कहाँ है।
थाली अलमारी में है।
घडी कहाँ है।
घडी दीवार पर है।

बिल्ली कहाँ है।
बिल्ली चटाई पर है।
पिताजी कहाँ है।
पिताजी कुरसी पर है।
माताजी कहाँ है।
माताजी कमर में है।
दवात में क्या है।
दवात में स्याही है।
कमरे में कौन है।
कमरे में मेरी बहन है।
वह कपडे सीती है।
अध्यापक कहाँ है।

अध्यापक वर्ग में है।

वे पाठ पढाते है।

వారు మైదానములో

పరుగెత్తుతున్నారు.

కలము ఎక్కడ వున్నది?
కలము సిరాబుడ్డిలో వున్నది.
పుస్తకము ఎక్కడ వున్నది?
పుస్తకము మేజాబల్ల మీద వున్నది.
గ్లాసు ఎక్కడ వున్నది?
గ్లాసు కిటికీలో వున్నది.
పళ్లెము ఎక్కడ వున్నది?
పళ్లెము బీరువాలో వున్నది
గడియారము ఎక్కడ వున్నది?
గడియారము గోడమీద (గోడకు)
వున్నది.

పిల్లి ఎక్కడ వున్నది?
పిల్లి చాప మీద వున్నది.
నాన్నగారు ఎక్కడ వున్నారు?
నాన్నగారు కుర్చీపై వున్నారు.
అమ్మగారు ఎక్కడ వున్నారు?
అమ్మగారు గదిలో వున్నారు.
సిరాబుడ్డిలో ఏమి వున్నది?
సిరాబుడ్డిలో సిరా వున్నది.
గదిలో ఎవరు వున్నారు?
గదిలో నా సోదరి వున్నది.
ఆమె బట్టలు కుట్టుచున్నది.
ఉపాధ్యాయుల వారు ఎక్కడ
వున్నారు.

ఉపాధ్యాయుల వారు తరగతిలో
వున్నారు.

వారు పాఠము చెప్పుచున్నారు.

जवाब लिखिये

1. कलम कहाँ है?
2. पुस्तक कहाँ है ?
3. उमा कहाँ है? वह क्या करती है?
4. लडके क्या करते हैं?
5. रमा कहाँ है? वह क्या करती है?
6. मेज कहाँ है?
7. लडकियाँ कहाँ हैं? वे क्या करती हैं?
8. लोटा कहाँ है?
9. घडी कहाँ है ?
10. कमरे में कौन है ?
11. दवात में क्या है?
12. अध्यापक कहाँ हैं? वे क्या करते हैं?
13. बिल्ली कहाँ है?
14. पिताजी कहाँ हैं?
15. माताजी कहाँ हैं?

12. वर्तमान काल वर्तमानकालము

నియమములు

1. క్రియ ప్రధమ పురుష (అన్య పురుష) లో ఉన్నప్పుడు ధాతువునకు చివర తా హే వచ్చును. స్త్రీ లింగమయినచో తీ హే వచ్చును.
ఉదా : పడతా హే, పడతీ హే .
2. వాక్యములో కర్త, కర్మ, క్రియ ఉండును.
3. లేదు, కాదు అని చెప్పవలసి వచ్చినపుడు క్రియకు ముందు నహీ వచ్చును. చివర హే లోపించును.
ఉదా : మే వహీ నహీ జాతా।
వహ నారంగీ నహీ ఖాతా।

4. ఉత్తమ పురుష, మధ్యమ పురుష, ప్రథమ పురుషులలో క్రియా రూపములు క్రింది విధముగా ఉండును.

మै - పढता हूँ - पढती हू।

तुम - पढते हो - पढती हो।

यह, वह - पढता है - पढती है।

ये, वे - पढते हैं - पढती हैं।

हम, आप - पढते हैं - पढती हैं।

उदाहरण

रमेश पाठ पढता है।

रजनी पाठ लिखती है।

मोहन गीत गाता है।

माधवी हिन्दी सीखती है।

करीम कहाँ जाता है।

करीम बाजार जाता है।

कमला क्या खाती है।

कमला आम खाती है।

केशव क्या खेलता है।

केशव क्रिकेट खेलता है।

सरला क्या पीती है।

सरला चाय पीती है।

वह दूध नहीं पीती।

बच्ची क्या पीती है।

बच्ची दूध पीती है।

वह काफी नहीं पीता।

गाय घास खाती है।

तोता फल खाता है।

बन्दर पेड पर रहता है।

शेर जंगल में रहता है।

रमेश पాఠము చదువుతున్నాడు.

రజని పాఠము వ్రాయుచున్నది

మోహన్ పాట పాడుచున్నాడు.

మాధవి హిందీ నేర్చుకొంటున్నది.

కరీమ్ ఎక్కడికి వెళ్ళుచున్నాడు?

కరీమ్ బజారు వెళ్ళుచున్నాడు

కమల ఏమి తింటున్నది?

కమల మామిడిపండు తింటున్నది.

కేశవ ఏమి ఆడుతున్నాడు?

కేశవ క్రికెట్ ఆడుతున్నాడు.

సరళ ఏమి త్రాగుచున్నది.

సరళ తేనీరు త్రాగుచున్నది.

ఆమె పాలు త్రాగదు.

బిడ్డ ఏమి త్రాగును?

బిడ్డ పాలు త్రాగును.

వాడు కాఫీ త్రాగదు.

ఆవు గడ్డి తింటుంది

చిలుక పండ్లు తింటుంది.

కోతి చెట్టుపై నివసిస్తుంది.

సింహము అడవిలో వుంటుంది.

మఱలి పానీ మే రఱతీ ఱే। ఊప నీటిలో నివసిస్తుంది.
 కిసాన గాఁవ మే రఱతీ ఱే। రైతు గ్రామములో వుంటారు.
 బఱఱా రొతా ఱే। శిశువు (బిడ్డ) ఏడుస్తున్నాడు
 బాలక డొడతా ఱే। బాలుడు పరుగెత్తుతున్నాడు.
 సుందరీ సొతీ ఱే। సుందరి నిద్రపోతున్నది.
 సులొఱనా కపడె సీతీ ఱే। సులొఱన బట్టలు కుట్టుతున్నది.
 బస సడక పర జాతీ ఱే। బస్సు రోడ్డుపైన పోతున్నది.
 రైల పఠరీయె పర జాతా ఱే। రైలు పట్టాలపై పోతున్నది
 మజదూర ఘాస కాఠతె ఱే। కూలీలు గడ్డి కోస్తున్నారు.
 జఱాజ సముద్ర మే జాతీ ఱే। ఓడ సముద్రములో వెళ్తున్నది.

అభ్యాస : 1. ప్రశ్నో కె జవాబ లిఖియె

1. రమేశ క్యా కరతా ఱే?
 2. రజనీ క్యా కరతీ ఱే?
 3. మోఱన క్యా కరతా ఱే?
 4. తుమ క్యా లిఖతె ఱో?
 5. మాధవీ క్యా సీఖాతీ ఱే?
 6. మఱు క్యా పీతా ఱే?
2. ఉఱిత శబ్దో సె ఱాలీ స్థాన ఖరీయె :
- (క్రికెఠ, మఱలి, ఱాయ, జంగల, దూఱ, గాఁవ)
1. సరలా ----- పీతీ ఱే।
 2. బఱఱా ----- పీతా ఱే।
 3. శెర ----- మే రఱతా ఱే।
 4. కిసాన ----- మే రఱతా ఱే।
 5. ----- పానీ మే రఱతీ ఱే।
 6. కేశవ ----- ఱెలతా ఱే।

तात्कालिक वर्तमान काल

తాత్కాలిక వర్తమాన కాలము

నియమములు

తాత్కాలిక వర్తమాన కాలములో క్రియాధాతువునకు చివర
రहा వచ్చును. కర్త యొక్క లింగ వచనములను అనుసరించి రها
మాత్రమే రها, रहे, रही గా మారును.

ఉదా : खा रहा है, खा रहे है, खा रही है,
खा रही है।

उदाहरण

मैं पाठ लिख रहा हूँ। నేను పాఠము వ్రాస్తూ వున్నాను.
मैं सिनेमा देख रहा हूँ। నేను సినిమా చూస్తూ వున్నాను.
लडके गीत गा रहे हैं। బాలురు పాట పాడుతూ ఉన్నారు.
लडकियाँ क्या पढ़ रही है?
బాలికలు ఏమి చదువుతూ ఉన్నారు.
माताजी रोटी बना रही है।
అమ్మగారు రొట్టె చేస్తూ వున్నారు.
सड़क पर अध्यापक जी जा रहे हैं।
రోడ్డుమీద ఉపాధ్యాయులవారు పోతూ వున్నారు.
नौकर तरकारियाँ ला रहा है।
నౌకరు కూరగాయలు తెస్తూ వున్నాడు.
वे औरतें फूल बेच रही हैं।
ఆ స్త్రీలు పూలు అమ్ముతూ వున్నారు.
तुम कहाँ जा रहे हो।
నీవు ఎక్కడికి వెళ్ళుతూ వున్నావు?
तुम क्यों रो रहे हो।
నీవు ఎందుకు ఏడస్తూ వున్నావు?

यह रेल दिल्ली जा रही है।
 ఈ రైలు ఢిల్లీ వెళ్ళుతూ వున్నది.
 वह रेल बंबाई से आ रही है।
 ఆ రైలు బొంబాయి నుండి వస్తూ వున్నది.
 मेरे पिताजी कमरे में सो रहे हैं।
 మా నాన్నగారు గదిలో నిద్రపోతూ వున్నారు.
 हम दुकान में कपडे खरीद रहे हैं।
 మేము అంగడిలో బట్టలు కొంటూ వున్నాము.
 बच्चा दूध पी रहा है।
 పిల్లవాడు పాలు తాగుచూ వున్నాడు.

अभ्यास : तात्कालिक वर्तमानकाल में लिखिये

1. तू क्या पढ़ता है?
2. तुम क्या करते हो?
3. वह स्कूल जाता है।
4. आप दिल्ली से आते हैं।
5. वे मैदान में खेलते हैं।
6. यह पाठ लिखता है।
7. लता कमरे में सोती है।
8. रमेश फल खाता है।
9. लडकी क्यों रोती है।
10. मैं रोटी खाती हूँ।

13. विधिवाचक విధివాచకము

1. ఆదేశము మరియు విజ్ఞప్తి - ఈ రెండు సందర్భములలో విధి వాచకము ఉపయోగింపబడును.
 తు కర్తగా ఉన్నపుడు ధాతువు మాత్రము ఉండును.

కర్తగా ఉన్నప్పుడు ఆ, ఆమ కర్తగా ఉన్నప్పుడు ఇయే క్రియకు చివర వచ్చును. ఉదా, తూ జా। తుమ జాఱొ। ఆప జాఇయే।

తూ పఢ, తుమ పఢొ, ఆప పఢియే।

2. లె,దె,పీ,కర ఈ నాలుగు ధాతువులలో ఇయే కు బదులుగా జియే వచ్చును

లె - తుమ లొ - ఆప లీజియే।

దె - తుమ దొ - ఆప దీజియే।

పీ - తుమ పిఱొ - ఆప పీజియే।

కర - తుమ కరొ - ఆప కీజియే।

3. ఉదా : మత ఖాఱొ, మత పిఱొ।

తూఱా నీవు రాఱి

తూ కర నీవు కెఱియి

తూ పఢ నీవు చదువు

తూ దెఱ నీవు చూడు

తుమ ఱాఱొ నీవు రమ్ము, (మీరు రండి)

తుమ జావొ నీవు వెళ్ళుము, (మీరు వెళ్ళండి)

తుమ పాఠ పఢొ నీవు పాఠము చదువుము

తుమ హిందీ లిఱొ నీవు హిందీ వ్రాయుము

తుమ యహ్ కఱొ నీవు ఈ పని చేయుము

తుమ వహ్ఱొ నీవు అక్కడ కూర్చొనుము

ఆప ఱాఇయే। తమరు రండి

ఆప జాఇయే। తమరు వెళ్ళండి

ఆప పాఠ పఢియే। తమరు పాఠము చదవండి

ఆప హిందీ లిఱియే। తమరు హిందీ వ్రాయండి

ఆప యహ్ కఱియే। తమరు ఈ పని చేయండి

आप वहाँ बैठिये।

तुम काफी मत पिओ।

आप जमीन पर मत बैठिये।

आप कुरसी पर बैठिये।

తమరు అక్కడ కూర్చోండి

మీరు కాఫీ తాగవద్దు

తమరు నేలపై కూర్చోవద్దండి

తమరు కుర్చీ మీద కూర్చోండి

अर्थपूर्ण वाक्य बनाईये

तू

बाजार

जा

गीत

गा

काम

कर

सिनेमा

देख

पाठ

पढ़

हिन्दी

लिख

तुम

जाओ

देखो

करो

पढो

लिखो

गाओ

आप

जाइये

कीजीये

गाईये

देखिये

14. సంజ్ఞా : నామవాచకము

నివ్యచనము : మనుష్యులు, జంతువులు, పక్షులు, నదులు, పర్వతములు, పట్టణములు, వస్తువులు మొదలగువాని పేర్లను తెలుపు పదములను నామవాచకములందురు. (సంజ్ఞా)

ఉదా : గోపాల, గాయ, తోతా, గోదావరి హిమాలయ, దిల్లీ కురసీ।

నామవాచకములు అయిదు రకములు

1. వ్యక్తివాచక : వ్యక్తివాచకము
2. జాతివాచక : జాతి వాచకము
3. సమూహవాచక : సమూహవాచకము
4. ద్రవ్యవాచక : ద్రవ్యవాచకము
5. భావవాచక : భావవాచకము

షరా : కొందరు పండితులు సమూహవాచకము మరియు ద్రవ్య వాచకములను జాతి వాచకము యొక్క ఉపభేదములుగా భావించు చున్నారు. వారి విభజన ప్రకారము నామవాచకము 1. వ్యక్తి నామవాచకము 2. జాతి వాచకము 3. భావవాచకము అను మూడు భాగములుగా విభజింపబడినవి.

ఉదాహరణ

1. వ్యక్తి వాచక : రాజారావ, రాధా, నీలగిరి, కావేరి
2. జాతివాచక : బాలక, ఆదమీ, మేజ, పెడ, ఘర, పహాడ
3. సమూహవాచక : సేనా, బీడ, దల, సమూహ
4. ద్రవ్యవాచక : సోనా, చాదీ, పెద్దోల, హీరా, మోతీ, పానీ
5. భావవాచక : క్రోధ, శాంతి, మిఠాస, గరమీ ।

అభ్యాస

తగిన నామ వాచకములతో ఖాళీలు పూరించండి :

1. ----- దుధ పీతా హే ।
2. ----- సామాన లాతా హే ।

3. ----- ఖేత జోతతా హే ।
4. ----- కరఖానె మే కామ కరతా హే ।
5. ----- మేదాన మే ఖెలతె హే ।
6. ----- హిందీ పాఠ లిఖతీ హే ।
7. ----- మిఠాई బనాతి హే ।
8. ----- పర చార బందర హే ।
9. ఫుట్బాల ఖెల మే దో ----- హోతె హే ।
10. నౌకర పర మాలిక కో వఘ్త ----- ఆయా ।
(మాతాజీ, దల, కోఘ, పెడ, లడకియో, లడకె,
మజదూర, కిసాన, నౌకర, బచ్చా గీతలుంచిన నామ
వాచకములు ఏరకమునకు చెందినవో ప్రాయండి :
1. యహ కురసీ బఘ్త సుందర హే ।
2. గౌరీ బఘ్త అఛ్ఛీ లడకీ హే ।
3. నీలగిరి దక్షిణ భారత కే ప్రసిద్ద పర్వత హే ।
4. సింధు నదీ కే పాంచ ఉపనదియో హే ।
5. బచ్చె కీ బాతే సునకర ముఝె బడీ ఖుశీ ఘ్యీ ।
6. ప్రెమ సబసె ఉత్తమ గుణ హే ।
7. ఆజకల ఘీ కా దామ బఢ గయా హే ।
8. ఆజకల పెట్రోల కే బినా భీ కార చలాతె హే ।
9. బాబర కీ సెనా ఛోటీ థీ, లెకిన పరాక్రమశాలీ
థీ ।
10. నాగార్జునసాగర భారత కా ఎక ప్రసిద్ద బాంధ హే ।

15. సర్వనామ : సర్వనామములు

మే - నేను, తూ - నీవు, తుమ - మీరు, యహ - ఇది, ఇతడు, ఈమె,
ఈ, వహ - అది, అతడు, అమె, ఆ, యె - ఇవి, వీరు, వె - అవి,
వారు, ఆప - తమరు, కౌన - ఎవడు, ఎవరు.

గమనిక :

సర్వనామమును అనుసరించి క్రియారూపము ఈ క్రింది విధముగా మారును. (ఈ నియమమును కంఠస్థము చేయవలెను.)

అ : వర్తमान काल

मैं	- जाता हूँ	- जाती हूँ	(स्त्री)
तुम	- जाते हो	- जाती हो	(स्त्री)
यह, वह	- जाता है	- जाती है	(स्त्री)
ये, वे	- जाते हैं	- जाती हैं	(स्त्री)
हम, आप	- जाते हैं	- जाती हैं	(स्त्री)
कौन	- जाता है	- जाती है	(स्त्री)
कौन (बहुवचन)	- जाते हैं	- जाती हैं	(स्त्री)

उदाहरण :

मैं स्कूल जाता हूँ । मैंने पार्श्वलకు వెళ్ళుతాను.
 तुम कहा रहते हो? నీవు ఎక్కడ వుంటున్నావు?
 तुम कहाँ जाते हो? నీవు ఎక్కడికి వెళ్ళుచున్నావు?
 यह चित्र बहुत सुन्दर है। ఈ చిత్రము చాల అందముగా వున్నది
 यह बालक सच बोलता है। ఈ బాలుడు నిజము మాట్లాడుతాడు.
 वह औरत नाचती है। ఆ స్త్రీ నాట్యము చేస్తుంది.
 ये आदमी बंबाई से आते हैं। ఈ మనుష్యులు బొంబాయి నుండి వస్తారు.

वे घोड़े तेज दौड़ते हैं। ఆ గుర్రములు వేగముగా పరుగెత్తును
 आप क्या करते हैं। తమరు ఏమి చేస్తున్నారు?
 मद्रास से कौन आते हैं। మద్రాసు నుండి ఎవరు వస్తారు?
 उस घर में कौन रहते हैं। ఆ యిరటిలో ఎవరు వుంటున్నారు.

अर्थपूर्ण वाक्य बनाइये

मैं	स्कूल		
तुम	सामान	जाता	हूँ
		जाते	

यह, वह-देखेगा	(एगा)
ये, वे-देखेंगे	(एँगे)
हम, आप-देखेंगे	(एँगे)
कौन-देखेगा	(एगा)
कौन-देखेंगे	(बहु) (एँगे)

उदाहरण

मैं गेद खेलूँगा।	मैं तमिल लिखूँगा।
तुम हाकी खेलो।	तुम हिन्दी पढ़ोगे।
वह क्रिकेट खेलेगा।	वह मलयालम सीखेगा।
यह खोखो खेलेगा।	यह गुजराती गीत गायेगा।
वे कबड्डी खेलेंगे।	वे सिन्धी सीखेंगे।
ये बैस्केट बाल	ये बंगला में बोलेंगे खेलते
हम तालाब में तैरेंगे।	हम अंग्रेजी में बोलेंगे
आप मैदान में दौड़ेंगे।	आप कहाँ ठहरेंगे
कौन बैडमिंटन खेलेगा।	उस के साथ कौन जायेगा?
वालीबाल कौन खेलेंगे?	इस महल में कौन कौन रहेंगे?

अभ्यास : भविष्यत काल में लिखिये

1. मैं कल गुटूर------(जा)
2. आप अमरावती कब-----?(आ)
3. वे लडके क्या-----?(पी)
4. हम मेले में कपडे------(खरीद)
5. तुम वहाँ कितने दिन------(रह)
6. महेश कालेज में------(भरती हो)
7. महिता चूडियाँ------(पहन)
8. बच्चा टोपी------(ला)
9. यह लडका झूठ नहीं------(बोल)

अर्थपूर्ण वाक्य बनाइये

मैं	गेंद	खेलूँगा
तुम	क्रिकेट	खेलोगे
यह		खेलेगा
वह	तामिल	सीखूँगा
ये	हिन्दी में	सीखोगे
वे		सीखेगा
हम		सीखेंगे
आप		बोलूँगा
		बोलोगे
		बोलेगा
		बोलेंगे

सर्वनामों के रूपान्तर

సర్వనామములలో మార్పులు

विभक्तियों के कारण सर्वनामों में रूपान्तर होते हैं।

कुछ उदाहरण:

मैं+ने= मैंने	मैं+को= मुझको (मुझे)
तुम+ने= तुमने	तुम+को= तुमको, तुम्हें, तुझको
यह+ने= इसने	यह+को= इसको, इसे
वह+ने= उसने	वह+को= उसको, उसे
ये+ने= इन्होंने	ये+को= इनको, इन्हें
वे+ने= उन्होंने	वे+को= उनको, उन्हें
आप+ने= आपने	आप+को= आपका

कौन+ने= किसने
 कौन+ने= किन्होंने
 मैं+का= मेरा
 तुम+का= तुम्हारा
 यह+का= इसका
 वह+का= उसका
 ये+का= इनका
 वे+का= उनका
 हम+का= हमारा
 आप+का= आपका
 कौन+का= किसका
 कौन+का= किनका(बहु)

कौन+को= किसको, किसे
 कौन+को= किनको, किन्हे
 मैं+से= मुझसे
 तुम+से= तुमसे, तुझसे
 यह+से= इससे
 वह+से= उससे
 ये+से= इनसे
 वे+से= उनसे
 हम+से= हम से
 आप+से= आप से
 कौन+से= किससे
 कौन+से= किनसे कुछ

उदाहरण वाक्य :

तुम्हारा नाम क्या है? मेरा नाम रंगाराव है।
 इसका घर बड़ा है। उसका कमरा छोटा है।
 इनके पिताजी अध्यापक हैं। उनके पिताजी वकील हैं।
 हमारा गाँव बहुत सुन्दर है। आपके साथ कौन जाते हैं।
 तुम किसके पास रहते हो? किन के पास कलमें हैं?

अभ्यास సర్వనామముల ఉచిత రూపములతో భావీలు పూర్తిచేయండి.

1. ----- पास सौ रुपये हैं। (मैं)
2. ----- गाँव यहाँ से बहुत दूर है (हम)
3. -----साथ उसका भाई भी रहता है (वह)
4. ----- घर में एक साँप दिखाई पड़ा(यह)
5. ----- पास कितने रूपये हैं (तुम)
6. ----- घरों का भाडा अधिक है (वे)
7. ----- क्या चाहिए (आप)
8. यह कलम ----- जेब में मिली (कौन)

పురుష : పురుషలు

1. హిందీ భాషలో మూడు పురుషలు ఉన్నవి :

1) उत्तम పురుష : ఉత్తమ పురుష : मैं, हम

2) मध्यम పురుష : మధ్యమ పురుష : तू, तुम, आप

3) अन्य పురుష : అన్య పురుష : यह, वह, ये, वे

సూచన : తెలుగు భాషలో అన్య పురుష “ప్రథమ పురుష” అని పిలువబడుచున్నది. తనను గురించి తెలుపునది ఉత్తమ పురుష. ఎదుటి వానిని గురించి తెలుపునది మధ్యమ పురుష. ఎక్కడో ఉన్న వానిని గురించి తెలుపునది ప్రథమ పురుష అని పిలువబడుచున్నది. అయితే హిందీలో ఎక్కడో ఉన్న వానిని గురించి తెలుపు సర్వ నామములను अन्य పురుష (అన్య పురుష) అని అంటారు.

कुछ उदाहरण वाक्य

मैं रोटी खाता हूँ।

हम रोटी खाते हैं।

నేను రొట్టె తింటున్నాను

మేము రొట్టె తింటున్నాము

तू क्या करता है?

तुम क्या करते हो?

నీవు ఏమి చేస్తున్నావు

మీరు ఏమి చేస్తున్నారు

आप कहाँ जाते हैं?

आप कुर्सी पर बैठिये।

తమరు ఎక్కడికి వెళ్ళుచున్నారు?

తమరు కుర్చీ మీద కూర్చోండి

यह अच्छा लहका है।

ये तोते बहुत सुन्दर हैं।

ఇతడు మంచి బాలుడు

ఈ చిలుకలు చాల అందముగావున్నవి

वह गाय कमजोर है।

वे बैल मजबूत है।

ఆ అవు బలహీనముగా ఉన్నది ఆ ఎద్దులు బలముగా వున్నవి

మాట్లాడువారు తమను గురించి చెప్పవలసి వచ్చినపుడు ఏకవచనములో मैं బహువచనములో हम ఉపయోగింతురు :

उदा : मैं तमिल सीखता हूँ

हम काकिनाडा में रहते हैं।

ఎదుట ఉన్న వారిని గురించి చెప్పనపుడు తు,తుమ,ఆప అను సర్వనామములు ఉపయోగింతురు. త్నఅను సర్వ నామమును చిన్నవారు, నౌకర్లు మొ॥ వారి పట్ల ఉపయోగింతురు (కొన్ని పర్యాయములు భగవంతుని ఉద్దేశించికూడ త్న ఉపయోగిస్తారు.) ఎక్కువ సన్నిహితులు త్న శబ్దము ఉపయోగిస్తుంటారు.

उदा : तू अब तक कहाँ गया?

तू बड़ा नटखट है?

हे भगवान! तू मेरी प्रार्थना क्यों नहीं सुनता?

तुम कहाँ रहते हो?

तुम नागपूर में कितने दिन रहोगे?

आप देर से क्यों आये।

आपका कालेज बहुत बड़ा है।

మాట్లాడు వారికి దూరంగా (ఎక్కడో) ఉన్నవారిని (వస్తువులను) గురించి తెలుపు సర్వనామములు यह वह, ये, वे।

उदा : यह फल बहुत मीठा है।

वह फल बहुत कच्चा है।

ये फूल बहुत सुन्दर हैं।

वे फूल सूख गये हैं।

అభ్యాస

అవసరమైన సర్వనామములను ఉపయోగించి ఖాళీలను పూర్తి చేయండి :

1. ----- कहाँ रहता है (तू, तुम)
2. ----- मैलापूर में रहते हैं (तुम, वे)
3. ----- क्यों रोते हो? (वह, तुम)
4. ----- तरकारियाँ लाने जाते हैं (हम, यह)
5. ----- बन्दर पेड पर बैठे हैं (ये, तुम)
6. ----- घोडा तेज दौडता है (यह, वे)
7. ----- मैसूर में तीन दिन ठहर (हम, वह)
8. ----- मंदिर आन्ध्र प्रदेश में मशहूर है
(वह, हम)
9. ----- क्या लिखता है (हम, तू)
10. ----- किस स्कूल में पढते हो (तुम, हम)

‘अपना’ का प्रयोग : ‘अपना’ యొక్క ప్రయోగము

1. ‘अपना’ అనునది నిజవాచక సర్వనామము. యిది అన్ని పురుషలు, లింగములు, వచనములందు ఉపయోగింపబడును.
2. యిది వాక్యములోని కర్తకు చెంది యుండును. అయితే కర్మను బట్టి మారుచుండును.

उदा : मैं अपना गाँव जाता हूँ।

वे अपने कपड़े धोते हैं।

अनिता अपनी कलम से लिखती है।

छात्र अपनी किताबें नहीं लाये।

3. अपना అనునది నామవాచకము లేదా సర్వనామము తర్వాత షష్ఠీ విభక్తితో దాని ఆవృత్తిని నివారించుటకై ఉపయోగింపబడును. अपना ఉపయోగించక పోయినచో తప్పు అర్థము వచ్చుటకు వీలున్నది.

उदा : तपु

ఒప్పు

तुम तुम्हारा घर जाओ - तुम अपना घर जाओ
वे उनका गाँव जाते है - वे अपना गाँव जाते है।
वह उसकी बहन को - वह अपनी बहन को
प्यार करता है - प्यार करता है।

लीला उसके कपड़े - लीला अपने कपड़े
सीती है - सीती है।

मैं मेरा काम करता हूँ - मैं अपना काम करता हूँ।
मैं तరుवात मेरा, तुम तరుवात तुम्हारा, वह तరుवात उसका
अनु सर्वनामము చదువుటకు అసహజముగా ఉంటాయి. వాటికి బదులు अपना ఉపయోగింపబడుతుంది.

कुछ उदाहरण

1. मैं अपना गांव जाता हूँ :
నేను మా గ్రామమునకు వెళ్ళుతాను.
2. तুম अपना पाठ पढ़ो :
నీవు నీ పాఠము చదువుము
3. वह अपने घर से आता है :
అతడు తన యింటనుండి వస్తున్నాడు
4. वे अपने खेतों में काम करते हैं
వారు తమ పొలాల్లో పని చేస్తున్నారు.
5. हम अपने घरों में रहते हैं :
మేము మా యిండ్లలో ఉంటున్నాము.
6. आप अपनी किताब क्यों नहीं लाये :
తమరు తమ పుస్తకము ఎందుకు తీసికొని రాలేదు.
7. माधवराव जी अपने कपड़े खुद धोते हैं :
మాధవ రావుగారు తమ బట్టలు స్వయంగా ఉతుకు కొంటారు.
8. लीला अपना भोजन खुद पकाती है :
లీల తన భోజనము తానే వండుకొనును.
9. गाय अपने बछड़े के पास गयी :
ఆవు తన దూడ దగ్గరికి వెళ్ళినది.
10. कुत्ता अपने मालिक के खूब पहचानती है :
కుక్క తన యజమానిని చక్కగా గుర్తిస్తుంది.

अभ्यास ఈ క్రింది వాక్యములలో సర్వనామముల యొక్క ప్రయోగములలో తప్పులను సరిచేయుము. అవసరాన్ని బట్టి अपना, अपने, अपनी అను సర్వనామములు ఉపయోగించుము.

1. रमा उसके दोस्त के घर गयी।
2. मैं मेरा पाठ लिखता हूँ।
3. वे उनके खेतों में काम करते हैं।
4. वह उसकी कलम से लिखता है।

5. हम हमारी बहिन के साथ जाते हैं।
6. महेश उसकी पत्नी को बहुत प्यार करता है।
7. अध्यापक उनका वेतन लेने गये।
8. यह लडका इसकी थाली में खाता है।
9. आप आपकी बेटी को बुलाइये।
10. तुम तुम्हारी पेटी खोल कर देखो।

जो का प्रयोग : जो యొక్క ప్రయోగము

1. जो अनुనది సంబంధ సూచక సర్వనామము. కనుక ఇది నామ వాచకము లేదా సర్వనామముతో ఎక్కువ సంబంధము కలిగి ఉండును.
2. जो అప్పడప్పుడు వాక్యమునకు ముందు, అప్పడప్పుడు వాక్యము మధ్యలోను వచ్చును. जो అను మాటకు అను బంధముగా వాక్యము మధ్యలో సో వచ్చును. అప్పడప్పుడు वह లేక वे కూడా వచ్చును. కొన్ని పర్యాయములు తో వచ్చును.

जैसे : जो दयालू है वही सच्चा राजा है।
 जो खूब पढ़ता है सो पास होता है।
 वह अंतिम विजय पाता है जो धैर्य से काम करता है।
 वे महापुरुष होते हैं जो देश केलिये कष्ट सह लेते हैं।

3. విభక్తి ప్రత్యయము వచ్చినపుడు जो యొక్క రూపాంతరము ఈక్రింది విధముగా జరుగును.

जैसे :	एक वचन	बहुवचन
	जो+ने जिसने	जिन्होंने
	जो+को जिसको, जिसे	जिनको, जिन्हें
	जो+से जिससे	जिनसे
	जो+पर जिस पर	जिन पर

4. జో అను మాట విశేషణముగా కూడా వాడబడును. నామ వాచకము తర్వాత విభక్తి ప్రత్యయము ఉన్నచో ఏక వచనములో జిస, బహువచనంలో జిన్ గా మారును.

जैसे : जिस घर में तुम रहते हो वह कहाँ है?
(एक वचन) जिन लड़कों को तुम
चाहते हो वे घर में नहीं हैं (बहुवचन)

अभ्यास जो యొక్క ఉచిత రూపములతో ఖాళీలు పూర్తి చేయండి.

1. ----- आदमी को तुम जानते हो उसे मैं भी जानता हूँ।
2. ----- घर तालाब के किनारे पर है वह मेरे मामाजी का है।
3. ----- अधिक बातें करता है सो काम नहीं करता।
4. ----- लड़के यहाँ नहीं है वे सिनेमा गये।
5. वही सच्चा देश भक्त है----- देश के लिए अपना सुख त्याग करता है।
6. ----- तुम यहाँ अधिक दिन काम करना चाहते हो तो मेरी बात सुनो।

16. विशेषण : विशेषणములు

వియమములు

1. కర్త యొక్క లింగ వచనములను అనుసరించి ఆ మారును. ఆకారాంత పుంలింగ విశేషణము బహువచనములో ఆ కారాంతము గాను, స్త్రీ లింగము యే కారాంతము గాను మారును. స్త్రీలింగ బహువచనములో కూడా యే మారదు. కాని యే కి పైన బిందువు చేర్చవలెను.
उदा : मोटा आदमी, मोटी औरत
मोटे आदमी, मोटी औरतें

2. ఆకారాంతములు కాని పుంలింగ శబ్దములు మారవు.

ఉదా : సుందర, పెడ

3. నామవాచకము తరువాత విభక్తి ప్రత్యయము వచ్చినచో పులింగ ఆకారాంత విశేషణము 'ए' కారాంతముగా మారును.

(స్త్రీలింగములో మార్పు వుండదు.)

ఉదా : बड़े घर में, मोटे आदमी को, मोटी औरत स

कुछ उदाहरण

वह आदमी मोटा है।

ఆ మనుష్యుడు లావు

(లావుగా వున్నాడు)

यह औरत गोरी है।

ఈ స్త్రీ ఎరుపు(ఎర్రగా వున్నది)

वह बकरा काला है।

ఆ మేక నలుపు (నల్లగా వున్నది)

यह कबूतर सफेद है।

ఈ పావురము తెలుపు

(తెల్లగా వున్నది)

वह हिरन सुन्दर है।

ఆ జింక అందముగా వున్నది.

आकाश नीला है।

ఆకాశము నీలం రంగులో వున్నది.

पत्ते हरे हैं।

ఆకులు ఆకుపచ్చగా వున్నవి.

यह गेंद लाल है।

ఈ బంతి ఎర్రగా వున్నది.

कलकत्ता बड़ा नगर है।

కలకత్తా పెద్ద నగరము.

यह गाँव छोटा है।

ఈ గ్రామము చిన్నది.

रजिया अच्छी लडकी है।

రజియా మంచి బాలిక.

खेत में पाँच ऊँचे पेड़ हैं।

పొలములో అయిదు ఎత్తయిన చెట్లు

వున్నవి.

ये संतरे बहुत मीठे हैं।

ఈ కమలా పండ్లు చాలా తియ్యగా వున్నవి.

गरम दुध पीओ।

వేడిపాలు తాగుము.

ठंडा पानी पीओ।

చల్లని నీరు తాగుము.

ये आम पके नहीं हैं।

ఈ మామిడి పండ్లు పండినవి కావు.

सूत के कपड़े सस्ते हैं।

నూలు బట్టలు చౌక

ये कच्चे अंगूर हैं।

యివి పచ్చి ద్రాక్షపండ్లు.

रेशमी साड़ियाँ बहुत महंगी हैं।

పట్టుచీరెలు చాలా ఖరీదైనవి.

गंगा नदी का पानी साफ है।

గంగానది నీరు పరిశుభ్రముగా వున్నది.

गोविंद की कमीज गदी है।

గోవిందుని చొక్కా మురికిగా వున్నది.

अभ्यास : 1. जवाब लिखिये

1. रजिया कैसी लडकी है ?
2. वह हिरन कैसा है ?
3. यह गेंद कैसी है ?
4. यह गाँव कैसी है ?
5. ये संतरे कैसे हैं ?
6. वह आदमी कैसा है ?

2. खाली स्थान भरिये

(काली, लाल, साफ, नीला, बड़ा, हरे गरम, सफेद, महंगी, सस्ते)

1. आकाश ----- है ।
2. कलकत्ता ----- नगर है ।
3. पत्ते ----- है ।
4. यह कबूतर ----- है ।
5. ----- दूध लाओ ।
6. सूत के कपडे ----- होते हैं ।
7. यह गेंद ----- है ।
8. रेशमी साड़ियाँ बहुत ----- हैं ।
9. गंगा नदी का पानी ----- है ।
10. उसकी कलम ----- है ।

विशेषण-तुलना : विशेषणములు - తర తమ భేదములు

1. విశేషణములను పోల్చునపుడు సే, సవసే, బడకర, కీ అపేఆ, కమ, జ్యాదా అను మాటలు ఉపయోగింపబడును. రెండు వస్తువుల భేదమును (తరము) తెలుపునపుడు సే ఉత్తమత్వమును (తమము) తెలియజేయునపుడు సవసే ఉపయోగింపబడును. (కొన్ని సందర్భములలో విశేషణమును రెండు పర్యాయములు వుపయోగించి మధ్యలో సే వాడబడును)

2. కొన్ని సందర్భములలో కీ అపేనా(కంటె)బడకర (మించిన, ఎక్కువ) అను మాటల ద్వారా తారతమ్యము సూచించబడును.
3. కొన్ని సార్లు కమ అను మాట ద్వారా న్యూనతను, ज्यादा అను మాట ద్వారా అధిక్యతను తెలియ జేయవచ్చును.

कुछ उदाहरण

यह लडका उस लडकी से बड़ा है ।

ఈ బాలుడు ఆ బాలిక కంటె పెద్దవాడు (తరము
यह लडका सबसे बड़ा है ।

ఈ బాలుడు అందరికంటె పెద్దవాడు (తమము)
गोदावरी नदी कृष्णा नदी से बड़ी है ।

గోదావరి నది కృష్ణానది కంటె పెద్దది.

गंगा नदी भारत की सब नदियों से बड़ी है।

గంగానది భారతదేశంలోని అన్ని నదులకంటె పెద్దది.

अच्छी अच्छी मिठाई ।

అత్యుత్తమమయిన మిఠాయి.

मोटी से मोटी औरत ।

అందరికంటె లావుపాటి స్త్రీ

सुन्दर से सुन्दर चित्र ।

అతి సుందరమైన చిత్రము

पोतना से बढकर कोई कवि नहीं है ।

పోతనను మించిన కవి లేడు.

लीला की अपेआ सुशीला लम्बी है ।

లీల కంటె సుశీల పొడవైనది.

रंगाराव रामाराव से कम खाता है ।

రంగారావు రామారావు కంటె తక్కువ తింటాడు.

यह लडका गोविन्द से ज्यादा अक पाता है।

ఈ బాలుడు గోవిందుని కంటె ఎక్కువ మార్కులు
తెచ్చుకుంటాడు.

विशेषणों की तुलना : विशेषणमूल तारतम्यम्

.विपरण :

1. विशेषणमूलनु ఒక దానితో ఒకటి పోల్చినపుడు సేఅను విభక్తి, ప్రత్యామ్నాయం ఎక్కువగా ఉపయోగింపబడును.

उदा : उमा से सुन्दर । गोपाल से बडा

2. అన్నిటి కంటే ఉత్తమము (తమము) అని తెలుపుటకు సవ సే అను పదములు ఉపయోగింపబడును.

उदा : सबसे छोटा, सबसे अकलमंद, सबसे बडा।

3. కొన్ని పర్యాయములు వస్తువులు, వ్యక్తులు, మొ॥ వాటిని పోల్చినపుడు ज्यादा (ఎక్కువ)బడకర (గొప్ప, ఎక్కువ) కమ (తక్కువ, అల్పము) అను మాటలు ఉపయోగింపబడును.

उदा : सोहनलाल से ज्यादा सोना मोहनलाल के पास है । मद्रास नगर से बढकर बंबई नगर में व्यापार होता है ।

मेरी बहन तुमसे कम अकलमद नहीं है ।

नया मालिक पुराने मालिक से ज्यादा पैसा देता है । भारत के वैज्ञानिक यूरोप के वैज्ञानिकों से कम नहीं हैं । उसके काम उसकी बातों से बढकर होते हैं ।

4. विशेषणमूलను రెండుసార్లు ఉపయోగించుటద్వారా సర్వోత్తమము (తమము) అని తెలియజేయవచ్చును: కొన్ని సార్లు అన్నిటికంటే తక్కువ అనికూడ తెలియజేయవచ్చును)

उदा: बडे से बडा पेड ।

मोटे से मोटा आदमी ।

छोटे से छोटा लडका ।

सस्ते से सस्ता फल ।

कुछ उदाहरण

1. हिमालय दुनिया का सबसे ऊँचा पहाड़ है।
2. हमारे घर में सबसे बड़े मेरे दादाजी हैं ।
3. नागपुर कलकत्ता से छोटा शहर है ।
4. हिन्दमहासागर अरब सागर से बड़ा है ।
5. यह कलम अन्य कलमों से सुन्दर है ।
6. मैं पिताजी से बढकर हिन्दी जानता हूँ ।
7. मनोहर के भाई उससे कम पढते हैं ।
8. कल शादी में सबसे बढिया भोजन मिला ।
9. रामकृष्ण मिशन ने भूकम्प पीडित लोगों की अधिक से अधिक सेवा की ।
10. मेरे मामा जी मामी से कम खर्च करते हैं।

अभ्यास

ఈ క్రింది వాక్యములను సే, ज्यादा, कम, बढकर
వంటి తర తమ సూచక శబ్దముల నుపయోగించి తిరిగి
వ్రాయండి:

1. यह घड़ी सुन्दर है । बाकी घड़ियाँ
सुन्दर नहीं हैं ।
2. मोहन बड़ा है । बाकी लडके छोटे हैं ।
3. गोदावरी बड़ी नदी है । कृष्णा नदी छोटी नदी
है।
4. मेरा बड़ा भाई मेहनत करता है ।
5. वह लडकी अपनी बहन से - बोलता है।
6. मातृ भूमि से - प्यारी चीज कोई नहीं है।
7. वह आदमी सबसे - धनवान है ।
8. प्रशांत महासागर संसार के - बड़ा समुद्र है।
9. माँ सबसे - ज्यादा प्यारी है।
10. मेरे मामाजी लडकों से - लडकियों को पसंद
करते हैं।

17. లింగ : లింగములు

నియమములు

1. హిందీ భాషలో 1) పుంలింగము 2)స్త్రీ లింగము అను రెండు లింగములు మాత్రమే ఉండును. (నపుంసక లింగము లేదు.) కనుక అన్ని వస్తువులు, భావవాచకములు కూడ ఏదోఒక లింగమునకు చెంది యుండును.

2. వస్తువు యొక్క స్వభావము, పరిమాణము బట్టి పండితులు లింగ నిర్ణయము చేసి యున్నారు ఉదా : పర్వతముల పేర్లు పుంలింగములు. నదులు నగరముల పేర్లు స్త్రీ లింగములు.

3. లింగ నిర్ణయము అభ్యాసము ద్వారా చేయవలెను. అన్నింటికి, అన్వయించే ఖచ్చితమైన నియమము ఏమీలేదు.

4. లింగములను అనుసరించి క్రియలు, విశేషములు, షష్ఠీవిభక్తి ప్రత్యయములు మారును.

ఉదా :

लडका जाता है।

लडकी जाती है।

बड़ा आदमी।

बड़ी औरत।

रमेश का घर बड़ा है। रमा की कलम काली है।

सीता का भाई मोटा है। उमा की माँ अच्छी है।

घर की दीवार ऊँची है। उषा की घड़ी छोटी है।

లింగా परिवర్తन : कुछ नियम

పుంలింగ శబ్దముల నుండి స్త్రీ లింగ శబ్దములుగా మార్పుట :

ఉదా : आ काराంత పులింగ శబ్దములు ई काराంత శబ్దములుగా మారును.

लडका लडकी, घोड़ा—घोड़ी, बेटा—बेटी

वृत्तिनि తెలుపు మాటలకు చివర్న इन,వచ్చును.

धोबी—धोबिन, माली—मालिन, तेली—तेलिन

కొన్ని మాటలకు చివర इन, आइन వచ్చును

पंडीत—पंडिताइन, हाथिन.

కొన్ని మాటలకు చివర ఇన, ఆనీ వచ్చును.
 శెర-శోనీ జెఠ-జెఠానీ, దేవర -దేవరానీ
 కొన్ని మాటలు ప్రత్యేకముగా ఉండును.
 పితా-మాతా, బేల-గాయ, ఆదమీ-औरत
 కొన్ని పదములకు మాదా చేర్చిన స్త్రీ లింగములు అగును.
 నర కౌआ-మాదా కౌआ।

उदा :

हमने रोटी खायी।
 राजा ने चार घोडे खरीदे
 सुशीला ने देखा
 शेर ने हिरन को मारा
 सपेरे ने सांप को पकड़ा।
 उन्होंने खद्दर पहनने की प्रतिज्ञा की।
 मोहन ने डूबदे हुये बच्चे को बचाया।
 तुमने क्या किया?
 उसने धोखा दिया ।
 किसने यह काम किया?
 अमरनाथ ने यह मंदिर बनवाया ।
 स्वामी विवेकानन्द ने हिन्दू धर्म का प्रचार किया ।
 गांधीजी ने सत्य और अहिंसा का मार्ग दिखाया ।
 छात्रों ने पाठ सीखा ।
 श्रीरामचन्द्र ने रावणासुर का वध किया ।

अभ्यास : लिंग बदल कर पूरे वाक्य लिखिये

1. राघव का भाई नागपुर में रहता है?
2. बैल खेत में घास चरता है?
3. घोडा गाडी खीचता है?
4. तोता पेड पर बैठा है?
5. वह बकरा काला है?

6. यह आदमी अमरूद बेचता है?
7. वे लडके रोते हैं?
8. शेर जंगल में रहता है?

2. रेखांकित शब्दों के लिंग पहचानिये

1. हरा पत्ता 2. बड़ा पेड़ 3. बेटा लडका 4. मेरा घर 5. उसकी गाय 6. लीला की पुस्तक 7. ऊँची दीवार 8. छतरी कलम 9. माँ की 10. बड़ा घड़ा 11. मोटा आम 12. करिम का अच्छी घर 13. लडकी के फूल 14. किसान के बैल 15. मेरी दवात

18. वचन : వచనములు

1. హిందీలో రెండు వచనములు కలవు. 1. ఏకవచనము. 2. బహువచనము.
2. బహువచనములో విశేషణము, క్రియ, షష్ఠీవిభక్తి ప్రత్యయము కూడ బహువచనములోనికి మారును.
3. విభక్తి ప్రత్యయము వచ్చినపుడు ఏకవచనములో కూడ కా, కే గా మారును.

उदा : उसका + घर में - उसके घर में

4. ఆకారాంత పుంలింగశబ్దము యే కారాంతముగా మారును. అయితే హల్లులు ఓ, ఊ, ఁ చివర ఉన్న పుంలింగ శబ్దములు బహువచనములో కూడా మారవు.

उदा : लडका - लडके, तोता - तोते, घर - घर, उल्लू - उल्लू

आदमी - आदमी, भाई - भाई

ఈ కారాంత స్త్రీ లింగ శబ్దముల చివర ఓయీ వచ్చును. హల్లు చివర ఉన్నచో ఁ వచ్చును. ఆ చివర ఉన్నచో ఆయే వచ్చును.

उदा : घड़ी - घड़ियाँ, नदी - नदियाँ

राता - रातें पुस्तक - पुस्तकें
 माता - मातायें, लता - लतायें
 पाठशाला - पाठशालायें, कविता - कवितायें
 मैं - हम, तू तुम - आप
 यह - ये, वह, वे

उदाहरण

घोडा दौड़ता है।	గుర్రము పరుగెత్తుచున్నది.
घोड़े दौड़ते हैं।	గుర్రములు పరుగెత్తుచున్నవి
वह पुस्तक बड़ी है।	ఆ పుస్తకము పెద్దది.
वे पुस्तकें बड़ी हैं।	ఆ పుస్తకములు పెద్దవి
नारियल का पेड़ ऊँचा है।	కొబ్బరి చెట్టు ఎత్తయినవి.
नारियल के पेड़े ऊँचे हैं।	కొబ్బరి చెట్లు ఎత్తయినవి.
वह गधा काला है।	ఆ గాడిద నల్లగా వున్నది.
वे गधे काले हैं।	ఆ గాడిదలు నల్లగా వున్నవి.
एक लड़का मुरली बजाता है।	
ఒక బాలుడు పిల్లనగ్రోవి వాయిస్తున్నాడు.	
चार लड़के मुरलियाँ बजाते हैं।	
నలుగురు బాలురు పిల్లనగ్రోవులు వాయిస్తున్నారు.	
लड़की रोटी बनाती है।	
బాలిక రొట్టెలు తయారుచేస్తున్నది.	
लड़कियाँ रोटियाँ बनाती हैं।	
బాలికలు రొట్టెలు తయారు చేస్తున్నారు	
यह घड़ी बहुत सुन्दर है।	
ఈ గడియారము చాల అందముగా వున్నది.	
ये पूरियाँ बहुत अच्छी हैं।	
ఈ పూరీలు చాల మంచివి.	
मेरे हाथों में संतरे हैं।	
నా చేతులలో కమలాపండ్లు వున్నవి.	
उन पुस्तकों में सुन्दर चित्र हैं।	
ఆ పుస్తకములలో అందమైన బొమ్మలు వున్నవి.	

इन घरों में कौन रहते हैं।

ఈ యిండ్లలో ఎవరు వుంటున్నారు.

इस गली में फूल बेचते हैं।

ఈ సందులో పూలు అమ్ముతారు.

उन दूकानों में कपडे बेचते हैं।

ఆ అంగళ్ళలో బట్టలు అమ్ముతారు.

अभ्यास : 1. वचन बदल कर वाक्य लिखिये

1. यह किताब है।
2. वह केला है।
3. यह दीवर ऊँची है।
4. वह घड़ी सुन्दर है।
5. यह कलम है।
6. वह गाय है।
7. यह घड़ा है।
8. वह लडका है।
9. यह माला सुन्दर है।
10. वह कुरसी छोटी है।
11. यह घड़ी है।
12. वह लता है।

संज्ञाओं के उचित रूपों खाली स्थान भरिये

1. मेज पर दो ----- है। (कलम)
2. कमरे में तीन ----- है। (बिल्ली)
3. मैं ----- में काफी नहीं पीता। (रात)
4. इन ----- में कौन रहते हैं। (घर)
5. वर्ग में ----- शोर मचाते हैं। (लडका)
6. मेरे लिये तीन ----- लाओ। (पुस्तक)
7. वह युवक ----- पर सवार हैं। (घोड़ा)
8. वे -----रसोई घर में हैं। (औरत)
9. टोकरी में दस ----- है। (आम)
10. -----नदी की तरफ जाती है। (गाय)

19. कारक (विभक्त्यु))

को - नि, नु, कि, कु,
 से - नुంచి, वलन, कंठे, चेत, त्
 का, के, की - योक्क
 में - लो, लोपल
 पर - मीद, पैन
 के लिये, के वास्ते - कूरकु, कु

उदाहरण

राम को बुलाओ । रामुनि विलुप्पुमु.
 बच्चे को दूध दो। विद्धकु पोरिमु.
 उषा की बहन कालेज में पढ़ती है।
 ఉష యొక్క సోదరి కాలేజిలో చదువుచున్నది.
 माताजी घर में नहीं हैं।
 తల్లిగారు యింటిలో లేరు.
 कमला का घर कहाँ है?
 కమల యిల్లు ఎక్కడ వున్నది?
 आम के पेड पर चार बंदर हैं।
 మామిడి చెట్టు మీద నాలుగు కోతులున్నవి.
 मालती से माधवी बड़ी है।
 మాలతి కంటే మాధవి పెద్దది.
 कलम अलमारी में रखो।
 కలమును అలమరలో పెట్టుము.
 मंदिर हमारे घर से दूर हैं।
 దేవాలయము మా యింటికి దూరము.
 हम कलम से लिखते हैं।
 మనము కలముతో వ్రాస్తాము.
 मेरा दोस्त गुटूर से आता है।
 నా స్నేహితుడు గుంటూరు నుండి వస్తున్నాడు.

माधवी की किताब मेज पर है।

మాధవి యొక్క పుస్తకము బల్లమీద వున్నది.

पिताजी केलीये चाय लाओ।

నాన్నగారి కొరకు తేనీరు తెమ్ము.

जमींदार के घोड़े तेज दौड़ते हैं।

జమీందారు (యొక్క) గుర్రములు వేగముగా పరుగెత్తును.

वह दवा के वास्ते गया।

అతడు మందు కొరకు వెళ్ళినాడు.

का, के, की (షష్ఠి విభक्ति)

నియమములు

1. పుంలింగ ఏకవచనము అయిన నామవాచకము అన్వయించు నపుడు కా ఉపయోగించవలెను.
పులింగ బహువచనములకు కే ఉపయోగించవలెను.
నామవాచకము తరువాత విభక్తి వచ్చినచో ఏకవచనములో కూడా కే ఉపయోగించవలెను.
2. స్త్రీ లింగ నామవాచకమునకు ఏకవచనము మరియు బహువచనములో కీ ఉపయోగించవలెను.

उदा :

राम का धर ।

रहीम के घोड़े।

सुलोचना की घड़ी ।

सुशीला की किताबें।

रमेश के घर में।

मोहन के कालेज में।

उदाहरण

वह रमेश का दोस्त है।

అతడు రమేశ్ యొక్క స్నేహితుడు.

वे रामाराव के बेटे हैं।

వారు రామారావు యొక్క కుమారులు.

सुन्दरम की बेटी स्कूल जाती है।

సుందరం (యొక్క) కుమార్తె స్కూలుకు వెళ్ళుచున్నది.

स्कूल की लड़कियाँ हाकी खेलती है।

స్కూలులోని బాలికలు హాకీ ఆడుచున్నారు.

प्रणवि का भाई कालेज में पढ़ता है।

ప్రణవి యొక్క సోదరుడు కళాశాలలో చదువుచున్నాడు.

उसके दोनों भाई बंगलूर में रहते है।

అతని యిద్దరు సోదరులు బెంగళూరులో ఉంటున్నారు

सुरेश की बहन खूब गाती है।

సురేశ్ (యొక్క) సోదరి బాగా పాడుతుంది.

मीनाक्षी की बहने नदी में नहाती है।

మీనాక్షి సోదరిలు నదిలో స్నానము చేస్తున్నారు.

रहीम के कमरे में जार्ज है।

రహీమ్ గదిలో జార్జి వున్నాడు.

उनके घरों में बिजली नहीं है।

వారి యిండ్లలో విద్యుత్తు లేదు.

आवश यकतानूसार 'का' 'के' अथवा की से

रिक्त स्थान भरिये :

1. यह नरेश ----- घोड़ा है।
2. वह गोपी ----- घड़ी है।
3. वे किसान ----- गाये है।
4. ये जमींदार ----- घोड़े हैं।
5. यह माँ ----- माला है।
6. ये सेठजी ----- कुत्रे हैं।
7. हम गोविन्दराव ----- बेटे हैं।
8. सुनीता -----वर्ग में कितनी लड़कियाँ है।
9. सुमती ----- पति----- नाम क्या है?
10. सुन्दरी ----- बहन कहाँ रहती है।

20. क्रियार्थक संज्ञा

క్రియార్థక నామవాచకము

క్రియలు నామవాచకము లుగా ప్రయోగింపబడినచో వాటిని “క్రియార్థక నామవాచకములు” అందురు. ధాతువునకు చివర నా చేర్చినచో క్రియార్థక నామవాచకము ఏర్పడును. వాటి తర్వాత విభక్తులు వచ్చినచో నా, నే గా మారును.

उदा :	लिखना	:	వ్రాయుట, వ్రాయు
	पढ़ना	:	చదువుట, చదువు
	देखना	:	చూచుట, చూపు
	लिखने से	:	వ్రాయుటతో
	देखने मे	:	చూచుటలో

कुछ उदाहरण

मुझे हिन्दी लिखना नहीं मालुम।
 నాకు హిందీ వ్రాయుట (వ్రాత) తెలియదు.
 उसको तैरना नहीं आता।
 అతనికి ఈత రాదు.
 देर तक जागना अच्छा नहीं है।
 పొద్దు పోయేవరకు మేల్కొనుట మంచిది కాదు.
 दिन रात पढ़ना उचित नहीं है।
 రాత్రింబవళ్ళు చదువుట మంచిది కాదు.
 रोज सिनेमा देखने से तंदुरुस्ती बिगड जाती है।
 రోజూ సినిమా చూచుట వలన ఆరోగ్యము పాడగును.
 बार बार काफी पीना अच्छा नहीं है।
 మాటిమాటికి కాఫీ త్రాగుట మంచిది కాదు.
 गीता एक मोटर कार खरीदना चाहती है।
 గీత ఒక మోటారుకారు కొనగోరుచున్నది.

मैं तमिल सीखना चाहता हूँ।

నేను తమిళము నేర్వగోరుచున్నాను.

दिन में सोने से आदमी सुस्त बनता है।

పగలు నిద్రించినచో మనిషి సోమరి అవుతాడు.

कसरत करने से शरीर तदुरुस्त होता है।

కసరత్తు చేయుట వలన శరీరము ఆరోగ్యముగా వుండును.

रोज फल खाना अच्छा है।

రోజూ పండ్లు తినుట మంచిది.

वे नदी में स्नान करने (केलिये) जाते हैं।

వారు నదిలో స్నానము చేయుటకు వెళ్ళు చున్నారు.

क्रियार्थक संज्ञाओं के उचित रूपों से खाली स्थान भरिये :

1. दिन में -----अच्छी आदत नहीं है।
2. अधिक ----- तन्दूरुस्तीके लिये हानिकारक है।
3. बड़ी देर दक ----- उचित नहीं है।
4. मुझे समुद्र में ----- नहीं आता।
5. मेरे पीताजी को हीन्दी ----- नहीं आता।
6. उस आदमी को मोटर ----- नहीं आता।
7. झूठ ----- से कई अनर्थ होते हैं।
8. रोज सबरे ----- से हम तन्दूरुस्त बनते हैं।
9. मेरा भाई एक साइकिल ----- चाहता है।
10. शराब----- बुद्धि खराब होती है।

21. భూత కాల : భూత కాలము

1. గడిచిపోయిన కాలములో జరిగిన పనిని తెలియజేయునపుడు క్రియ భూత కాలములో నుండును. భూత కాలములో వ్రాయునపుడు అకర్మక క్రియలు, సకర్మక క్రియలు వేరు వేరుగా వుండును.

2. సకర్మక క్రియను భూత కాలములో వ్రాయునపుడు కర్తకు నే చేర్చవలెను. క్రియ కర్మయొక్క లింగ వచనములను అనుసరించి మారుచుండును. (కర్తను బట్టి కాదు.)

3. కర్మలోపించినను, కర్మ తర్వాత కౌ వచ్చినను క్రియ పుంలింగ ఏక వచనములో వుండును.

उदा : मैंने देखा। उसने खाया
हमने सुना। तूमने पढ़ा

4. భూత కాలములో ఆరు రకములున్నవి. వాటిలో అపూర్ణ భూత కాల, हेतु हेतु मदभूत काल అను రెండు రూపాలలో నే ప్రత్యయమురాదు. కనుక ఈ రెండు రూపాలలో క్రియ కర్తను బట్టి వుండును.

5. ला, बोल, भूत అను క్రియలు, सक, चुक, लग అనుసహాయ క్రియలు వచ్చినపుడు కర్తకు నే ప్రత్యయము చేర్చనవసరం లేదు.

उदा : वह थैली लाना भूला।

लडका पुस्तकें नहीं लाया।

मंत्री जी हिन्दी में बोले।

हम एक मील दौड़ सके।

लडके दूध पी चुके।

वे तालाब की ओर जाने लगे।

6. భూతకాల కే छ: భేడ हैं।

1) सामान्य भूतकाल : సామాన్య భూతకాలము,

उदा : लडका गाया। लडके ने पाठ पढ़ा।

2) आसन्न भूतकाल : ఆసన్న భూతకాలము

उदा : लडका गया था। लडके ने पाठ पाढ़ था।

3) पूर्ण भूत काल : పూర్ణ భూతకాలము

उदा : लडका गया था। लडके पाठ पढ़ता था।

4) अपूर्ण भूत काल : అపూర్ణ భూతకాలము

उदा : लडका जाता था। लडका पाठ पढ़ता था।

- 5) సందిగ్ధ భూత కాల : సందిగ్ధ భూత కాలము
 ఉదా : లడకా గాయా హొగా। లడకే నే పాఠ పఢా హొగా।
- 6) హేతు హేతు మదభూత కాల : హేతు హేతు మద్యుతకాలము
 ఉదా : లడకా జాతా తో మేరే లియే ధడి లాతా।

భూతకాల : కుఱుత ఉదాహరణ

అకర్మక క్రియా	సకర్మక క్రియా
మాం క్యోం హేసీ బచ్చా క్యోం రోయా మే చార బజే ఉఠా రాకేశ తేజ దౌడా రవి కహాం సే ఆయా రాకేశ గోవా గయా తుమ కహాం ఠహరే లీలా జలదీ సోయీ హమ పాంచ బజే జాగే వే సబ కహాం బేఠే	కరీమ నే కేలా ఖాయా హమనే నదీ మే స్నాన కియా మదారీ నే బందర కో పకడా లడకీ నే గిలాశ తోడి శరత్ బాబు నే అఱ్ఱీ కహానియాం లీఱీ। నేవలే నే శాంప కో మారా సునీల నే సుందర చిత్ర రఱా రితవిక్ర నే డబల్ రోటీ ఖరిదీ మామీ ఁక దర్జన ఆమ్ లాయీ మే అంగ్రేజీ మే బోలా

ఉఱిత క్రియా ఆం ఖాలో స్థానా భరియే

అ) వర్తమాన కాల

1. లడకే స్కూల్ -----
2. తుమ క్యా -----?
3. మే కాఫీ-----
4. హమ సినేమా -----
5. వహ క్యోం -----
6. యహ లడకీ స్కూల్ సే--
7. ఆప కితనే బజే---
8. వే తమిల -----

ఆ) భూతకాల :

1. మేనే ఁక నారియల్ ----- (ఖరీద)
2. పితాజీ ఁర కురతా----- (లా)
3. మేరీ బహన నే ఁక అఱ్ఱీ ఘడి---(ఖరీద)

4. हमने कल एक तमाश -----(देखा)
5. ऊर्मिला ने एक सुन्दर कविता -----(लिख)
6. यह काम किसने-----? (कर)
7. धोबी कपडे कब -----? (ला)
8. प्रेमा के साथ बंगलूर कौन -----? (जा)
9. आप काकिनाडा से कब -----? (आ)
10. मेरा भाई गुजराती मैं -----। (बोल)

अभ्यास : भूतकाल में लिखिये

1. मैं खत लिखता हूँ।
2. वह दूध पीता हूँ।
3. हम तमाशा देखते हैं।
4. वे मंदिर की तरफ जाते हैं।
5. तुम कहाँ रहते हो।
6. वे क्या करते हैं।
7. वह दस पूडियाँ खा सकता है।
8. मैं रेडियो में गीत सुनता हूँ।
9. आप कहाँ रहते हैं।

भविष्यत काल భవిష్యత్ కాలము

1. భవిష్యత్ కాలములో క్రియ రాబోవు కాలములో జరుగబోవు పనిని తెలుపును. భవిష్యత్కాలములో క్రియారూపములు ఈ క్రింది విధముగా వుండును.

मैं	- (ऊँगा)	करूँगा	- करूँगी (स्त्री)
तुम	- (ओगे)	करोगे	- करोगी (स्त्री)
यह, वह	- (एगा)	करेगा	- करेगी (स्त्री)
ये, वे	- (ऐँगे)	करेंगे	- करेंगी (स्त्री)
हम, आप	- (ऐँगे)	करेंगे	- करेंगी (स्त्री)

2. భవిష్యత్కాలము రెండు రకములుగా వుండును.

1) సామాన్య భవిష్యత కాల : సామాన్య భవిష్యత్కాలము
ఉదా : वह गाव जायेगा।

2) సంభావ్య భవిష్యత కాల : సంభావ్య భవిష్యత్కాలము
ఉదా : वह गाव जाये।

कुछ उदाहरण वाक्य

रमेश परीक्षा लिखेगा।

रजिया माला बनायेगी।

यमुना कविता सुनायेगी।

मैं परसो रामेश्वरम जाऊँगा।

मेरे मामाजी कल तिरूपति से आयेगे।

आप काकिनाडा में कहाँ ठहरेगे?

वे औरते कल नारंगी लायेगी।

तुम मंत्री जी से कब मिलोगे?

हम नदी में नहीं नहायेगे।

वह मेरे साथ चलेगा।

आज मेरी सहेली एक गीत गायेगी।

तुम शाम को क्या करोगे?

अभ्यास कोष्ठक में दिये शब्दों को

भविष्यत काल में बदल कर रिक्त स्थान भरयि :

1. पिताजी बाजार से चावल ----- (ला)

2. हम देश की सेवा ----- (कर)

3. वह फुटबाल नहीं ----- (खेल)

4. मैं काफी नहीं ----- (पी)

5. सुमित्रा आम नहीं ----- (खा)

6. तुम तिरूपति कब ----- (जा)

7. वे इस घर में दो महीने ----- (रह)

8. चाचाजी दिल्ली में चार दिन----- (ठहर)

9. स्कूल के लड़के कल गोलकोडा ---- (देख)

10. किशोर कालेज में नहीं ----- (पढ़)

22. క్రియా - "అకర్మక"

(అకర్మక క్రియ)

క్రియలు రెండు రకములు. 1. అకర్మక క్రియ, 2. సకర్మక క్రియ
ఆ అకర్మక క్రియలతో కర్మ ఉండదు. కర్త చేయు పనియొక్క
ఫలితమును కూడా కర్తయే అనుభవించును.

ఆ అకర్మకు క్రియలకు భూతకాలములో సహితము కర్త నే
ప్రత్యయముచేర్చవలసిన అవసరము లేదు.

ఇ విశేషణము, క్రియలు కర్తను అనుసరించి వుండును.

उदा :

वर्तमान काल	भूतकाल
1. वह आता है। అతడు వస్తున్నాడు	वह आया। అతడు వచ్చాడు.
2. वे जाते हैं। వారు వెళ్ళుచున్నారు.	वे गये। వారు వెళ్ళినారు.
3. हम दौड़ते हैं। మేము పరుగెత్తుచున్నాము.	हम दौड़े। మేము పరుగెత్తినాము.
4. लड़कियाँ हँसती हैं। బాలికలు నవ్వుతున్నారు.	लड़कियाँ हँसी। బాలికలు నవ్వినారు.
5. बड़ा भाई दस बजे सोते हैं। అన్న పది గంటలకు నిద్రపోతాడు	बड़ा भाई दस बजे सोया అన్న పది గంటలకు నిద్రపోయాడు.
6. लड़के रोते हैं। బాలురు ఏడుస్తున్నారు	लड़के रोये। పిల్లలు ఏడ్చినారు.
7. सूरज पूरब में निकलता है। సూర్యుడు తూర్పున ఉదయిస్తాడు	सूरज पूरब में निकला। సూర్యుడు తూర్పున ఉదయించాడు.
8. तुम कब जागते हो। నీవు ఎప్పుడు మేల్కొంటావు	तुम कब जागे। నీవు ఎప్పుడు మేల్కొన్నావు.

9. कारखाना पांच बजे बंद होता है।

కర్మాగారము అయిదు గంటలకు
మూయబడుతుంది.

10. लडके मैदान में गेंद खेलते हैं।

బాలురు మైదానములో
బంతి ఆడుతున్నారు.

11. मोटर गाडी देरसे पहुँचती है।

మోటారు బండి ఆలస్యంగా
చేరుతుంది.

12. तुम दिल्ली में कब राबते हो?

నీవు ఢిల్లీలో ఎక్కడ
వుంటున్నావు?

13. सूरज कितने बजे निकलता है

సూర్యుడు ఎన్ని గంటలకు
ఉదయించును?

कारखाना पांच बजे बंद हुआ।

కర్మాగారము అయిదు
గంటలకు మూయబడింది

लडके मैदान में गेंद खेले।

బాలురు మైదానములో
బంతి ఆడినారు.

मोटर गाडी देर से पहुँची।

మోటారు బండి
ఆలస్యంగా చేరెను.

तुम दिल्ली में कहाँ रहे।

నీవు ఢిల్లీలో ఎక్కడ
ఉన్నావు?

सूरज कितने बजे निकला ।

సూర్యుడు ఎన్ని గంటలకు
ఉదయించాడు.

क्रिया - सकर्मक (सकर्मक क्रिय)

1. సకర్మక క్రియలు కూడా కర్తను అనుసరించి వుండును. వర్తమాన, భవిష్యత్ కాలములలో అన్ని సందర్భములలో కర్తను అనుసరించి వుండును.
2. భూతకాలములో మాత్రము కర్తకు నే ప్రత్యమయు చేర్చబడును. నే ప్రత్యమయు చేర్చినపుడు క్రియ కర్మయొక్క లింగవచనములను అనుసరించి మారును. కర్తను బట్టి ఉండదు. (అపూర్ణ భూతకాలము మరియు హేతు హేతు మద్భూత కాలములో నే ప్రత్యయము రాదు.
3. ला, बोल, भूल అను క్రియలు, सक, चुक, लग అను సహాయక క్రియలు వచ్చినపుడు కర్తకు నే ప్రత్యయము రాదు.
4. కర్మలోపించినను, కర్మ తరువాత को వచ్చినను క్రియ పుంలింగ ఏకవచనములో మాత్రమే ఉండును.

उदाहरण :

मामा ने आम खाया।	మామ మామిడిపండు తిన్నాడు.
माताजी ने रोटी बनायी	అమ్మగారు రొట్టె తయారుచేసినారు.
कल हम ने सिनेमा देखा।	నిన్న మేము సినిమా చూచితిమి
उषा ने पाठ लिखा ।	ఉష పాఠము వ్రాసినది.
लडकों ने चाय पी।	బాలురు తేనీరు త్రాగినారు.
बच्चों ने दूध पिया।	చిన్నపిల్లలు పాలు త్రాగినారు.
राजा ने दस धोडे खरीदे।	రాజు పదిగుర్రములు కొనెను.
ललिता ने दो केले खाये।	లలిత రెండు అరటి పండ్లు తినినది
सुन्दरी ने दस चूड़ियाँ खरीदी।	సుందరి పదిగాజులు కొనినది
मै ने देखा।	నేను చూచితిని
हमने सुना।	మేము వింటిమి.
गीता ने पिया।	గీత త్రాగెను.
मैनेजर ने सौ रूपयो माँगे।	మేనేజరు వందరూపాయలు అడిగెను.
जमींदार ने पचास रुपये दिये।	జమీందారు ఏబదిరూపాయలు యిచ్చెను.
अनुपमा ने यह काम किया।	అనుపమ ఈ పని చేసెను.
अनिता ने यह चित्र रचा।	అనిత ఈ చిత్రము రచించెను
सुन्दरम ने यह घर बनवाया।	సుందరం ఈ యిల్లు కట్టించెను.
क्षीकृष्णदेवराय ने यह	శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు ఈ
मंदिर बनवाया।	దేవాలయము కట్టించెను.
कूली समान लाया।	కూలివాడు సామాను తెచ్చెను.
मंत्री जी साभा में बोले	మంత్రిగారు సభలో మాట్లాడిరి.
मै आपका काम भूला।	నేను మీ పని మరచితిని.
हम पहाड पर चढ़ सके।	మేము కొండపైకి ఎక్కగలిగితిమి.
वह हिन्दी पाठ सीख चुका।	అతడు హిందీ పాఠము
	నేర్చుకొనుట పూర్తిచేశాడు.
वे कल से संगीत सीखने लगे	వారు నిన్నటి నుండి సంగీతము
	నేర్చుకొనసాగిరి.
लडके गीत गाते हैं।	బాలురు పాట పాడుతున్నారు.

23. వాచ్య : వాచ్యములు

1. హిందీ భాషలో వాచ్య మూడురకములు
- 1) కర్తృ వాచ్య 2) కर्म వాచ్య और 3) भाव వాచ్య।
2. కర్తృవాచ్యములోని మూల ధాతువును సామాన్య భూతకాలములోనికి మార్చి “ జా ధాతువు యొక్క రూపమును అవసరమైన విధంగా ఉపయోగించినపుడు కర్మ వాచ్య ఏర్పడును.
3. కర్మ వాచ్య లో కాలమును బట్టి జా ధాతువు యొక్క రూపము మారుతుంది. అది వర్తమానకాలంలో జాతా है. భూతకాలంలో गया భవిష్యత్ కాలంలో जायेगा అవుతుంది.
4. కర్మవాచ్య మరియు భావ వాచ్య సే లో కర్తకు తర్వాత సే విభక్తి వచ్చును. కర్మను బట్టి క్రియ మారును.
5. భావ వాచ్య లో క్రియ ఎల్లప్పుడు పుంలింగ ఏక వచనములో వుంటుంది. సాధారణముగా భావ వాచ్య నిషేధార్థములో వుంటుంది.

उदाहरण

कर्तृवाच्य

मैं आम खाता हूँ
माँ रोटी बनाती है

राम ने रावण

को मारा

हमने सिनेमा देखा

रंगाराव दो केले

खाता है

कर्म वाच्य

- मुझसे आम खाया जाता है।
- माँ से रोटी बनायी जाती है।

- राम से रावण मारा गया

- हमसे सिनेमा देखा गया

- रंगाराव से दो केले खाये

जाते हैं।

उसने दो घड़ियाँ खरीदी	- उससे दो घड़ियाँ खरीदी गायी।
वह इतने फल नहीं खा सकता	- उससे इतने फल नहीं खाये जाते।
रमेश कहानी पढ़ता है	- रमेश से कहानी पढ़ी जाती है।
वे नाटक देखेंगे	- उनसे नाटक देखा जायेगा
राम रोटियाँ खायेगा	- रामसे रोटियाँ खाया जायेंगी।
कर्तु वाच्य	भाव वाच्य
मैं चल नहीं सकते	- मुझ से सोया नहीं जाता।
वे सो नहीं सकते	- उनसे सोया नहीं जाता।
सविता उठ नहीं सकता	- सविता से उठा नहीं जाता
हम दौड़ नहीं सकते	- हमसे दौड़ा नहीं जाता।

अभ्यास ఈ క్రింది వాక్యములను కర్మవాచకము లేదా భావవాచకము

లోనికి మార్చుము :

1. यह चित्र किसने रचा
2. यह गाय की पूजा करती है
3. मैं कल जरूर पैसा दूँगा।
4. वे आज खेल नहीं सकते
5. हम इतने फल नहीं खा सकते
6. मेरी बहन सूत के कपड़े पहनती है
7. वह धोड़ा दौड़ नहीं सकता
8. रहीम फूल लाता है।
9. हम यहाँ बैठ नहीं सकते
10. वे अमरूद खाते हैं।
11. कौआ रोटी खाता है।
12. बिल्ली चूहे को मारती है
13. बच्चा दूध पीता है।
14. दक्षीण मैं तमिल बोलते हैं।
15. धोबी कपड़े धोता है।

औरतें नाटे देखती हैं। स्त्रीలు నాటకము చూస్తున్నారు.
 वे चाय पीते हैं। వారు తేనీరు త్రాగుచున్నారు.
 बंदर तमाशा करता है। కోతి తమాషా చేయుచున్నది.
 लोग तमाशा देखते हैं। ప్రజలు తమాషా చూస్తున్నారు.
 मनोहर पाठ लिखेगा। మనోహర్ పాఠము వ్రాస్తాడు.
 सुलोचना घडी बेचेगी। సులోచన గడియారము అమ్మును.

24. क्रिया विशेषण क्रिया विशेषणము

క్రియా విశేషణము ఒక అవ్యయము. కనుక లింగ, వచన, విభక్తులను బట్టి దీనికి ఎలాంటి మార్పు జరుగదు. అనగా అన్ని లింగములలోను, వచనములలోను, విభక్తులలోను ఒకే విధముగా వుండును.

నిర్వచనము : క్రియను గురించిన ప్రత్యేకతలను (విశేషతలను) తెలియజేయు పదములను క్రియా విశేషణములు అందురు.

उदा : जलदी जाओ; खूब खाओ; उधर देखो ; अवश्य करूँगा ;

అర్థమును అనుసరించి క్రియా విశేషణములు నాలుగు రకములు

1. कालवाचक : కాలవాచకము

उदा : अब, जब, कब, तब, अभी, तभी, कभी-कभी, दिन, भर, बार-बार, सदा, आज, कल, पहले, अन्त में, पहले, पीछे, प्रथम, परसो

2. स्थान वाचक : స్థానవాచకము

उदा : ईधर, उधर, किधर, जिधर, चारों और, बाहर, भीतर, सर्वत्र, पास, दूर, साथ, ऊपर, नीचे, पीछे, आगे, सर्वत्र, यहाँ, वहाँ, कहाँ, आर पर

• 3. परिमाण वाचक : పరిమాణ వాచకము

उदा : इतना, उतना, थोड़ा, बहुत, कम, ज्यादा, कुछ, अत्यंत, बड़ा, हलका, भारी, किंचित, पथीप्त, अति

4. रीती वाचक : రీతి వాచకము

उदा : ठीक, खूब, झटपट, अनायास, धीरे-धीरे, कदाचित, शायद, संभव है, ठीक, मत, न, नहीं, तो, तक, भर, ही, सच, बेशक, अवश्य,

मत, न, नहीं

1. मत యొక్క ప్రయోగము విధి వాచకములో నిషేధమును తెలుపు సందర్భమందు (వద్దు అను అర్థములో) జరుగును. అను మాట ఆజ్ఞ, అనుమతి, మరియు విజ్ఞాపన. ఈ మూడు సందర్భములలో ఉపయోగింపబడును.

उदा : वहाँ मत जाओ। काफी मत पिओ।

अभी बाजार मत जाइये ।

2. 'न' యొక్క ప్రయోగము నిషేధము తెలుపుటకు మాత్రమే ఉపయోగింపబడును. न యొక్క ప్రయోగము ప్రతి యొక్క నిశ్చిత రూపంగాను, అప్పుడప్పుడు విజ్ఞప్తి రూపంతోను వుంటుంది. రెండు క్రియా విశేషణముల మధ్య न వచ్చినచో అది అనిశ్చయతను సూచించును.

निषेध में : तुम उनके घर में न ठहरो।

प्रश्न में : वह मेरे साथ चलेगा न?

प्रर्थना में : उसके साथ चलो न ।

अनिश्चय : कही न कही ; कभी न कभी; किसी न किसी; कोई न कोई

3. 'नहीं' యొక్క ప్రయోగము ఈ క్రింది సందర్భములలో జరుగును.

अ) निषेधములో నిశ్చయత సూచించునపుడు :

उदा : ग्वाली दूध नहीं, लाया ।

पिताजी घर में नहीं है ।

आ) ఏదయినా ప్రశ్నకు జవాబుగా :

उदा : क्या, अध्यापक जी स्कूल में है ?

नहीं, अध्यापक जी स्कूल में नहीं है ।

- ई) నిత్యత్వమును సూచించు వర్తమాన కాలములోను, ఆసన్నభూత కాలములోను नहीं ఉపయోగింపబడును.

उदा : वह गीत नहीं गाता ।

यह सत्य नहीं बोलता ।

हम ने केले नहीं खाये हैं ।

वह दूध नहीं लाया है ।

कुछ उदाहरण वाक्य

1. मैं उसके बारे में कुछ नहीं जानता।
2. मेरा भाई अँगोल में नहीं है ।
3. नौकर ने रोटी नहीं खायी है ।
4. वे बाजार नहीं जाते ।
5. आप कल गुटूर जायेंगे न ?
6. कभी न कभी वह धोका खायेगा ।
7. शराब मत पियो।
8. जमीन पर मत बैठिये ।
9. झूठ मत बोलो ।
10. ज्यादा मत खाओ ।
11. रोज सिनेमा मत देखिये ।
12. थोड़ी देर यहाँ बैठो न ।
13. आप भी मेरे कमरे में रहेंगे न ?
14. मैं उसका मुँह न देखूँगा ।
15. कभी न कभी उसको पुरस्कार मिलेगा ।

25 "ने" प्रत्यय

1. 'ने' ప్రత్యయము హిందీలో వున్న ఒక ప్రత్యేక నియమము. హిందీ భాష. అభ్యసించువారు ఈనియమమును జాగ్రత్తగా నేర్చుకొనవలెను. యిది విభక్తులలో మొదటిది. (కర్తాకారక)
2. 'ने' ప్రత్యయము సకర్మక, క్రియకు, భూతకాలములో మాత్రమే కర్త వెంబడి వచ్చును. భూతకాలములోని సామాన్య భూత, ఆసన్న భూత, పూర్ణభూత, సదిగ్ధ భూత అను 4 భేదములలో మాత్రమే వచ్చును. వర్తమాన కాలములోను, భవిష్యత్ కాలములోను రాదు.
3. 'ने' ప్రత్యయము వచ్చినపుడు క్రియ కర్మయొక్క లింగ వచనము లను బట్టి మారుచుండును. (కర్తను అనుసరించి వుండదు.)

उदा : मोहन ने केला खाया ।
 मोहन ने दो केले खाये ।
 मोहन ने रोटी खायी ।
 मोहन दो रोटियाँ खायी ।

4. కర్మ లోపించినపుడు, కర్మ తర్వాత కో విభక్తి వచ్చినపుడు
 క్రియ ఎల్లప్పుడు పుంలింగ ఏకవచనములో మాత్రమే వుండును.

उदा : उसने देखा ।
 हमने सुना ।
 रमेश ने बिल्ली को मारा ।
 मोहन ने सांप को देखा ।

5. లా, బోల, భూల, సక, చుక, లగ .అను క్రియలు
 సకర్మక క్రియలు. అయినను పై క్రియలు వచ్చినపుడు కర్తకు
 నే ప్రత్యయము చేర్చబడదు.

उदा : आदमी सामान लाया।
 मंत्रीजी सभा में बोले।
 वे चार किलो मीटर दौड़ सके।
 विध्वी जवाब सीख चुके।
 हम चित्रकला सीखने लगे।

कुछ उदाहरण

मैंने यह काम किया।
 उसने समुद्र में स्नान किया।
 हमने रोटी खायी। उसने काफी पी।
 सुशीला ने देखा। सुजाता ने लिखा।
 राजा ने चार हाथी खरीदे।
 महादेवी वर्मा ने सुन्दर कवितायें लिखी।
 शेर ने हिरन को मारा।
 सपेरे ने सांप को पकड़ा।
 उन्होंने खद्दर पहनने की प्रतिज्ञा की।
 मोहन ने डूबते बच्चे को बचाया।

अर्थ : सपेरा - పాములవాడు, డూబతే हुये - మునుగుచున్న
 शेर - సింహము, हिरन - జింక, सांप - పాము.

26. सम्बन्ध सूचक

1. సంబంధ సూచక అవ్యయము నామవాచకము లేదా సర్వనామమునకు వాక్యములోని యితర మాటలతో గల సంబంధమును సూచించును.
2. సంబంధ సూచకమునకు ముందు 'के' విభक्ति చేరును.
 की ओर, की तरह, की तरफ, की जगह, की वजह
 से అనువాటికి మాత్రము की వచ్చును.
 उदा : के ऊपर, के बाद, के पास, के बारे में
3. కొన్ని సంబంధ సూచక అవ్యయములకు ముందు విభక్తులు వుండవు. వీటిని అనుబద్ధ అందురు.
 उदा : सहित, पर्यंत, मात्र, केवल।

कुछ उदाहरण

सुन्दरम के पास दो सौ रुपथे हैं (వద్ద)
 मेरा घर स्कूल के पास है। (దగ్గర)
 हमारे घर के सामने एक नारियल का पेड है (ఎదుట)
 मंदिर के पीछे तालाब है (వెనుక)
 छत के ऊपर क्यों चढ़ते हो? (పైన)
 मेज के नीचे एक चूहा है (క్రింద)
 कमरे के अंदर कौन कौन है? (లో, లోపల)
 वर्ग के बाहर क्यों खड़े हो? (బయట)
 करीम रहीम के साथ बंबई जाता है। (తో, కూడ)
 लीला सुशीला की तरह गाती है । (వలె, మాదిరి)
 सुधीर समुद्र की तरफ जाता है। (వైపు)
 सोमसुन्दरम नदी की ओर दौड़ता है। (వైపు)
 जान की जगह जोसफ काम करता है (బదులుగా)
 मेरे पिताजी शक्कर के बिना काफी पीते हैं। (లేకుండా)
 मैं रोज पांच बजे के पहले उठता हूँ (ముందు)

అకవర కే బాద జహగీర దిల్లీ కా బాదశహ బనా

(తరువాత)

రమేశ కే లిథె అచ్చీ దవా లాఆ (కొరకు, డు)

మనోహర కే సివా యహ సవాల్ కోర్ నహీ హే (కొకుండా, తప్ప)

ఘర మే మాతాజీ కే అలావా కోర్ నహీ హే (కొకుండా, తప్ప)

అనూరాధా అపనీ బహన కే యహ్ రహతీ హే (దగ్గర, వద్ద)

అభ్యాస:

ఉచిత సంబంధ సూచక అవ్యయాలకు సే ఖాళీ స్థానం భరియే
(కే బాద, కే ఉపర, కీ తరఫు, కే పీఠే, పాస్, కీ జగహ, కే సాథ, కీ తరహ, కే బింనా, కే నీచే)

1. మేరే - ఒక అచ్చీ కలం హే ।
2. మందిర - ఒక నదీ హే ।
3. పెడ - కర్ ఇ కొయ్ హే ।
4. బరగద - చార్ గాయ్ హే ।
5. మేరీ బహన లీలా - గాతీ హే ।
6. లడకే తాలాబ - క్యో జాతే హే ।
7. ఆజకల రాజారావ - మోహనరావ కామ్ కరతే హే ।
8. మేరీ మౌ శక్కర - కాఫీ పీతీ హే ।
9. శ్రీలతా అపనె భాఝ - అమెరికా జాతీ హే ।
10. ఔరంగజేబ - ముగల్ శాసన కా పతన हुआ ।

27. సముచ్చయ బోధక (యోజక)

సముచ్చయ బోధక అవ్యయములు రెండు రకములు :

1. సమానాధికరణములు రెండు ప్రధాన వాక్యములను కలుపును.
యివి 4 రకములుగా ఉన్నవి.
1. సంయోజకములు : ఔర, తథా, ఐవ
2. విభాజకములు : ఐవ అథవా, వా, కి
3. విరోధ దర్శకములు : లేకిన, కిన్తు, పరన్తు, పర ।

4. పరిణామ దర్శకములు యది, ఇసలियె, కయో కి
2. వ్యధికరణములు 4 కరములుగా వున్నవి.
1. స్వరూప వాచకము : జో, మానో ।
2. కారణ వాచకము : కయో కి,
3. ఉద్దేశ్య వాచకము : కి, జో కి ।
4. సంకేత వాచకము : యది-తో, ఫిర भी,
యధపి - तथापि ।

उदाहरण

रहीम और राजू कालेज में पढ़ते हैं ।
 उमा या सरस्वती को बुलाओ ।
 यह आदमी अच्छा है लेकिन कजूस है ।
 आज रविवार है इसलिये कालेज में छुट्टी है ।
 यह गांव छोटा है फिर भी सुन्दर है ।
 वह आदमी बीमार है तो भी काम करता है ।
 अगर तुम नागपूर जाते तो मेरे लिये पचास सतरे लाओ ।
 जल्दी आओ, नहीं तो रेल गाडी नहीं पकड सकते
 कल पिताजी दफतर नहीं गये, क्यो कि वे बीमार थे।
 मैने मालती से कहा कि खूब पढो ।
 अर्था : बुलाओ - పిలుపుము. కजूస - పిసినారి వాడు
 बीमार - జబ్బుగా, अगर - ఒకవేళ. సతరె - కమలాపండ్లు.
 जल्दी- త్వరగా దఫतर - ఆఫీసు. खूब - బాగుగా

28. 'की' का प्रयोग

1. 'कि' అనునది సముచ్చయ బోధక అవ్యయము. ఇది ఒక ప్రధాన వాక్యమును మరియుక అప్రధాన వాక్యముతో కలుపుటకు ఉపయోగింపబడును. 'कि' తరువాత కర్త చెప్పిన మాటలు ఉన్నవి ఉన్నట్లుగా వ్రాయబడును. (అయితే ఆధునిక రచయితలు కొందరు 'कि' తరువాత పరోక్ష సంవాదము కూడా వ్రాయుచున్నారు.

उदा : गोविंद ने कहा कि कल यहाँ बड़ी सभा होगी । गौरी ने कहा कि मैं हिन्दी नहीं जानती।

2. 'कि' సముచ్చయ బోధక మయినను వేరు వేరు అర్థములలో ప్రయోగింపబడుచున్నది. 'कि' అనుమాట యా, అथవా, ఇతనే మే అను అర్థములలో కూడా ప్రయోగింపబడును.

जैसे : तुम गुटूर आ ओगे कि नहीं ।

वह परीक्षा लिखेगा कि नहीं ।

तुम हिन्दी जानते हो कि नहीं ।

हम रेल पर चढ़ना चाहते हैं कि वह चली गयी खेल समाप्त होने वाला था कि राडका बेहोश होकर गिर गया ।

3. కొన్ని సందర్భములలో కార్యము యొక్క కారణము ను సూచించును.

जैसे : वह बहुत दुखी है कि उसकी माँ बीमार है । हम बहुत प्रसन्न हैं कि आप आ गये ।

अभ्यास : ఈ క్రింది వాక్యములను ఉపయోగించి తిరిగి వ్రాయండి :

1. हमने राजू को तालाब में स्नान करते देखा ।
2. आज भाई साहब आयेगा । ऐसा माताजी ने कहा
3. रेल गाडी कब रवाना होगी । हम नहीं जानते
4. तुम यहाँ दो दिन ठहरोगे । गावँ जाओगे ।
5. वे अंग्रेजी में भाषण देंगे ? तेलुगु में भाषण देंगे
6. तुम लडकों से चुप रहने को कहो ।
7. सरिता ने कहा, मैं दीपावली के लिये नये कपडे खरीदूंगी ।
8. वह आदमी कहाँ से आया है ? मैं जानता ।
9. वह बहुत बीमार है । वह स्कूल नहीं आ सकता
10. मैंने बच्चे को रोते हुये देखा ।
11. आप कब कलकत्ता जायेंगे ? सुलोचना ने पूछा
12. कल कालेज को छुट्टी होगी । ऐसा मेरे मित्र ने कहा ।

29. विस्मयादि बोधक

విస్మయాది బోధక అవ్యయములు వ్యక్తుల యొక్క వివిధ మనోభావములను ప్రకటించును. ఈ అవ్యయములను అయిదు రకములుగా విభజింపవచ్చును.

హర్ష బోధక : శాబాశ, వాహ, సాధు।

శోక బోధక : हे राम, हाय, बाप रे।

आश्चर्य बोधक : अहो, ओहो, है।

घृणा बोधक : छिः, धिक, धुत।

संबोधन बोधक : हे, रे, अजी, अरे।

कुछ उदाहरण

हे भगवान! मेरे पुत्र के प्राण बचाओ।

अजी महाशय! मेरा कष्ट दूर कीजिये।

शाबाश! तुम परीक्षा में सर्व प्रथम आये?

वाह! बहुत अच्छा काम किया?

हाय! सब यात्री डूब मरे!

हे राम! मेरे प्राण बचाओ।

अरे भाई! तुम कहाँ जाते हो?

धिक! तुम्हारा जन्म बेकार है।

छि! तूने बड़ा नीच काम किया।

अर्थ : बचाना - రక్షించుట, बेकार - వ్యర్థము, डूब मरना - మునిగి చనిపోవుట.

30. होना, पडना, चाहिए

నియమములు :

“होना” అను సహాయక క్రియ “ఉండును” “ఉండవచ్చును.” అని అర్థమున వాడబడును.

“पडना” అను సహాయక క్రియ విధిలేని పరిస్థితిలో (యితరుల బలవంతము మీద) పని చేయుచున్నట్లు తెలుపుము.

“चाहिए” అనునది కావలయును, వలెను అను అర్థములో వాడబడును.

होना, पडना, चाहिए अनु सहायक क्रिये वच्चीनपुडु कर्तु कु तर्वात को च्छेर्बडुनु. क्रिये कर्तुनुबट्टी मारुपुडुनु.

उदाहरण

1. वह घर में होगा।
2. इसके लिए कोई कारण होगा।
3. वह औरत गरीब होगी।
4. वे लोग कहाँ रहते होंगे?
5. वे लोग पटेल नगर में रहते होंगे।
6. मुझे रात भर जागना पडा।
7. हमें रोटियाँ खानी पडी।
8. उसे सौ रूपये देने पडेगे।
9. रवि को नागपूर जाना पडा।
10. तुम्हें आन्दोलन में भाग लेना पडेगा।
11. हमको महीने में दो बार अस्पताल जाना पडेगा।
12. तुमको काम करना चाहिए।
13. उसे रोज दूध पीना चाहिए।
14. राजाराव को वहाँ जाना चाहिए।
15. तुमको यह पुस्तक जरूर पढनी चाहिए।
16. लडकों को पाठ सीखना चाहिए।

अर्थ : जागना - మేల్కొనుట महीना- నెల

31. सहायक क्रियायें और संयुक्त क्रियायें

సహాయక క్రియలు మరియు సంయుక్త క్రియలు

సహాయక క్రియలు క్రియ యొక్క రీతిని (పద్ధతిని) తెలియ జేయును. సక, దుఃఖ, లగ, చాహ, దే, పా అనునది సహాయక క్రియలు. లింగము, వచనము, కాలమువలన కలుగు మార్పులు సహాయక క్రియకే కలుగును. (ప్రధాన క్రియ ధాతువు రూపములో వుండును. దానిలో ఎట్టి మార్పు వుండదు).

उदा पढ सकता है, लिख चुकी, रोने लगा,
देखना चाहती है, जाने दीजिये, नहीं कर पाया।

1. सक (शक्ति बोधकम्)

धातुవునకు సక చేర్చినచో 'గల' అను శక్తి బోధకము ఏర్పడును. కొన్ని సందర్భములలో అనుమతి కోరుటకు కూడ సక ఉపయోగించబడును.

उदा : क्या मैं बाहर

जा सकता हूँ? నేను బయటికి వెళ్ళవచ్చునా?

आप जा सकते हैं? తమరు వెళ్ళవచ్చును.

मनोहर दो किलोमीटर दौड सकता है।

हम परीक्षा लिख सकते हैं।

अनूराधा मित्र बना सकती है।

वे औरते रोटी बना सकती हैं।

आप घर जा सकते हैं।

तुम सात बजे तक सो सकते हो।

लडके बीस रूपये कम दे सकते हैं।

वे दिल्ली देख सके।

यात्री पहाड पर चढ सके।

आप घर जा सकते हैं।

तुम सात बजे तक सो सकते हो।

लडके बीस रूपये कम दे सकते हैं।

वे दिल्ली देख सके।

यात्री पहाड पर चढ सके।

भक्त देवी के दर्शन कर सके

वे हजारों रूपये कमा सकेगा।

छात्र बंगला पढ सकेंगे।

हम सर्प उद्यान (स्नेक पार्क) में तरह तरह के सांप देख सकेंगे।

अर्थ : सोना నిధించుట, - కమ తక్కువ

2. చుక (సమాప్తి బోధకము)

ఏదయినా ఒక పని పూర్తి అయినపుడు లేదా పూర్తి చేసినపుడు చుక ఉపయోగించబడును. చుక ఉపయోగించినపుడు కర్త తరువాత ఏ ఒక్క ప్రత్యయము రాదు. క్రియ కర్త యొక్క లింగ, వచనములను అనుసరించి మారుచుండును.

उदा : वह साबुन खरीद चुका। पिताजी पत्र पढ़ चुके।
छात्र भोजन कर चुके। मजदूर चावल ला चुके।
सरिता रसोई बना चुकी। सविता रोटी खा चुकी।
वे औरतें सभा में बोल चुकीं। लड़कियाँ स्कूल
जा चुकीं। वे सुन चुके होंगे। यात्री जा चुके
होंगे।

3. लग (ఆరంభ బోధకము)

ఏదయినా ఒక పనిని ప్రారంభించుట లేదా కొనసాగుట జరిగినచో లగ ఉపయోగించబడును. లగకు ముందు క్రియార్థక నామవాచకము వుండును. లింగము, వచనము, పురుషల వలన కలుగు మార్పులు లగ అను సహాయక క్రియకే కలుగును. ప్రధాన క్రియలో ఏ మార్పు ఉండదు.

उदा :

मैं पढ़ने लगा।	मैं सोने लगा।
हम पढ़ने लगे।	हम सोने लगे।
रमणी जाने लगी।	रजनी देखने लगी।
औरतें जाने लगीं।	औरतें देखने लगीं।

4. चाह

ఏదయినా ఒక వస్తువును లేదా ఒక పనిని కోరినపుడు ఆ భావము చాహ అను సహాయక క్రియ ద్వారా సూచించబడును. చాహ కు ముందు క్రియార్థక నామవాచకము యొక్క సామాన్య రూపముండును. మార్పులన్నియు చాహ నకే జరుగును.

तुम क्या पढ़ना चाहते हो?
 मैं वकालत पढ़ना चाहता हूँ।
 वे क्या करना चाहते हैं?
 वे देश सेवा करना चाहते हैं।
 सुन्दरी कहाँ जाना चाहती है।
 सुन्दरी काशमीर जाना चाहती है।
 छोटे बच्चे क्या चाहते हैं?
 छोटे बच्चे मिठाई चाहते हैं।
 मेरे भाई ने हिन्दी सीखनी चाही।
 हमने मद्रास देखता चाहा।

5. दे (अनुमति बोधकम्)

अनुमति యిచ్చుట, అనుమతి కోరుట - ఈ రెండు సందర్భములలో క్రియార్థక నామవాచకము తర్వాత దే వచ్చును. లింగము, వచనము, కాలములను అనుసరించి వచ్చు మార్పులన్నియు దే అను సహాయక క్రియకే వచ్చును. క్రియార్థక నామవాచకము చివర వుండు నా నే గా మారును.

6. పానా (అవకాశ బోధకము)

యిది స్వతంత్రముగాను, క్రియార్థక నామ వాచకముతోను వాడబడును. సక ఉపయోగించు అర్థములోనే పానాకూడా ఉపయోగించబడును. సక అనునది స్వకీయమై సమర్థత లేదా అసమర్థతను సూచించును. అయితే పానా అను క్రియ యితరులు అనుమతించ నందున కలిగిన అసమర్థతను సూచించును. లింగ, వచన, పురుష, కాలములకు సంబంధించిన మార్పులు దీనికే కలుగును.

उदा :

वे नहीं कर पाये (करने पाये)
 हम नहीं जा पाये (जाने पाये)
 वह नहीं सुन पाया (सुनने पाया)
 मैं नहीं देख पाया (देखने पाया)

तुम नही कर पाओगे (करने पाओगे)
 आह नही लिख पाये (लिखने पाये)
 आज वे गुट्टर नही जाने पायेंगे
 अगर मैं उसे पाता तो किसी तरह
 अपने रुपये वसूल करता।

सयुक्त क्रियायें సంయుక్త క్రియలు

హిందీ భాషలో సంయుక్త క్రియలు ఎక్కువగా వాడబడును. చాల సందర్భములలో సహాయక క్రియ తన సహజ అర్థమును కొల్పోయి మొదటి క్రియలో పూర్తిగా కలిసి పోవును. సంయుక్త క్రియల వలన ముఖ్యముగా క్రియలోని ప్రత్యేకత మరియు తీవ్రత తెలియనగును.

జానా, పడనా, డాలనా, లేనా, దేనా, ఉఠనా, బేఠనా, ఊడనా, రఖనా

అనునవి సహాయక క్రియలు. యివి ప్రధాన క్రియల తర్వాత వచ్చును. రెండు క్రియలు కలిసినప్పుడు సంయుక్త క్రియలు అగును.

7. జానా : అను సహాయక క్రియ కార్య సమాప్తిని సూచించును.
 उदा . सो जाना, हो जाना, मर जाना, भूल जाना, मिल जाना, खा जाना, ले जाना, आ जाना।

8. పడనా : వినబడు. కనబడు క్రియలవలె యింద్రియ వ్యాపారములను సూచించును.

उदा: चौंक पडना, हँस पडना, रो पडना, दिखाई पडना।

9. డాలనా : యిది నిశ్చయతా బోధకము. తెలుగులో ధాతువునకు 'వేయు' అనుమాట చేర్చబడును.

उदा : मार डालना, कर डालना, तोड़ डालना, काट डालना

10. లేనా: సహాయక క్రియ ఆత్మార్థములో ఉపయోగింపబడును.
తెలుగులో “కొను” అను అర్థమునిచ్చును.

उदा: वह अपने कपडे सी लेता है।
वह अपना काम कर लेती है।
तुम यह पाठ लिख लो।
मैं एक कमीज खरीद लेता हूँ।

11. देना : सहायक क्రిय 'यिच्च्' अनु अर्थम्मुलो परस्मै
पदम्मुगा ఉపయోగింపబడును.

उदा: मैं रमेश को एक गीत लिख देता हूँ।
पिताजी मोहन के लिये एक कलम खरीद देते हैं
माँ बच्चे को खाना खिला देती है।
राजा हरिश्चन्द्र ने अपना राज्य दान में दे दिया।

12. उठना : (अकसिकृता बोधकम्मु) ఏదయినా క్రియ అక
స్మృత్తుగా జరిగినచో క్రియకు తోడుగా उठना వాడబడును.
उदा: कह उठना, जाग उठना, चौक उठना, चिल्ली
उठना, बोल उठना

13. बैठना: (యిది కూడ అకస్మృత్తుగా జరిగిన పనిని తెలియ
జేయును).

उदा: पूछ बैठना, कर बैठना, मार बैठना, लिख बैठना

14. छोडना : విచ్ఛేదార్థకము.

उदा : रख छोडना, कर छोडना

15. रखना: వుంచుట, సంరక్షించుట, అను అర్థములో ఉపయో
గించబడును.

उदा : मैंने चार आम छिपा रखे।

मामा ने भाई को रोक रखा।

उसने बहुत से रूपये कमा रखे।

సూచన: వ్యతిరేకార్థములో సంయుక్త క్రియలను ఉపయోగించ
బడును.

उदा : वह नहीं रखा गया (తప్ప)
 उसने नहीं खाया (ఒప్పు)
 उसने नहीं मार डाला (తప్ప)
 उसने नहीं मारा (ఒప్పు)
 मैंने गीत नहीं लिख दिया (తప్ప)
 मैंने गीत नहीं लिखा (ఒప్పు)

अर्थ : वकालत : వకీలు కోర్టు
 जाग उठना : మేల్కొనుట
 चौक उठना : ఉలిక్కిపడుట
 “है” और “होता है” का प्रयोग :

1. है अनुनది సాధారణముగా ఒక ప్రత్యేకమైన వ్యక్తిని లేదా వస్తువును గురించి చెప్పనపుడు వాడబడును.

उदा : अमीरखान बड़ा नेक आदमी है।
 वह बन्दर बड़ा है।
 यह स्था लाल है।
 नदी का पानी साफ है।

2. होता है अनुనవి ఒక సాధారణ ధర్మమును తెలుపుటకు ఉపయోగింపబడును.

उदा : आकाश नीला होता है।
 समुद्र का पानी खाश होता है।
 राजपुत्र पराक्रमी होते हैं।
 तोते हरे होते हैं।
 केले हरे या पीले होते हैं।
 पहाडी लोग अनपढ और असभ्य होते हैं।
 पक्षी के दो पैर होते हैं,
 लेकिन जानवर के चार पैर होते हैं।

అలవాటుగా జరుగుచుండు పనులను గురించి తెలుపునపుడు కూడ होता है ఉపయోగింపబడును.

उदा : इस मैदान में शाम को खेलकूद होते हैं।

उस भवन में रोज संगीत और नृत्य होते हैं।

బంధుత్వము తెలియజేయుటకు కూడ होता है ఉపయో
గింపబడును.

उदा : माधवी मेरी भाभी होती है।

माधव तुम्हारा क्या होता है?

माधव मेरा भतीजा होता है।

(आ) “तो” का प्रयोग

तो అనుమాట రకరకాల అర్థాలతో చాల సందర్భాలలో వచ్చును. దీనికి ప్రత్యేక నియమము ఏదీ లేదు. అది, అయితే, కాని, నిజముగా అను వివిధ అర్థములలో వాడబడును. మనము చెప్పు విషయములోని ప్రత్యేకతను తెలియజేయును. తో అను మాట సాధారణముగా చివరరాదు. ఒకవేళ వచ్చినచో దానివెంట ‘సही’ అనుమాట కూడ వచ్చును.

कुछ उदाहरण

तुम्हारी बात तो सही है।

पहले उसकी पढाई तो देखे।

कल नहीं तो परसों आपका काम करेंगे

यह बुरा तो नहीं है।

तुम तो उसका स्वभाव जानते हो।

सो तो सच है।

असली बात तो यही है।

वह भी तो एक मामूली आदमी है।

सभा में भाग तो जरूर लूंगा, लेकिन नहीं बोलूंगा।

मैं पैसा तो नहीं दूंगा, कपडे दूंगा

दिखाओ तो सही, तुम क्या लाये?

बताओ तो सही, तुमने क्या किया?

मन्त्री जी से एक बार मिलो तो सही।

रमा तो अभी गांव से आयी है।

32. उपसर्ग और प्रत्यय

మాటలకు ముందు వచ్చి వాటి ఆర్థములో గొప్ప మార్పును కలిగించు వాక్యాంశములను ఉపసర్గ అందురు.

ఉదా : सुपुत्र, कुपुत्र

హిందీ భాషలో సంస్కృతము . హిందీ మరియు ఉర్దూ ఉపసర్గలు ప్రయోగములో వున్నది.

ఉదా : अवः अवगुण, अवनीत

परि : परिजन, परिवार

भर : भरपेट, भरसक

ला : लापता, लावारिस

ప్రత్యయములు మాటలకు చివర వచ్చును. యిది రెండు రకములు. ధాతువులకు చివర ప్రత్యయములు చేర్చుట వలన ఏర్పడు క్రియలు కాని శబ్దములు కృత ప్రత్యయములు అందురు. కృతప్రత్యయములు జోడించుట వలన ఏర్పడు మాటలను కృదంతములు అందురు. క్రియలు కాకుండా యితర ప్రత్యయము.

1. కృత ప్రత్యయము : ऊ : कामाऊ, टिकाऊ

इय : जडिया, धुनिया

आवट : थकावट, लिखावट

2. తద్ధిత ప్రత్యయము : भूख + आ-भूखा

मदरास + ई - मदरासी

सुन्दर + अ - सौंदर्य

सोना + आर - सोनार

उपसर्ग : कुछ उदाहरण

नि-व्यతిरेकार्థము

दुर्गम-వెళ్ళలేని

निडर-భయములేని

दुराचार-చెడ్డ ఆచారము

निरर्थक-నిరుపయోగమైన

अभिमुख-ఎదురుగా

ना-व्यतिरेकार्थकము

अभिमत-కోరిక

నామమకిన-అసంభవమైన
 నాలాయక-అయోగ్యమైన
 సు-మంచి
 సునాగరిక-మంచి పౌరుడు
 దుస-చెడ్డ
 దూర-కఠినమైన
 అభి-కోరిక, వైపు
 అవ-నీచమైన
 అప-చెడ్డ, వ్యతిరేకమైన
 ఉప-చిన్నదైన, దగ్గరి
 ఉపమంత్రి-సహాయమంత్రి
 ఆ-వరకు, కూడ
 అధి-పైన, శ్రేష్ఠమైన
 అను-వెనుక, సమానమైన
 నిరोग-రోగములేని
 నిరపాయ-అపాయములేని
 నాప సంద-అయిష్టత
 నాదానీ-అజ్ఞానము
 సుపుత్ర-మంచికుమారుడు
 దుష్కర్మ-చెడ్డపని
 దుస్తర-కఠినమైన

అవగుణ-చెడ్డగుణము
 అవనతి-పతనము
 అపయశ-అపకీర్తి
 అపశబ్ద-తప్పుమాట
 అపనామ-మారుపేరు
 ఉపవన-తోట
 ఉపకార-మేలు
 ఆజీవన-జీవన పర్యంతము
 ఆగమన- వచ్చుట
 అధిపతి-పెద్ద
 అధికారి-అధికారముగల
 అనుజ-తమ్ముడు
 అనుగమన-అనుసరించు
 పరా-వ్యతిరేకమైన
 ప్రతి-విరుద్ధమైన, ప్రతియొక
 అనుచర-అనుచరుడు
 అనురూప- పోలిన
 పరాజయ-ఓటమి
 పరాధీన-యితరుల ఆధీనము
 ప్రతికూల-అనుకూలము కాని
 ప్రతి క్షణ-ప్రతిక్షణము

కృత ప్రత్యయ : కుఱ్ఱ ఉదాహరణ

అక్కుడ	:	ఘుమక్కుడ, పియక్కుడ
ఁ	:	కమాఁ, ఖాఁ
వేయా	:	గవేయా, ఖేవేయా
ఆలూ	:	ఇగడాలూ
ఆఁ	:	టికాఁ, బికాఁ
ఀయా	:	ఘిటియా, బఢియా

आवना	:	डरावना, सुहावना
नी	:	सुधनी, ओढनी
	:	कतरनी, घोंकनी
आई	:	पढाई, लडाई
आवट	:	थकावट, रूकावट
आहट	:	बराहट चिल्लाहट
आव	:	चढाव, बहाव

క్రియలు కాని యితర మాటలకు చేర్చు ప్రత్యయములను “తద్ధిత ప్రత్యయములు” అందురు. తద్ధిత ప్రత్యయములు చేర్చిన మాటలను తద్ధితాంతములు అందురు :

तद्धित प्रत्यय : कुछ उदाहरण

अ) संज्ञाओं से संज्ञायें : నామవాచకములనుండి నామ వాచకములు.

खाना : मुसाफिरखाना, दवाखाना, जेलखाना

సత్రము , వైద్యశాల , జైలు

गुसलखाना : స్నానగారము

चंडूखाना : గంజాయి అంగడి

कारखाना : కర్మాగారము, ఫ్యాక్టరీ

गर : जादूगरः మాంత్రికుడు

कारीगर : శిల్పి

सौदागर : వ్యాపారి

ई-मास्टरी : ఉపాధ్యాయవృత్తి

विरागी- : వైరాగ్యము కలవాడు

आबाद : हैदराबाद, औरंगाबाद

आरः सुनार, लोहार,

కంసాలి : కమ్మరి

वान, वाला: गाडीवाला, अकलवाला

गुणवान : जलवान

आ)सज्ञाओ से विशेषण : నామ వాచకముల నుండి విశేషణములు:

ई : जगली : అడవి సంబంధమైన

लालची : దురాశ గల

इक : सैनिक : సేనకు సంబంధించిన

दैनिक : రోజువారి

मासिक : నెలవారి

नैतिक : నీతికి సంబంధించిన

घार्मिक : మత సంబంధమగు

ला : चमकीला : మెరయుచున్న

लजीला : సిగ్గుతో నిండిన

दार : .मालदार : ఆస్తిగల , चमकदार : కాంతిగల

जोरदार : బలముగల

मन्द : अकलमन्द : తెలివిగల,

फायदेमन्द : లాభించు

इ) विशेषणों से संज्ञायें : విశేషణముల నుండి నామ వాచకములు

पन: बडप्पन : గొప్పదనము,

छुटपन : చిన్నతనము

नीचता : నీచత్వము,

कुशलता : నేర్పరితనము

ई : मोटाई : లావు,

बडाई : గొప్పతనము

नरमी : మెత్తదనము,

कडाई : కఠినత్వము

द्विरुक्त शब्द : ద్వీరుక్త శబ్దములు

తెలుగు భాషలో వలె హిందీలో కూడ ద్వీరుక్త శబ్దములు వాడుకలో కలవు. యివి సందర్భము లేక పని యొక్క తీవ్రతను తెలియజేస్తాయి.

యివి నామవాచకములు, సర్వనామములు, విశేషణములు మరియు క్రియా విశేషణములందు వుంటాయి.

उदा : द्विरुक्त संज्ञायें :

ద్విరుక్త నామవాచకములు : बात बात में : మాటమాటలో, ప్రతి సందర్భములో

घर घर में : యింటింటి ఘర హీ ఘర : అన్నీ యిండ్లే, ఫూల హీ ఫూల ఎక్కడ చూసినా పూలే, द्वार द्वार ప్రతిద్వారము నందు, भीड के भीड : గుంపులు గుంపులుగా, खून ही खून ఎక్కడ చూసినా రక్తమే, बात की बात में అకస్మాత్తుగా, कीचड ही कीचड अन्ता बुरद, टुकडे टुकडे : ముక్కలు ముక్కలు

द्विरुक्त सर्वनाम : द्विरुक्त सर्वनामములు

हर एक, हर कोई : ప్రతి ఒకడు

एक एक : ఒక్కొక్కరు अपने आप, आप ही आप : తనంతటతాను

कुछ न कुछ : ఎంతో కొంత, खुद ब खुद : స్వయముగా

किसी किसी को : కొందరికి మాత్రమే

किसी न किसी का : ఎవరో ఒకరికి

कोई न कोई : ఎవరో ఒకరు

द्विरुक्त विशेषण : द्विरुक्त विशेषణములు

मीठी मीठी : తియ తియ్యని अच्छे अच्छे : మంచి మంచి, छोटे छोटे : చిన్న చిన్న, बडे बडे : పెద్ద పెద్ద मोटो मोटे : లావు లావు, कुछ कुछ : కొంచెము కొంచెము, थोडा थोडा, जरा जरा : చాల కొంచెము कुछ न कुछ : ఎంతో కొంత, बहुत कुछ : చాల తక్కువ.

दिप्रूक्त क्रिया विशीषण : द्विरुक्त क्रिया विशेषणములు

जव जव - तव तव : ఎప్పుడెప్పుడు - అప్పుడప్పుడు जहाँ
जहाँ - वहाँ वहाँ : ఎక్కడెక్కడ - అక్కడక్కడ कभी न कभी
: ఎప్పుడో ఒకప్పుడు, कही न कही : ఎక్కడో ఒక చోట, कभी
कभी : అప్పుడప్పుడు, ज्यों ज्यों - त्यांत्या : ఏయే విధముగా
- ఆయా విధముగా कहाँ, कहाँ किधर किधर ఎచ్చటెచ్చట

प्रकृति के जतुओ, पक्षियों तथा वस्तुओं की आवाज
के अनुकरण में कुछ शब्द प्रचार में आये हैं ।

उदा : धडधडाना : ఉరుముట, चहचहाना : పిట్టలు
అరచుట, थरथराना : గడగడ వణకుట, हिनहिनाना : గుర్రము
సకిలించుట कुहूँ कुहूँ बोलना : కోయిల కూ, కూ అని అరచుట
टर टराना : కప్పలు అరచుట

समानार्थक द्वंद्व शब्द : సమానార్థక ద్వంద్వ శబ్దములు

रोना पीटना : ఏడ్చి మొత్తుకొనుట, गाना - बजाना :
పాడుట, वाद्योंములు వాయించుట, लडना - झगडना :
పోట్లాడుట, जान बूझकर, समझ समझ कर : అంతా తెలిసి,
जान - पहचान : పరిచయము, घर द्वार : యిల్లు వాకిలి,
बाल बच्चे : పిల్లలు - జెల్లలు गली - कूचे : సందులు గొందులు
, सोच, समझ कर : బాగా పరిశీలించి.

काम की निरंतरता बताने वाले शब्द

जाते जाते : వెళ్ళగా, వెళ్ళగా खाते खाते : తిని తిని,
पढ़ते पढ़ते : చదివి చదివి, करत करते : చేసి చేసి, रोते रोते
ఏడ్చి ఏడ్చి देखते देखते : చూసి చూసి.

33. घर (परिवार)

यह हमारा घर है । हमारा घर बहुत बड़ा है। इसमें चार कमरे हैं । एक रसोई घर है । एक स्नान घर और एक पाखाना भी है । घर के सामने सुन्दर बगीचा है । बगीचे में कई फूलों के पौधे हैं । बगीचे में गुलाब, चमेली, जुही, आदि फूल फूलते हैं । बगीचे में नीम, आम, नारियल और अमरूद के पेड़ भी हैं । हमारे घर के पीछे एक छोटा मैदान है । हमारे घर में मेरे पिताजी माताजी, दादाजी और दादी जी रहते हैं । मेरे एक भाई और दो बहनें हैं । मेरा नाम राजू है । मेरे बड़े भाई का नाम रजनीश है । मेरी बहनों के नाम रमा और राधा हैं। मेरे पिता का नाम रंगाराव है और माता का नाम पार्वती है । मेरे पिताजी नगर पालिका में मैनेजर हैं । मेरी माताजी अध्यापिका हैं।

हमारे घर के लोग मिल जुलकर रहते हैं । सभी काम समय पर करते हैं । समय पर पढ़ते हैं, खाते हैं और सोते हैं । आनंद से दिन बिताते हैं । हमारा परिवार एक आदर्श परिवार है ।

अर्थ : रसोई घर - వంట యిల్లు, पाखाना - టెట్రీన్, बगीचा - తోట, पौधे - మొక్కలు, चमेली - మల్ల, जुही - జుజి, नीम - వేప, अमरूद - జామ, दादा - తాత, दादी - నాయనమ్మ, नगर पालिका - మునిసిపాలిటి, मिलजुलकर - కలిసిమెలసి, दिन बिताना - గడుపుట, परिवार - కుటుంబము.

34. गांव

यह एक गाँव है । इसका नाम रामापुरम है। इसकी आवाटी हजार है । यहाँ के अधिकांश लोग किसान हैं । वे खेती में काम करते हैं । वे अनाज पैदा करते हैं । तरकारियाँ और भाजी भी पैदा करते हैं। तरकारियाँ पास वाले शहर में बेचते हैं । गाँव में एक ग्रंथालय है। वहाँ पर लोग दैनिक साप्ताहिक और मासिक पत्रिकाएँ पढ़ते हैं । अच्छी पुस्तकें भी पढ़ते हैं । गाँव में एक अस्पताल और एक उन्नत पाठशाला है । अस्पताल में बीमार लोगों की चिकित्सा होती है। उनको दवाएँ भी देते हैं । उन्नत पाठशाला में 10 वी कक्षा तक है । रामापुरम में एक सिनेमाघर भी है। लोग सिनेमा देखने से मनोरंजन पाते हैं। रामापुरम में तरह-तरह के पेशेवर रहते हैं। यहाँ धोबी, जुलाहे, बढाई, राज, लोहार, सुनार, चमार और मजदूर रहते हैं। वे अपने-अपने पेशे करके जीवन बिताते हैं। गाँव के लोग मिलजुलकर रहते हैं। वे सीधे-सादे होते हैं। वे मेहनत करते हैं और देश को सुख संपन्न बनाते हैं ।

अर्थ : तरकारियाँ - కూరగాయలు. भाजी - ఆకుకూరలు. दवाएँ - మందులు. मनोरंजन - వినోదము. पेशेवर - వృత్ति పనివారు. धोबी - చాकలి. जुलाहे - సాలెవాండ్లు. बढाई - వడ్రంగి. राज - తాपी मేस्त्री. लोहार, - కమ్మరి. सुनार - కంసాలి. चमार - చర్మकारుడు. मजदूर - కూली. सीधे-साधे - నిराడంబరులు. मेहनत - పరిश्रమ.

35. पेशेवर

मनुष्य सामाजीक प्राणी है । वह समाज बन कर गाँवों में या शहरों में रहता है । वह सब काम नहीं कर सकता। अपने लिये आवश्यक सब चीजें खुद तैयार नहीं कर सकता। इसलिये समाज के दूसरे व्यक्तियों पर निर्भर रहता है। वह भी दूसरों के लिये उपयोगी काम करता है । मनुष्य केलिये खाना कपड़ा और मकान ये तीनों जरूरी हैं। इनको पाने केलिये वह जो काम करता है उसे पेशा कहते हैं ।

किसान : भारत के अधिकतर लोग किसान हैं । किसान गाँवों में रहते हैं। वे खेत जोतकर बीज बोते हैं। खेत को पानी से सींचते हैं और अनाज पैदा करते हैं। किसान कठिन परिश्रम करते हैं और सारे देश को अन्न देते हैं। किसान देश केलिये रीढ़ की हड्डी के समान हैं।

जुलाहा : जुलाहे सूत से कपड़े तैयार करते हैं । वे करघों पर तरह-तरह के कपड़े बनाते हैं। करघों पर धोतियाँ, साड़ियाँ, तोलियाँ, दुपट्टे आदि बुनते हैं। वेकटगिरि, गदवाल, कचि, धर्मवरम और बेनारस (काशी) की रेशमी साड़ियाँ बहुत प्रसिद्ध हैं। आजकल लोग मिल के कपड़े पसंद करते हैं । हथकरधे के कपड़े खरीदने से जुलाहों को काम और धन मिलेगा ।

सुनार : सोने, चांदी के आभूषण बनाने वाले को सुनार कहते हैं । सुनार सोने से अंगूठी, कंकण, जंजीर, गहने, चडियाँ, गूलूबब्द आदि बनाते हैं। वे सोने के आभरणों में हीरे, जवाहरत मोती और कीमती पत्थर जड़ते हैं। वे चांदी की वस्तुएँ भी बनाते हैं । भारत के सुनार सारे संसार में मशहूर हैं ।

बढाई : लकड़ी की वस्तुएँ बनाने वाले को बढई कहते हैं । बढई घर बनाने केलिये उपयोगी सामान बनाता है । किवाड, दरवाजा, खिडकी, अलमारी वगैरह बनाता है । मेज, कुरसी, बेंच, खाट जैसी वस्तुएँ भी बनाता है । बढई अपने काम से घरों की सुंदरता बढाते हैं ।

लोहार , धोबी, नाई और कुम्हार भी पेशेवर हैं । लोहार लोहे के सामान बनाता है । किसान केलिये उपयोगी औजार बनाता है । धोबी कपडे धोता है । नाई हजामत करता है । शुभकायों में और जुलूसों में मंगलवाद्य बजाता है। कुम्हार मिट्टी के घडे, बरतन वगैरह बनाते हैं । पेशेवर समाज की प्रगति में सहायक है ।

अर्थ : नाई - మంగలి, कुम्हार - కుమ్మరి, औजार - పరికరములు, जुलूस - ఊరేగింపు, किसान - రైతు, बजाना - మోగించుట, अधिकतर - ఎక్కువ, निर्भर रहना - ఆధారపడుట, घडे- कुण्डल सूत - నూలు, रिढ की हड्डी - వెన్నెముక, बरतन - పాత్రలు, सुनार - స్వర్णकारుడు, अंगूठी - ఉంగరము, गहने - ఆభరణములు, चूडियाँ - గాజులు, गुलूबन्द - नेट्लసు, जवाहरात - వజ्रములు, कीमति - ఖరీదైన, जडना - పొదుగుట, मशहूर - ప్రసిద్ధि, बढई - వడ్రంగి, खाट - మంచము, पेशेवर - వृत्तिपनिवारु.

36. पालतू जानवर

जानवर दो प्रकार के होते हैं । 1. पालतू जानवर और 2. जंगली जानवर । हम घरों में जिन जानवरों को पालते हैं, वे पालतू जानवर हैं । जंगलों में रहने वाले जानवर जंगली जानवर कहलाते हैं ।

गाय : गाय एक सीधा-सादा जानवर है ।

वह किसान केलिये बहुत उपयोगी है । गाय घास खाती है । गाय हमे मीठा दूध देती है । गाय का दूध छोटे बच्चों केलिये बहुत लाभदायक है । गाय के दूध से दही, घी और तरह-तरह की मिठाईयाँ बनती है । गाय हमे बैल देती है । बैल खेत जोतता है। और गाडी खींचता है। भैंस भी दूध देती है। भैंस का दूध गाढा होता है ।

घोडा : घोडा समझदार जानवर है । घोडा गाडी खींचता है । घोडा बडा निडर जानवर है । वह तेज दौडता है । लोग घोडे पर सवारी करते है । प्रचीन काल मे युद्धों मे घोडों का उपयोग होता था । घोडा अपने मालिक का आदेश मानता है । लडाई मे मालिक की रक्षा करता है ।

कुत्ता : कुत्ती बडा वफादार जानवर है । वह घर की रखवाली करता है । और चोरों को भगाता है । शिकारी कुत्ते तेज दौडते है और जानवरों को पकडते है । कुछ कुत्ते सुन्दर होते है । कुछ कुत्ते अपराधियों को पकडने मे पुलिसकी मदद करते है । कुत्त मांस, रोटी और भात खाता है । वह जोर से भूंक कर चोरों को भगाता है । वह अपने मालिक केलिये प्राणभी देता है ।

ऊँट : ऊँट बडा उपयोगी जानवर हो । इसके पैर लम्बे होते है । पाँव समतल और गहेदार होते है । ऊँट रेगिस्तानोंमे यात्रा करने केलिये बहुत उपयोगी है । ऊँट को रेगिस्तानी जहाज कहते है । ऊँट एक बार पानी पीकर दस दिन तक रह सकता है । ऊँट गाडी खींचता है और सामान ढोता है। उत्तर भारत के शहरो मे ऊँट गाडियाँ देखने को मिलती है ।

हाथी : हाथी बड़ा जानवर है । उसके पैर लम्बे और मोटे होते हैं । उसकी आँखें छोटी और कान बड़े होते हैं । हाथी अपनी सुड से भारी सामान और पेड़ ढोता है । हाथी जंगलों में रहते हैं । फिर भी कुछ लोग हाथियों को पालते हैं और उनसे काम कराते हैं । सरकस में हाथी अनेक करामात दिखाते हैं ।

बिल्ली : बिल्ली सबके घर में रहती है । यह बाध जैसी होती है । यह रातों में अच्छी तरह देख सकती है । बिल्ली को दूध, दही और मक्खन बहुत पसंद है । बिल्ली चूहों को पकड़कर खाती है । बिल्ली के पाँव गद्देदार होते हैं । उसके नख तेज होते हैं । बिल्ली अपने नखों से शिकार को घायल करती है । अंत में खा जाती है ।

गाय, घोड़ा, बिल्ली, कुत्ता, ऊँट, हाथी आदि पालतू जानवर हैं । शेर, चीता, बाध, लोमड़ी, भालू, भेड़िया, हिरन आदि जंगली जानवर हैं ।

अर्थ : मक्खन - వెన్న, नख - గోళ్ళు, शिकार - వేట, ऊँट - ఒంట, हाथी - ఏనుగు, शेर - సింహము, चीता - చిరుతపులి, बाध - పెద్దపులి, लोमड़ी - నక్క, भालू - ఎలుగుబంటి, भेड़िया - తోడేలు, हिरन - జింక, जंगली जानवर - అడవి జంతువులు.

37. पक्षी

हम रोज कई पक्षी देखते हैं । कुछ पक्षी बहुत सुन्दर होते हैं । हम कुछ पक्षी पालते हैं । वे हमारे लिये बहुत उपयोगी हैं ।

कौआ : कौआ हमारे आवास के आसपास रहता है । कौआ काला होता है । उसकी आवाज कर्कश होती है । वह सब प्रकार की चीजे खाता है । चूहे, मेंढक, कीड़े-मकोड़े भी खाता है । कौआ बड़ों से डरता है लेकिन छोटे बच्चों से नहीं डरता । उनके हाथ से रोटी, बिस्कुट और मिठाई छीन कर ले जाता है । कौआ घर के सामने बोलने पर लोग मानते हैं कि घर पर कोई बन्धु आने वाला है ।

कोयल : कोयल कौए की तरह काली होती है। लेकिन उसकी आवाज मीठी होती है । कोयल वसंत ऋतु में मधुर स्वर में गाती है लेकिन वर्षा ऋतु में नहीं गाती । कोयल कीड़े, मकोड़े खाती है । कोयल घोंसला नहीं बनाती । वह पेड़ की डालियों पर रहती है । वह कौए के घोंसले में अंडे रखती है तो कौआ उनको सेती है । कौआ कुछ दिनों तक कोयल के बच्चों को भी पालती है ।

कबूतर : कबूतर दो प्रकार के होते हैं । जंगली कबूतर पुराने महालों में और मन्दिरों में रहते हैं । ये भूरे रंग के होते हैं । पालतू कबूतर सफेद होते हैं। कबूतर हमेशा जोड़ी बनकर रहते हैं । वे अनाज के दाने खाते हैं । कबूतर बहुत सुन्दर होते हैं । प्राचीन काल में राजा लोग कबूतरों के द्वारा पत्र भेजते थे । कबूतर को शांति का प्रतीक मानते हैं । बड़े बड़े सम्मेलनों के प्रारंभ में हजारों कबूतर आकाश में उड़ा देते हैं ।

तोता : तोता सुन्दर पक्षी है । इसका रंग हरा होता है । लेकिन चोंच का रंग लाल होता है । तोते सब प्रकार के फल और अनाज खाते हैं । लोग तोता

पालते हैं । उनको पिंजड़ों में रखते हैं और बालना सिखाते हैं । प्राचीन काल की राजकुमारियाँ तोते पालती थी । तोते पेड़ के खोकलों में या घरों की सुराखों में रहती हैं ।

मुगी : पालतू पक्षियों में मुगी मुख्य है । मुर्गी अनाज, फल, तरकारी, कीड़े मकोड़े खाती है । मासाहारी लोग मुर्गी का मास खाते हैं । मुर्गी के अंडों में 'ए' और 'डी' विटामिन होते हैं । मुर्गी प्रातःकाल के समय जोर से बागाता है । कुछ लोग मुर्गी लडाते हैं । मुर्गी को लडाना एक प्रकार का जुआ है । जो मुर्गी जीतता उसका मालिक बहुत पैसा पाता है । भेट में हार हुये मुर्गी को भी पाता है ।

अर्थ : कौआ - కాకి, कबूतर - పావురము, मुर्गी - కోడి, अंडे - గుడ్లు, मुर्गी लडाना - కోడిపందెములు, मालिक - యజమాని, ताता - చిలుक, खोखला - చెట్టుకొర, सुराख - రంధ్రములు.

38. कक्षा

मेरा नाम सुधीर है । मैं आठवी कक्षा पढता हूँ। हमारी कक्षा में चालीस विद्यार्थी पढते हैं । कक्षा में तीस लडके और दस लडकियाँ हैं । कक्षा में कुरसी, मेज और काला तख्ता है । छात्रों को बैठने केलिये बेंच हैं । दीवारों पर गांधीजी, नेहरूजी, सुभाष चंद्र बोस और इंदिरा गांधी के चित्र हैं । प्रकाशम पंतुलु और पोट्टि श्रीरामुलू के चित्र भी हैं । दीवारों पर आन्ध्र प्रदेश, भारत और संसार के नक्शे हैं । अध्यापक हमको पाठ पढाते हैं। वे काले तख्ते पर चाँक (खडिया) से पाठ और गणित समझाता हैं । कभी कभी नवेश दिखाते हैं । प्रयोगशाला में प्रयोग दिखाते हैं । हम शाम को

मैदान में खेलते हैं । हमारे अध्यापक हमें बहुत प्यार करते हैं । हमें अपने पुत्रों के समान देखते हैं । हम भी अपने अध्यापकों का आदर करते हैं । उनके उपदेशों का पालन करते हैं ।

39. पाठशाला

यह एक उन्नत पाठशाला है । इसका नाम जिला प्रजा परिषद् उन्नत पाठशाला है । पाठशाला का भवन बहुत सुन्दर और विशाल है । पाठशाला में छटवी कक्षा से दसवीकक्षा तक है । यहाँ कुल पाँच सौ लड़के पढ़ते हैं । पाठशाला में दस कमरे और दो प्रयोगशालाएँ हैं । पाठशाला के सामने एक छोटा वगीचा है । पाठशाला के पीछे एक बड़ा मैदान है । लड़के मैदान में फूटबाल, हाकी, क्रिकेट, बैटमिटन, वालीबाल, कबड्डी, खो-खो वगैरह खेल खेलते हैं । दौड़ का अभ्यास भी करते हैं । पाठशाला में भौतिक शास्त्र और जीव शास्त्र की अलग अलग प्रयोगशालाएँ हैं। पाठशाला में पंद्रह अध्यापक हैं । अध्यापक हमको तेलुगु, हिन्दी, अंग्रेजी, गणित, भूगोल, इतिहास और विज्ञान पढ़ाते हैं। व्यायाम और खेल भी सिखाते हैं । स्कूल के सब लड़के मिल जुल कर स्नेह भाव से रहते हैं । वे पढ़ाई के साथ स्कूल के अन्य कार्यक्रमों में भी भाग लेते हैं । वार्षिकोत्सव के समय नाटक, वक्तृता, निबन्ध लेखन, चित्र लेखन, गाना आदि प्रतियोगिताओं में भाग लेते हैं । पाठशाला चरित्र निर्माण का जन्म स्थान है। पाठशाला एक मंदिर है तो विद्यार्थी देवता हैं।

अर्थ : दौड़ धूप - పరుగెత్తుట మొ॥. इतिहास - చరిత్ర, सिखाना - నేర్పుట. प्रतियोगिता - పోటీ. चरित्र - శీలము, मंदिर - దేవాలయము.

40. बाजार (संवाद)

- सुधीर : पिताजी । आप कहाँ जाते हैं ? मैं भी आपके साथ आऊँगा ।
- नारायणराव : बेटा । मैं बाजार जाता हूँ । अच्छा तुम भी मेरे साथ आओ । साथ एक थैली लाओ ।
- सुधीर : अच्छा पिताजी । जल्दी आता हूँ। (बाजार में)
- सुधीर : पिताजी । वहाँ पर अधिक भीड़ है । क्यों ?
- नारायण : बेटा । वह बाजार है । वहाँ तरह तरह की वस्तुयें बेचते हैं । ग्राहक बड़ी संख्या में आते हैं । अपने लिये आवश्यक वस्तुयें खरीदकर जाते हैं ।
- सुधीर : माताजी ने तरकारियाँ लाने को कहा। हम पहले तरकारियाँ खरीद लेंगे ।
- नारायण : अच्छा! हम पहले सब्जी मंडी जायेंगे। हमारे लिये मटर, टमाटर, बैंगन, आलू, भिंडी, शलगम, तुरई और गोभी खरीदेंगे।
- सुधीर : माताजी ने प्याज और साग भाजी लाने को कहा
- नारायणराव : अनको भी खरीद लेंगे । उनके साथ चटनी केलिये एक नारियल भी खरीद लेंगे। आजकल नारियल बहुत महंगे हैं । एक नारियल का दाम पांच रूपयें हैं ।

- సుధీర : పితాజీ! हम कुछ फल भी खरीद लेंगे।
वहाँ पर फलो. की दुकान है ।
- नारायणराव : हाँ बेटा! वहाँ जाकर आम, केले और
अंगूर खरीदेंगे ।
- సుధీర : किराने की दूकानें अगले बाजार में है।
हम वहाँ पर जाकर साबुन, दाल, इमली,
हल्दी, लाला मिर्च और गूड खरीदेंगे ।
- సుధీర : पित्ताजी! कपडों की दुकानें कहाँ है ।
- नारायणराव : कपडों की दूकानें उत्तर दिशा के बाजार
में है । वहाँ पर सब प्रकार के कपडे
मिलते हैं । कुरते, कमीज, सलवार, पतलून
के तैयार कपडे (रेडी मेड) मिलते हैं ।
- సుధీర : పితాజీ ముझे प्यास लगती है ।
- नारायणराव : अच्छा! चलौ ! उस दुकान में शरबत
पीकर घर चलेंगे ।
- సుధీర : बहुत अच्छा ! पित्ताजी, मैं ने आज बाजार
और सब्जी मंडी की अनेक बातें सीख
ली । आपको धन्यवाद।
- अर्थ : मटर - బఠాణీలు, टमाटर - టమేటాలు
बैंगन - వంకాయలు, आलू - ఉల్లగడ్డలు,
गोभी - కాबేజి, शयगम - ఒకరకం దుంప, तुरई
- బీరకాయ, प्यास - దప్పిక, प्याज -
ఉల్లిపాయలు, नारियल - కొబ్బరికాయ, दाम
- వెల, अंगूर - ద్రాక్ష, साबुन - సబ్బు,
दाल - పప్పు, इमली - చింతపండు,
हलदी - పసుపు

41. डाकघर

मालती : माँ ! डाकिया खत दे गया है । यह खत कहाँ से आया है ?

सावित्री : बेटी ! खत दिल्ली से आया है । तुम्हारे मामा ने लिखा है । (पत्र पढ़कर) मामा को मेरा खत मिला । वे पंद्रह तारिख को विजयवाडा आनेवाले हैं ।

मालती : माँ ! हमारा खत मामाजी को कैसे मिला? मामा का खत यहाँ तक कैसे आया? क्या, कोई आदमी दिल्ली से विजयवाडा आया है ?

सावित्री : नहीं बेटी ! दिल्ली से कोई नहीं आया। मामा ने पत्र लिखा । उसे डाक-पेटी में डाला । डाक पेटी लाल रंग की होती है । दो राहें और चौराहें पर डाक पेटी रखी जाती है । डाक विभाग का नौकर डाक पोटी के खत डाक-घर ले जाता है। डाक घर में कर्मचारी और डाक बाबू रहते हैं । वे पत्रों पर मुहर लगाते हैं। उनको थैलों में रखकर देश के विविध प्रान्तों को भेजते हैं । विजयवाडा के सभी पत्र रेल के द्वारा आये हैं । यहाँ पर डाक बाबू पत्र अलग करते हैं । डाक घर से डाकिया हमारा पत्र लाया है ।

मालती : माँ! खत विदेशे को कैसे भेजे जाते हैं?
सावित्री : विदेशों को खत हवाई जहाज और जहाज
द्वारा भेजे जाते हैं।

मालती : माँ, क्या डाक से पैसा भी भेज सकते
हैं?

सावित्री : हाँ, धनादेश (मनी आर्डर) के जरिये पैसा
भी भेजते हैं। हम यहाँ डाक घर में पैसा
भरते हैं। फारम पर पाने वाले का पता
लिखते हैं। डाक वाले उस पते के अनुसार
जाकर धन देते हैं।

मालती : डाक द्वारा पार्सल वगैरह भी भेज सकते
हैं। बीमा करके कीमती वस्तुये भी भेज
सकते हैं। डाक विभाग हमारे लिये बहुत
ही उपयोगी है। उसमें तार (टेलिग्राम) और
दूर वाणी (टेलिफोन) का इंतजाम भी होता
है। तार के द्वारा हम जरूरी समाचार तुरत
भेज सकते हैं। दूरवाणी द्वारा मित्रों से,
बन्धुओं से और अधिकारियों से खुद बात
कर सकते हैं।

मालती : धन्यवाद माँ। आज मैं ने तुमसे डाक-घर
के बारे में अनेक बातें जान ली। अगली
बार मामाजी को खत मैं लिखूंगी।

सावित्री : अच्छा! तुम ही लिखो।

अर्थ : डाकिया-తపాల బంట్లు (Post Man),
खत-पत्र - జాబు इंतजाम - ఏర్పాటు,
दो राहा - రెండు రోడ్ల కూడలి, चौराहा -
నాలుగు రోడ్ల కూడలి, हवाई जहाज -
విమానము, जहाज - ఓడ, कीमती -
ఖరీదైన, अगली बार - ఈసారి, खुद -
స్వयముగా

42. कृष्णा नदी

कृष्णा नदी दक्षिण भारत की एक प्रसिद्ध नदी है। यह बड़ी पवित्र नदी मानी जाती है। इसका जन्म महाराष्ट्र राज्य के महाबलेश्वर के पास हुआ था। यह महाराष्ट्र, और कर्नाटक राज्यों से होकर महबूबनगर जिले में आन्ध्र प्रदेश में प्रवेश करती है। कृष्णा जिले के हंसलदीवि के निकट समुद्र में प्रवेश करती है।

तुंगभद्रा, दिंडि, मूसि, पालेरू कृष्णा की उपनदियाँ हैं। कृष्णा नदी प्रचीन काल से आज तक आन्ध्र के जन जीवन से निकट सम्बन्ध रखती है। इसके किनारे पर श्रीशैलम, विजयवाडा, अमरावती, विजयपुरि जैसे प्रसिद्ध स्थान हैं। श्रीशैलम का बाध बिजली उत्पन्न करने में, नागार्जुन सागर बाध सिचाई के लिये विश्व विख्यात है। अमरावति और विजयपुरि प्रसिद्ध बौद्ध विहार थे। धान्यकटक प्रचीन आन्ध्र राज्य की राजधानी थी। नागार्जुन कोंडा पर आचार्य नागार्जुन रहते थे। विजयवाडा के इन्द्रकीलाद्रि पर देवी कनकदुर्गा का प्रसिद्ध मंदिर है। विजयवाडा के पास ही प्रकाशम बराज नाम से एक बाध है। इससे लाखों एकड़ भूमि को पानी मिलता है। खेत उपजाऊ बनते हैं। कृष्णा नदी आन्ध्र प्रदेश को सुख संपन्न बनाती है। उसके किनारे पर कोंडपल्लि, कूचिपूडि, जैसे प्रसिद्ध गाँव भी हैं। बारह वर्ष में एक बार कृष्णवेणि पुष्कर मनाते हैं। लाखों लोग इस पवित्र नदी में स्नान करके अपने को धन्य मानते हैं। १९९२ में कृष्णा नदी के पुष्कर मनाये गये।

अर्थ : बांध - ఆనకట్ట, उपजाऊ - సాగుతము.

43. हमारा झंडा

हमारा देश भारत है। भारत का राष्ट्रीय झंडा तिरंगा झंडा है। इसमें तीन रंग हैं। वे हैं केसरिया, सफेद और हरा। झंडे के ऊपर केसीरया रंग त्याग औरनीये बरारंग है। रंग है। बीच में सफेद और , विरता का सूचक है। सफेद रंग शांति तथा अहिंसा का सूचक है। हरा रंग सौभाग्य और सहकारिता का सूचक है। अशोक चक्र धर्म और न्याय का प्रतीक है। चक्र की चौबीस छड़ियाँ चौबीस घंटों के प्रतीक है आन्ध्र प्रदेश के पिंगलि वेकय्या ने झंडे का नमूना तैयार किया । कांग्रेस ने इसे राष्ट्रीय झंडे के रूप में स्वीकार किया। पहले झंडे के बीच चरखे का चिह्न होता था। बाद में उसके स्थान में अशोक का धर्म चक्र अंकित किया गया। सम्राट अशोक विश्व विख्यात सम्राट थे। उन्होंने बौद्ध धर्म स्वीकार किया । सारे भारत में और आसपास के कई देशों में बौद्ध धर्म का प्रचार कराया । तिरंगा झंडा 15 अगस्त, 26 जनवरी और अन्य प्रमुख प्रसंगों में फहराया जाता है। हमें तिरंगे झंडे का आदर करना चाहिये।

अर्थ केसरिया-కెసరియం, सफेद-తెల్లని, हरा-ఆకుపచ్చ, चौबीस-యี่రవై నాలుగు, प्रतीक-సూచన, आसपास-చుట్టు ప్రక్కల, फहराना-ఎగురవేయుట

44. गांधीजी

भारत में कई संत और महापुरुष पैदा हुये। बीसवीं सदी के महापुरुषों में गाँधीजी प्रमुख हैं। गांधीजी का पूरा

नाम मोहनदास करमचंद गांधी है। वे गुजरात राज्य के पोरबंदर में 2 अक्तूबर 1869 को पैदा हुए। उनके पिता का नाम करमचंद था और माता का नाम पुतलीबाई। छोटी उम्र में ही गांधीजी की शादी कस्तूरबा से हुई। कस्तूरबा एक साध्वी और आदर्श पत्नी थी।

गांधीजी इंग्लैंड गए और बैरिस्टर बनकर आए। वे कुछ साल केलिये दक्षिण आफ्रिका में रहे। वहाँ रहते समय वहाँ के भारतीयों की दीन दशा सुधारने केलिये आंदोलन चलाया। 1916 में वे भारत लौटे।

गांधीजी कांग्रेस संस्था में भारती हुए। उन्होंने भारत को स्वतंत्र बनाने केलिये अनेक सत्याग्रह चलाये। अनेक आंदोलन चलाये। असहयोग आंदोलन, व्यक्ति सत्याग्रह, नमक सत्याग्रह और भारत छोड़ो आन्दोलन उनमें प्रमुख हैं।

गांधीजी ने सारे देशवासियों में देश प्रेम जगाया। सभी नेताओं को एक मार्ग पर चलाया सत्य और अहिंसा को हथियार बनाकर आन्दोलन चलाये।

गांधी जी ने देश के लिये अपना तन, मन, धन लगाया। दिन रात परिश्रम किया। कई बार जेल गये। उपवास किये। जन जन के दिलों में स्वतंत्रता की इच्छा जगायी। उनके अथक आंदोलन के फल स्वरूप भारत 15 अगस्त 1947 को आजाद हुआ।

गांधीजी बड़े त्यागी थे। उन्होंने अपना सारा जीवन देश सेवा केलिये अर्पित किया। उन्होंने सादगी, हरिजन उद्धार, खादी प्रचार, हिन्दी प्रचार, कुटीर उद्योग, गो सेवा

आदि रचनात्मक कार्यक्रमों पर भी जोर दिया। वे देश की सर्वतोमुखी उन्नति चाहते थे। 30 जनवरी 1948 के दिन वे गोली से मारे गये। गांधीजी हमारे देश की बड़ी विभूति हैं। उनका जीवन आदर्श और अनुकरणीय है।
अर्थ: कुटीर उद्योग-కుటీర పరిశ్రమలు, विभूति- మహాపురుషుడు

45. अच्छी सबक

धनगुप्त और विष्णुगुप्त दोनों मित्र थे। दोनों एक शहर में रहते थे। दोनों व्यापारी थे। उनमें धनगुप्त सच्चा था और विष्णुगुप्त कपटी।

एक बार धनगुप्त तीर्थयात्रा करने निकला। जाने से पहले वह विष्णुगुप्त के पास जाकर बोला “प्यारे दोस्त! मैं दक्षिण देश की यात्रा करने जाता हूँ। मेरे पास दस मन लोहा है। उसे तुम्हारे घर में रखूँगा। यात्रा से लौटने के बाद तुमसे ले लूँगा। विष्णुगुप्त अपने मित्र की प्रार्थना मान गया।

छः महीने बीत गये। धनगुप्त तीर्थ यात्रा से लौट आया। वह विष्णुगुप्त के पास जाकर अपना लोहा मांगने लगा तो उसने बड़ी चिंता के साथ कहा—” भाई! हमारे घर में चूहे अधिक हैं वे तुम्हारा सारा लोहा खा गये। यह सुनकर धनगुप्त समझ गया कि विष्णुगुप्त झूठ बोल रहा है। वह चुपचाप घर चला गया।

दो महीने बीत गये। एक दिन धनगुप्त विष्णुगुप्त के घर पर आया। तब विष्णुगुप्त का बेटा बेरो के लिये जिद कर रहा था। धनगुप्त उसे साथ लेकर बेर

ఖరిదనే गया । उसने बालक को एक स्थान में छिपाया । एक घटे के बाद वह विष्णुगुप्त के पास आकर रोने लगा । कारण पूछने पर उसने कहा - घर आते वक्त एक चील तुम्हारे बेटे को उठा ले गयी। यह बात सुनकर विष्णुगुप्त आग बबूला हो गया।

यह मामला काजी तक गया। काजी समझ गये कि विष्णुगुप्त कपटी है। उसने धनगुप्त को उसका लोहा दिलाया और विष्णुगुप्त को उसका बेटा ।

अर्थ: लोहा - యనుము, निकला - బయలుదేరిన, मन - మణుగుబరువు, मान गया - అంగీకరించెను, सारा - మొత్తము, समझ गया - గ్రహించెను, चुपचाप - మౌనముగా, जिद - మొండి, छिपाया - దాచెను, मामला - విషయము, సందర్భము, आग बबूला होना - ఎక్కువకోపపడుట, काजी - न्यायाधिपति, बेर - రేగు పండ్లు, चील - గ్రద్ద

विराम चिह्न : विराम चिह्नములు

మనము మాట్లాడునపుడు ఏకబిగిన మాట్లాడము. సమయసందర్భాలను బట్టి ఆగుతూ, భావానికి అనుగుణంగా మాట్లాడుతాము. అప్పుడే మనం చెప్పిన విషయం ఎదుటి వారికి అర్థం అవుతుంది. అలాగే వ్రాయునప్పుడు కూడ విషయాన్ని, భావాన్ని, సందర్భాన్ని అనుసరించి కొన్ని విరామచిహ్నములను వ్రాస్తాము. వాటిని బట్టి చదివేవారు విషయాన్ని స్పష్టంగా అర్థం చేసికోగలుగుతారు. హిందీ భాషలో వుపయోగింపబడుతున్న విరామ చిహ్నములు క్రింద యివ్వబడినవి:

1. अल्प विराम (कामा)
2. अर्ध विराम (सेमि कोलन),

3. अपूर्ण विराम (कोलन) 4. पूर्ण विराम ।
 5. प्रश्न बोधक? 6. विस्मयादि बोधक!
 7. निर्देशक (डैश) 8. योजक (हाइफन) -
 9. कोष्ठ (ब्रैकेट) () 10. उद्धरण चिह्न “ ”
 11. लाघव चिह्न.

उदा:

डॉक्टर, मिस्टर, तारीख, पंडित, शब्दों के लिये: डा
मि ता प.

परिशिष्ट : अनुबन्धम्

1. गिनती: २०००

1 एक	13 तेरह	25 पच्चीस
2 दो	14 चौदह	26 छब्बीस
3 तीन	15 पन्द्रह	27 सत्ताईस
4 चार	16 सोलह	28 अट्ठाईस
5 पाँच	17 सत्रह	29 उनतीस
6 छः	18 अठारह	30 तीस
7 सात	19 उन्नीस	31 इकत्तीस
8 आठ	20 बीस	32 बत्तीस
9 नौ	21 इक्कीस	33 तैंतीस
10 दस	22 बाईस	34 चौतीस
11 ग्यारह	23 तेईस	35 पौतीस
12 बारह	24 चौबीस	36 छत्तीस
		37 सैंतीस

38	अडतीस	62	वासठ	86	छियासी
39	उनचालीस	63	तिरसठ	87	सत्तसी
40	चालीस	64	चौंसठ	88	अठासी
41	इकतालिस	65	पैसठ	89	नवासी
42	बयालीस	66	छियासठ	90	नव्वे
43	तेतालीस	67	सडसठ	91	इकानव
44	चवालीस	68	अडसठ	92	बानव
45	पैतालीस	69	उनहत्तर	93	तिरानवे
46	छियालीस	70	सत्तर	94	चौरानवे
47	संतालीस	71	इकहत्तर	95	पचानवे
48	अडतालीस	72	बहत्तर	96	छियानव
49	उनचास	73	तिहत्तर	97	सत्तानवे
50	पचास	74	चौहत्तर	98	अठानव
51	इक्कावन	75	पचहत्तर	99	निन्यानवे
52	बावन	76	छिहत्तर	100	सौ
53	तिरपन	77	सतहत्तर	1,000	एक हजार
54	चौवन	78	अडहत्तर	10,000	दस हजार
55	पचपन	79	उन्यासी	1,00,000	एक लाख
56	छप्पन	80	अस्सी	1,00,00,000	एक करोड
57	सत्तावन	81	इक्यासी		
58	अठ्ठावन	82	बयासी		
59	उनसठ	83	तिरासी		
60	साठ	84	चौरासी		
61	इकसठ	85	पचासी		

భిన్న (భాగ) భిన్నములు

1/4 పావ, చౌయాई 1 1/4 సవా 2 1/4 సవా దో
3 1/4 సవా తీన 4 1/4 సవా చార 1/2 ఆధా, ఒకవటె
దో

1 1/2 డెఢ 2 1/2 ఢాई, అఢాई 3 1/2 సాఢె తీన
4 1/2 సాఢె చార 3/4 పౌన 1 3/4 పౌన దో
2 3/4 పౌన తీన 3 3/4 పౌన చార 4 3/4 పౌన పాచ

నోట: సవా, సాఢె (చేర్చబడినపుడు వున్న అంకె కంటె ఎక్కువ
అని తెలియచేయును.

పౌన శబ్దము యిచ్చిన సంఖ్య కంటె ఒకటి తక్కువ అని
తెలియజేయును.

2. हफते के दिन : వారములు

రవీవార, ఇతవార : ఆదివారము
సోమవార, పీర : సోమవారము
మంగలవార : మంగళవారము
బుధవార : బుధవారము
గురువార, బృహస్పతివార, జుమెరాత : గురువారము
శుక్రవార, జుమా : శుక్రవారము
శనివార, శనిచార : శనివారము

3: अंग्रेजी महीने : ఇంగ్లీషు నెలలు

జనవరి : జనవరి మई : మే సితమ్బర : సెప్టెంబరు
ఫరవరి: ఫిబ్రవరి జూన్ : జూన్ అక్టూబర : అక్టోబరు
మార్చ : మార్చి జులई : జులై నవంబర : నవంబరు
అప్రెల్ : ఏప్రిల్ అగస్త : అగష్టు దిసమ్బర : డిసెంబరు

4. తెలుగు కే మహీనె : తెలుగు నెలలు

చేత్ర, చేత	చైత్రమాసము	వేశాఖ	వైశాఖమాసము
జ్యేష్ఠ, జేఠ	జ్యేష్ఠమాసము	ఆషాఢ	ఆషాఢమాసము
శ్రావణ, సావణ	శ్రావణమాసము	భాద్రాపద, భాదో	భాద్రపదము
ఆశ్విని, కృత్తిక	ఆశ్వయుజము	కార్తీక, కార్తిక	కార్తీకము
మార్గశీర, అగ్రహన	మార్గశీరము	పౌష, పూస	పుష్యము
మాఘ, మాఘ	మాఘము	ఫాల్గుణ, ఫాగున	ఫాల్గుణము

5. కాలమాన : కాలమానము

పల, క్షణ	: క్షణము;	సెకన్డ	: సెకండు
మినట్, మినట్	: నిమిషము;	పఠర	: రూము (3 గంటలు)
ఘడి	: ఘడియ (24 నిమిషములు),	ఘంఠా	: గంట
దిన	: దినము, పగలు;	రాత, రాత్రి	: రాత్రి
సుబహ, సబేరె	: ఉదయము;	దోపఠర, దుపఠర	: మధ్యాహ్నము
సప్తాఠ, ఠఫతా	: వారము, 7 దినములు		
పక్ష, పఖవాశ	: పక్షము, 15 దినములు		
శుల్క పక్ష	: శుక్లపక్షము;	కృష్ణ పక్ష	: కృష్ణపక్షము
మహీనా, మాస	: నెల, మాసము;	సాబల, బరస, వర్ష	: సంవత్సరము
శతాబ్దీ, సదీ	: శతాబ్దము;	యుగ	: యుగము

6. దిశాయే : దిక్కులు

పూర్వ	పూర్వ, మశారిక	: తూర్పు	పశ్చిమ, మగారిక	: పడమర
ఉత్తర	: ఉత్తరము		దక్షిణ, దక్షిణ	: దక్షిణము
దక్షిణ-పూర్వ	: ఆగ్నేయము		దక్షిణ-పశ్చిమ	: నైఋతి
ఉత్తర-పశ్చిమ	: వాయవ్యము		ఉత్తర-పూర్వ	: ఈశాన్యము
దాయా, దాహినా	: కుడి		బాయా	: ఎడమ

7. ऋतुः : ఋతువులు

वसंत मौसिम, बहार : వసంత ఋతువు

ग्रीष्म, गर्मी : గ్రీష్మ ఋతువు

वर्षा बरसत : వర్ష ఋతువు

शारद, शीत, जाडा : శరదృతువు

हेमंत : హేమంత ఋతువు

शिशिर : శిశిర ఋతువు

8. रिस्तेदार : బంధువులు

माँ, माता- తల్లి

भाई- సోదరుడు

लडकी, बेटा- కుమార్తె

नाना- తల్లితండ్రి

दादा- తండ్రి

पति, मर्द- భర్త

ससुर- మామ

दामाद, जमाई- అల్లుడు

भानजी- మేనకోడలు

मामी- మేనత్త

देवर- భర్త తమ్ముడు

बहू- కోడలు

साली- భార్య చెల్లెలు

चाचा- పినతండ్రి

सौत- సవతి

समधी- వియ్యంకుడు

बहनोई- సోదరి మగడు

बाप, पिता- తండ్రి

बहिन- సోదరి

लडका- కుమారుడు

नानी- తల్లితల్లి

दादी- తండ్రితల్లి

स्त्री, पत्नी- భార్య

सास- అత్త

भानजा- మేనల్లుడు

मामा- మేనమామ

जेठ- భర్త జేష్ఠ సోదరుడు

ननद- ఆడబిడ్డ

साला- బావమరిది

मौसी- తల్లి సోదరి

चाची- పినతల్లి

सौतेली माँ- సవతి తల్లి

समधिन- వియ్యపురాలు

भाभी- సోదరుని భార్య

భతీజా- సోదరుని పుత్రుడు
నాతిన- కూతురు కుమార్తె
పోతా- కుమారుని కుమారుడు

భతీజీ- సోదరుని పుత్రిక
నాతీ- కూతురు కుమారుడు
పోతీ- కుమారుని కుమార్తె

9. शरीर के अंग- శరీరావయవములు

मुख- ముఖము
नाक- ముక్కు
जीभ, जवान- నాలుక
सिर- తల
आख- కన్ను
पपोटा- కనుబొమ్మ వెంట్రుక
कान- చెవి
माथा- నుదురు
दाँत- దంతములు
बाल, केश- వెంట్రుకలు
ओठ, होठ- పెదవి
कलाई- మణికట్టు
कंधा- భుజము
सींग- కొమ్మ
बगल- చంక
तलुआ- అరికాలు
अंगूठा- బొటనవ్రేలు
दिल, हृदय- హృదయము
फेफडा- ఊపిరితిత్తి
हडडी- ఎముక

मुँह- నోరు
मूँछ- మీసము
जवडा- దవడ
दाडी- గడ్డము
पलक- కనురెప్ప
भो— కనుబొమ్మ
गाल- చెంప
खोपडी- పుర్రె
मगज, दिमाग- మెదడు
गर्दन- మెడ
हाथ- చెయ్యి
हथेली- అరచెయ్యి
बांह, बाजू- బాహువు
चमडा- చర్మము
जाँघ- తొడ
एडी- మడమ
छाती - వక్షస్థలము
कलेजा- గుండెకాయ
ठठरी- ఆస్థిపంజరము
पैर, टांग- కాలు

कमर- నడుము
 नाडी, नब्ज- నాడి
 मन- మనస్సు
 घूसा, मुट्ठी- పిడికిలి
 खुर- గిట్ట
 टखना- చీలమండ
 शरीर, बदन, देह- శరీరము
 खून, लाहू- నెత్తురు
 मन- మనస్సు
 धन- పాదుగు
 पेट- పొట్ట

नाफ- నాభి
 गोश्त, मांस- మాంసము
 बगल- ప్రక్క
 नख, नाखून- గోచు
 मुरदा- మృతశరీరము
 पीठ- వీపు
 उंगली- వ్రేలు
 नाडी- నాడి
 चूतड़- పిరుదులు
 अंतडियाँ- ప్రేగులు
 तिल्ली- ప్లీహము

10. जानवर और पक्षी : జంతువులు-పక్షులు

गाय- ఆవు
 चूहा- ఎలుక
 खरगोश- కుందేలు
 कुतिया- ఆడకుక్క
 ऊँट- ఒంటె
 चीता- చిలుకపులి
 भैस- గేదె
 गैंडा- ఖడ్గమృగము
 लोमड़ी- గుంటనక్క
 भेड़िया- తోడేలు
 गिलहगरी- ఉడుత
 भालू रीछ- ఎలుగుబంటి

बैल- ఎద్దు
 हाथी- ఏనుగు
 कुत्ता- కుక్క
 बंदर- కోతి
 खच्चर- కంచరగాడిద
 घोड़ा- గుఱ్ఱము
 गधा- గాడిద
 भेड़- గొట్టె
 कछुआ- తాబేలు
 बारहसिंगा- దుప్పి
 मेंढक- కప్ప
 गीदड़- నక్క

సుఅర- పంది
 సాప- పాము
 నేవలా- ముంగిస
 హిరన- లేడి
 మగర, ఘడియాల- మొసలి
 ఖరటమల- నల్లి
 గోధ- రాబందు
 మకఖీ- ఈగ
 బిచ్ఛూ- తేలు
 చీటి- చీమ
 కాయల- కోకిల
 చీల- గద్ద
 ఉల్లూ- గుడ్లగూబ
 చిడియా- పక్షి
 గోరయా- పిచ్చుక
 తాతా- చిలుక
 హేస- హంస
 మోనా- మైనాపక్షి, గోరువంక

బిల్లీ- పిల్లి
 వాఘ- పెద్దపులి
 శేర, సిహ- సింహము
 బకరా- మేక
 ఘోస- సందికొక్కు
 మచ్ఛర- దోమ
 మకడి- సాలీడు
 చీలర- జోరీగ
 త్రిపకలీ- బల్లి
 కౌఆ- కాకి
 మృగా- కోడిపుంజు
 చమగిదడ- గబ్బిలము
 మోర- నెమలి
 కవూతర- పావురము
 బతఖ- బాతు
 గోధ- రాబందు
 బగులా, వక- కొంగ
 బులబుల- బుల్బుల్ పక్షి

11. फल और तरकारियाँ : పండ్లు, కూరగాయలు

కేలా- ఆరటి
 ఆలూబుఖరా- ఆలుబకారా
 అఖరోట- ఆక్రోటు
 జదాలూ- జలతారుపండు
 తరబూజ- తర్బూజాపండు

అనత్రాస- అనాస
 కిసమిస- కిస్మిస్ పండు
 అంజీర- అత్తిపండు
 అమరూద- జామపండు
 అనార- దానిమ్మ పండు

అగూర- ద్రాక్ష
 నీబూ- నిమ్మకాయ
 కఠహల- పనసపండు
 ఆమ- మామిడికాయ
 శరీఫా- సీతాఫలము
 నారయల- కొబ్బరికాయ
 పిస్తా- పిస్తాపండు
 గోభీ- క్యాబేజి
 సెమ- చిక్కుడు
 ఖీరా- దోసకాయ
 మటర- బఠాణీలు
 భిండి- బెండకాయ
 వేగన- వంకాయ
 తుర్రీ- వీరకాయ
 హరిమిర్చ- పచ్చిమిరపకాయలు

నారంగీ- నారింజ
 జామన- నేరేడు
 ఖరబూజ- పుచ్చకాయ
 నాశపాతీ- బేరిపండు
 సెబ- సీమరేగు
 బెర- రేగుపండు
 ప్యాజ- ఉల్లిపాయ
 ఫూల గోభీ- కాలిఫ్లవర్
 కుమ్హడా-గుమ్మడికాయ
 ఆలూ- బంగాళదుంప
 చుకందర- బీట్‌రూట్
 మూలీ- ముల్లంగి
 కరెలా- కాకరకాయ
 లాంకి- సొరకాయ
 టమాట- టమాటా

12. అనాజ : ధాన్యములు

ధాన- వడ్లు
 గెహ్- గోధుమలు
 జొ- యవలు, బార్లీ
 జ్వార- జొన్నలు
 కడద- మినుములు

చావల- బియ్యము
 వాజరా- సజ్జలు
 తిల- నువ్వులు
 అరహర- కందులు
 మూగ- పెసలు

13. खाने की चीजे : ఖాద్య పదార్థములు

భాత-ఆన్నము
 దహీ- పెరుగు

సాగ- కూర
 ఖానా- ఆన్నము

పకవాన- పిండివంటలు

మఱి- చేప

ఘీ- నెయ్యి

నమక- ఉప్పు

దారు, శరాబ- సారాయి

రోటీ- రొట్టె

మఱా, టాట్- మజ్జిగ

శహద-తేనె

శక్కర, చీనీ- పంచదార

చాయ- తేనీరు

మరబ్బా- లేహ్యము

మేదా- మైదాపిండి

మిశ్రీ- పంచదార

దూధ- పాలు

మకఖన- వెన్న

కిసమిస- ఎండుద్రాక్ష

మాంస, గోస్వ- మాంసము

ఖీర- పరమాన్నము

దాల- పప్పు

ఆటా- పిండి

మిఠాई- మిఠాయి

శరబత్- పానీయము

14. कुछ लोकोक्तियाँ : కొన్ని సామెతలు

(తెలుగులో సమానార్థకములు)

1. कढ़ाई से निकला चूल्हे : పెనం మీద నుండి పొయ్యిలో పడినట్లు.
2. कभी नाव गाड़ी पर, कभी गाड़ी नाव पर : బండ్లు ఓడలును ఓడలు బండ్లును అయినట్లు
3. करेगा सो भरेगा : చేసికొన్నవాడికి చేసికొన్నంత
4. कहाँ राजा भोज कहाँ गेगू तेली : నక్క ఎక్కడ నాగలోకమెక్కడ ?
5. काला अक्षर भौस बराबर : విద్యలేనివాడు వింత పశువు
6. खरबूजे को देख कर खरबूजा रंग बदलता है : పులిని చూపి నక్క వాత పెట్టుకొన్నట్లు

7. गंगा गये गंगादास, जमुना गये जमनादास :
ఏరోటికి ఆ పదం పాడినట్లు
8. गागर में सागर भरना : బిందువులో సింధువును
ఇముడ్చుట.
9. घर की मुरगी दाल बराबर : పెరటి చెట్టు మందుకాదు.
10. घोषी का कुत्ता न घर का, न घाट का :
ఠెంటికి చెడిన రేపడి.
11. नीम हकीम जान का खतरा : నీచేతి మాత్ర
వైకుంఠయాత్ర
12. जैसी करनी वैसी भरनी : చేసికొన్నమాడికి చేసికొన్నంత
దక్కుతుంది.
13. जिसकी लाठी उसकी भैंस : కర్రగలవానిదే గొర్రె
14. चोर की दाढ़ी में तिनका : గుమ్మడికాయ దొంగ
అంటే భుజాలు తడుముకున్నట్లు.
15. नाच न जाने आँगन टेढ़ा : ఆడలేక మద్దెల తోడు
అన్నట్లు
16. दूर के ढोल सुहावने : దూరపు కొండలు నునుపు
17. पहले आत्मा, फिर परमात्मा : మొదట యింట్లో
దీపం వెలిగించి తర్వాత గుడిలో వెలిగించు
18. हाथ कंगन को आरसी क्या : ముంజేతి
కంకణమున కద్దమేల
19. ऊँची दूकान फीका पकवान : పేరు గొప్ప ఊరు
దిబ్బ
20. अब पछताये होत क्या, जब चिड़िया चुग गई
खेत : గత జల సేతుబంధనము

15. एक शब्द में लिखना

1. नगरों में रहनेवाले मनुष्य ----- नागरिक
2. गीत गानेवाला ----- गायक
3. पठने के लिए पुस्तकें रखने का स्थान -----
पुस्तकालय
4. जो मंदिर में पूजा सम्बंधी कार्य करता है -----
पुजारी
5. जो देख नहीं सकता ----- अन्धा
6. जो खूब परिश्रम करता है ----- परीक्षिमी
7. जो सत्य बोलता है ----- सत्यवादी
8. विध्या पाने की इच्छा रखने वाला ----- विद्यार्थी
9. जो खेती का काम करता है ----- किसान
10. दूसरों को दान देनेवाला ----- दानी
11. किसी की गुलामी करनेवाला ----- गुलाम
12. जो हिंसा नहीं करता ----- अहिंसक
13. पाठ पढ़ाने वाला ----- अध्यापक
14. घोड़े पर सवारी करनेवाला ----- घुडसवार
15. कविता करने वाला ----- कवि
16. नौकरी करनेवाला ----- कर्मचारी
17. उपन्यास लिखनेवाला ----- उपन्यासकार
18. कहानी लिखनेवाला ----- कहानीकार
19. हिंसा करनेवाला ----- हिंसक
20. धोखा देनेवाला ----- धोखेबाज
21. दूसरों पर दया करनेवाला ----- दयालू
22. प्रेम करनेवाला पुरुष ----- प्रेमी

23. प्रेम करनेवाली स्त्री -----प्रेयसी, प्रेमिका
24. दूसरों को शिक्ष देनेवाला -----शिक्षक
25. उपदेश देनेवाला ----- उपदेशक
26. जो अनेक विषय जानता है ----- पंडित
27. जो अधिक ज्ञान रखता है ----- ज्ञाना
28. जिसे अधिक जमीन होती है वह ----- जमींदार
29. पिता से मिलनेवाला संपत्ति -----विरासत, बपौती
30. दूसरों का उपकार करनेवाला ----- परोपकारी
31. जो सुन नहीं सकता ----- बहरा
32. जो चल नहीं सकता ----- लगड़ा
33. जो लड़की अविवाहित है, वह ----- कन्या,
कुमारी
34. जो स्वेच्छा के साथ जीवन बिताता है -----
स्वेच्छाचारी
35. पुराणों से सम्बन्धित विषय ----- पौराणिक
36. सहयोग न देना ----- असहयोग
37. सलाह देनेवाला ----- सलाहकार
38. जो बोल नहीं सकता ----- गुँगा
39. एक अकवाला नाटक ----- एककी
40. मार्ग दिखानेवाला ----- मार्गदर्शक
41. सहायता करनेवाला ----- सहायक
42. दूसरों को हानि पहुँचाने के लिए किया जाने-वाला
गुप्त प्रयत्न ----- षडयंत्र
43. अधिक डरनेवाला ----- डरपोक
44. साहस दिखानेवाला ----- साहसी

45. पहरा देनेवाला ----- पहनेदार
46. जिससे अधिक बल हो, वह ----- बलवान, मजबूत
47. जिसमें बल नहीं है, वह ----- निर्बल
48. चित्र की रचना करनेवाला ----- चित्रकार
49. कपट व्यवहार करनेवाला ----- चित्रकार
50. गाड़ी चलानेवाला ----- गाड़ीवान, गाड़ीवाला
51. जो नहीं मरता वह ----- अमर
52. बहुत समय तक जीवित रहनेवाला ----- चिरजीव
53. शिकार खेलनेवाला ----- शिकारी
54. जो घमंड करता है वह ----- घमंडी
55. इतिहास से सम्बन्धित ----- ऐतिहासिक
56. पैसा कम खर्च करनेवाला ----- कजूस
57. भिक्षा मागनेवाला ----- भिक्षुक, भिखारी
58. भिक्षा मागनेवाला स्त्री ----- भिखारिन
59. पाठ पढ़ानेवाला ----- अध्यापक
60. सोने के आभूषण बनानेवाला ----- सुनार
61. लोहे की चीजे बनानेवाला ----- लुहार
62. कपड़े बुननेवाला ----- जुलाहा, बुनकर
63. मिट्टी के बरतन बनानेवाला ----- कुम्हार
64. मन हरनेवाला ----- मनोहर
65. अधिक शराब पीनेवाला ----- शराबी, पियक्कड़
66. अकसर कृपित होनेवाला ----- क्रोधी

67. जिसमें अधिक लालच है वह ----- लालची
68. कूली (मजदूरी) करनेवाला ----- मजदूर
69. यात्रा करनेवाला ----- यात्री
70. जो दुःख में है वह ----- दुखी
71. जिसका कोई अंत नहीं है, वह ----- अनंत
72. जिसका कोई नाम नहीं है, वह ----- अनाम
73. जो अच्छे गुण रखता है, वह ----- गुणवान, गुणी
74. संस्कृति से सम्बंधित-----सांस्कृतिक
75. अधिक स्वार्थ की चिंता रखने वाला -----स्वार्थी
76. जो ईश्वर को नहीं मानता है वह ----- नास्तिक
77. जो ईश्वर को मानता है वह ----- आस्तिक
78. विरह से व्याकुल पुरुष -----विरही
79. विरह से व्याकुल स्त्री -----विरहिणी
80. दूसरों का माल लूटनेवाला -----डाकु, लुटेरा
81. गुप्त रूप से दूसरों की चीजें ले जाने वाला ----- चोर
82. जिनकी तुलना नहीं कर सकते -----अतुलित
83. जो प्रशंसा पात्र है ----- प्रशंसनीय
84. भूत काल से सम्बन्धित ----- अतीत
85. निंदा करनेवाला -----निंदक
86. प्रशंसा करनेवाला -----प्रशंसक
87. सुधार के कार्य करनेवाला -----सुधारक
88. दूसरों को हत्या करनेवाला -----हत्यारा
89. हित चाहनेवाला -----हितचिंतक
90. देश या समाज के लिए प्राण अर्पण करनेवाला -----शहीद
91. जिस में अधिक पराक्रम हो, वह ----- पराक्रमी
92. जो कोई काम नहीं करता -----बेकार, बेकाम
93. समय को व्यर्थ गँवानेवाला -----सुस्त

94. बुरा आचरण करनेवाला -----पतित
 95. नीति से सम्बन्धित ----- नैतिक
 96. जो पहले कभी नहीं हुआ हो ---- अपूर्व

1. भिन्न भिन्न अर्थ वाले शब्द :

భిన్న భిన్న అర్థములు గల మాటలు

1. मगर : इस तालाब में दो मगर हैं। (पानी में रहने वाला एक जानवर, మొసలి)
 मैं कालेज में पढ़ना चाहता हूँ मगर मेरे पिताजी नहीं मानते हैं। (लेकिन, కాని)
2. दो : पेड़ पर दो कबूतर बैठे हैं। (संख्य) वाचक शब्द, రెండు)
 मुझे एक कलम दो (देना क्रिया का विधिवाचक रूप, యిమ్ము)
3. पर : बेंच पर किताब है (ऊपर, పైన. మీద)
 पक्षी के दो पर होते हैं (पंख, రెక్కలు)
4. डाल : पेड़ की डाल पर बदर है (डाली, కొమ్మ)
 सिपाही ने चार शत्रुओं को मार डाला।
 (काम पूरा कर देना, చంపివేయుట, చేసివేయుట...)
5. जल : कल हमारे गांव में सौ घर जल गये,
 (जल जाना, కాళిపోవుట)
 इस नदी का जल बहुत साफ है (पानी, నీరు)
6. की : राम की पत्नी सीता है (षष्टि विभक्त, యొక్క)
 तुमने ऐसी हानि क्यों की? ('कर' धानु, का भूतकाल, చేయుట)

7. भूल : उसकी भूल माफ कीजिये (गलती,
 పొరపాటు, తప్పు)
 मैं कलम लाना भूल गया (भूल जाना,
 మరచిపోవుట)
8. कि : पिताजी ने कहा कि आज रात को जरूर
 पानी बरसेगा (योजक, అని)
 तुम मेरे साथ आओगे कि नहीं (या, ठंड)
 उसका भाई इसलिये नहीं आया कि वह
 बीमार है (क्योंकि, ఎందుకనగా)
9. मान : कवि का मान सब देशों में होता है। (आदर,
 గౌరवము)
 मेरे भाई को तौल का मान नहीं आता
 (परिमाण, పరిమాణము)
10. और : सीता और गीता सिनेमा जाती है। (तथा,
 మరియు)
 हमको और दो लीटर दूध चाहिए (अधिक, ఎంత)
11. जी : रंगाराव जी बड़े पंडित हैं (आदरसूचक, గారు)
 आज उसका जी अच्छा नहीं है (मन,
 మనస్సు)
12. बंदर : बबई का बंदर बहुत बड़ा है। (बंदरगाह,
 రేవుపట్టణము)
 बंदर पेड़ों पर रहते हैं एक जानवर , इति)
13. कर : हम कर जोड़कर भगवान की वन्दना करते
 हैं (हाथ, చేతులు)
 मेरे मामाजी दस हजार रुपये कर चुकाते
 हैं। (लगान, పన్ను)
14. कल : कल मैं उदकमंडल जाऊँगा (आनेवाला दिन,
 రేపు)
 मेरा भाई ओगोल से आया (बीता हुआ
 दिन, నిన్న कल में आटा पीसते हैं (यंत्र, యంత్రము)

15. सोना : मेरे पिताजी रात के दस बजे सोते हैं।
(सो जाना, నిదించుట)
सोना बहुत महंगा है (स्वर्ण, బంగారము)
16. लाल : माधवी लाल कपड़े पसंद करती है।
(लाल रंग, ఎర్రని)
हम सब भारत माता के लाल हैं (पुत्र, కుమారుడు)
17. तीर : धनुष के सहारे तीर छोड़ते हैं (बाण, బాణము,
समुद्र के तीर कई लोग बैठे हैं (किनारा, ఒడ్డు)
18. पत्र : मेरे मामाजी ने एक पत्र लिखा (खत, జాబు)
बरगद के पत्र चौड़े होते हैं (पत्ते, ఆకులు)
19. काम : आज का काम कल पर मत छोड़ो (कर्म, పని)
शिवजी ने काम देव को भस्म कर डाला
(कामदेव, మన్మధుడు)
20. काल : भूतकाल के छः भेद हैं (समय, కాలము)
काल के हाथ से राजा भी नहीं बच सकता (यमराज, యముడు, మృత్యువు)
21. मत : जमीन पर मत बैठिये (निषेध वाचक, పద్దు)
हम मत देकर संसद के सदस्य को चुनते हैं। (मतदान, ఓటు)
22. आम : आम मीठा होता है (एक फल, మామిడిపండు)
हमारे देश के आम लोग गरीब हैं।
(साधारण, సామాన్యమైన)
23. उत्तर : भारत के उत्तर में हिमालय पर्वत है (उत्तर दिशा, ఉత్తరదిక్కు)
मेरे प्रश्न का उत्तर लिखो (जवाब, జవాబు)
24. भाग : उस लकड़ी के तीन भाग करो (टुकड़े, భాగము)
सिपाही रणभूमि से भाग गया (भाग जाना, పారిపోవుట)
शाम की जुलूस में मैं भी भाग लेना चाहता हूँ, (हिस्सा लेना, పాల్గొనుట)

17. వिलोम शब्द

1. వ్యతిరేక అర్థమునిచ్చు పదములను "వिलोम" శబ్ద అంటారు. ప్రాణివాచక శబ్దములు, గుణము, ఆకారము, స్థలము తెలిపే విశేషణాలు, క్రియలు వ్యతిరేక అర్థాలను కలిగి ఉంటాయి.
2. స్త్రీ వాచక శబ్దములకు కే, ఇన, ఆఇన, నీ ప్రత్యయములు చివర వచ్చును. కాని చాలా పదములు ప్రత్యేకముగా ఉండును.
3. కొన్ని పదములకు ముందు అ, అన, వే, దూర, అ అను ఉపసర్గలు చేరును.

ఉదా :

వडा	-	छोटा	కాలా	-	सफेद
कपट	-	निष्कपट	इज्जत	-	बेइज्जत
अमीर	-	गरीब	साक्षर	-	निरक्षर
आगे	-	पीछे	सदाचार	-	दुराचार
तेज	-	धीरे - धीरे	सोना	-	जागना
दिन	-	रात	बहुत	-	कुछ
अंदर	-	बाहर	सत्य	-	असत्य
वीर	-	भीरू	ज्ञान	-	अज्ञान
पास	-	दूर	उठना	-	बैठना
अंदर	-	बाहर	सवाल	-	जवाब
अच्छा	-	बुरा	मान	-	अपमान
सुख	-	दुःख	आदि	-	अंत
गरम	-	ठंडा	भाई	-	बहन
यश	-	अपयश	सुर	-	असुर
प्रचीन	-	नवीन	रोग	-	निरोग

नया	-	पुराना	सज्जन	-	दुर्जन
मालिक	-	नौकर	सुन्दर	-	असुन्दर
लेना	-	देना	रोना	-	हँसना
में	-	पर	गरम	-	ठंडा
अकलमंद	-	बेवकूफ, मूर्ख	ऊँचा	-	नीचा
धर्म	-	अधर्म	स्वतंत्र	-	अस्वतंत्र
ऊपर	-	नीचे	आगे	-	पीछे
सच	-	झूठ	सस्ता	-	महंगा
शुभ	-	अशुभ	दिन	-	रात
काला	-	सफेद	साहसी	-	डरपोक
प्रेम	-	व्देष	आना	-	जाना
स्वर्ग	-	नरक	आजाद	-	गुलाम
साफ	-	गंदा	अंधकार	-	प्रकाश
ईमानदार	-	बेईमानदार	आदमी	-	औरत
प्रारंभ	-	अंत	कीर्ती	-	अपकीर्ती

18. समान अर्थ वाले शब्द : సమానార్థకములు

माता	-	माँ	पशु	-	जानवर
पिता	-	बाप	मरण	-	मौत मृत्यु
भाई	-	सहोदर,			
		अनुज, अग्रज	नींद	-	निद्रा
अध्यापक	-	गुरु, उस्ताद	मदिरा	-	शराब, मदध, दारू
विधा	-	शिक्षा, तालीम	पक्षी	-	विहंग
क्रोध	-	कोप, नाराज	वन	-	जंगल, अरण्य
अन्न	-	भात	बाग	-	बगीचा, फुलवारी

पानी	-	जल	फूल	-	पुष्प, कुसुम, सुमन
कीचड	-	पंक	मंदिर	-	देवालय
शेर	-	सिंह	कपडा	-	वस्त्र
लडका	-	बालक	नाव	-	नौका
लडकी	-	बालिका	सम्राट	-	महाराजा
औरत	-	स्त्री, वनिता	सम्राज्ञी	-	महारानी
आदमी	-	मनुष्य, इनसान	छल	-	कपट
पहाड	-	पर्वत	अमीर	-	धनवान
सोना	-	सुवर्ण, कंचन	गरीब	-	कंगाल
तारे	-	नक्षत्र	अकलमंद	-	बुद्धिमान
आकाश	-	आसमान	बेवकूफ	-	मूर्ख
सच	-	सत्य	घर	-	मकान
झूठ	-	असत्य	कुटीर	-	झोंपडी
प्राचीन	-	पुराना	भवन	-	महल
नवीन	-	नया, अर्वाचीन	निरक्षर	-	अनपढ़
प्रश्न	-	सवाल	पढालिखा	-	साक्षर
रात	-	रात्री, निशा, निशीधि	शुरू	-	प्रारभ
भीरू	-	डरपोक	प्रकाश	-	उजाला, कांति, छवि
वीर	-	साहसी, पराक्रमशाली	अैधेरा	-	अधकार
पास	-	नजदीक	सेना	-	फौज
अंदर	-	भीतर	गाँव	-	ग्राम

आजाद	-	स्वतंत्र	यशा	-	कीर्ति
ईमानदार	-	विश्वासपात्र	प्रेम	-	प्यार, अनुराग
मान	-	गौरव, आदर	गलती	-	दोष, भूल
अपमान	-	अनादर,			
		अगौरव	क्षमा	-	माफी
इज्जत	-	आदर	पेड	-	वृक्ष
रोग	-	बीमारी	तटाक	-	तालाब
पराधीन	-	परतंत्र	पक्षी	-	चिड़िया
सुर	-	देवता	तोता	-	शुक
असुर	-	राक्षस	कोयल	-	पिक
			आग	-	अग्नि
बेटा	-	पुत्र	विद्वान	-	पंडित
बेटी	-	पुत्रिका, पुत्री	सम्राट	-	महाराजा
खुशबू	-	सुगंध	सांप	-	सर्प, भुजंग
बदबू	-	दुर्गंध	हाथी	-	गज
युवती	-	कन्या	चाँद	-	चंद्रमा, हंडु
सेनिक	-	सिपाही	सूरज	-	सूर्य, दिनकर
सरदार	-	सेनापति	कृपा	-	दया
दीवान	-	मुख्य मंत्री	शिष्य	-	चेला
रण क्षेत्र	-	युद्ध भूमि	पत्र	-	खत
ईश्वर	-	भगवान	वज्र	-	हीरा
गोरा	-	सफेद	पुस्तक	-	किताब
नदी	-	सरिता	श्यामल	-	काला
समुद्र	-	सागर	तारीफ	-	प्रशंस
दर्पण	-	आइना	मुसाफिर	-	यात्री

बूढी	-	बुढिया	भिखारी- भिक्षुक
छात्र	-	विद्यार्थी	जुलाहा- बुनकर
आँख	-	नयन	किसान-खेतिहर, कृषक
वस्तु	-	चीज	मजदूर - कूली
लहर	-	तरंग	मदद - सहायता
मित्र	-	दोस्त, सखा	मछली - मीन
शत्रु	-	दुश्मन, वैरी	कपडा - वस्त्र
निशेग	-	स्वस्थ, तदुरुस्त	दही - दजि
घोडा	-	अश्व	
अभिलाषा	-	इच्छा	
कमल	-	सरोज	
दास	-	नौकर, गुलाम	
गणपति	-	गणेश	
जन	-	दौलत, द्रव्य	
बाण	-	तीर, शर	
आसान	-	सुलभ, सरल	
कठिन	-	कठोर	
युवक	-	जवान	
सुन्दर	-	खूबसूरत	
पाठशाला	-	विधालय	
नालायक	-	असमर्थ	
शाम	-	सायंकाल	
सवेरा	-	प्रातःकाल	
सुधा	-	अमृत	

19. पत्र लेखन

1. चार दिन की छुट्टी मांगते हुये अपने कालेज के प्रधान आचार्य (प्रिन्सिपाल) के नाम एक छुट्टी पत्र लिखो।

भीमवरम.

23-9-1994,

सेवा में,
प्रिन्सिपाल महोदय,
डि.यन.आर.कालेज
भीमवरम।

पूज्य महाशय,

आपसे निवेदन है कि मैं कल रात से बुखार से पीडित हूँ। मैं बिस्तर से उठ नहीं सकता, मेरी डाक्टर ने जाँच की और कहा कि चार दिन तक आराम लेना होगा। वे इंजेक्शन और दवा देते हैं। अतः आपसे विनती है कि मुझे 23-9-1994 से 26-9-94 तक चार दिन की छुट्टी मंजूर करें। मेरे पिताजी की स्वीकृति भी इस पत्र के साथ भेज रहा हूँ।

धन्यवाद।

आपका विनीत विद्यार्थी,
के. वेंकटेश्वर्लु,
बि.ए.तृतीय वर्ष।

2. इन्टर मीडियट की पुस्तकें मागते हुये किसी पुस्तक
कंपनी के नाम एक पत्र लिखिए

10-9-1994

पेक्षक :-

यम. किरण कुमार,
इन्टर द्वितीय वर्ष,
श्री शर्मा कालेज
ओंगोल।

सेवा में
मारुति बुक डिपो,
पुस्तक विक्रेता,
गुन्दूर।

प्रिय महाशय,

मैं अपने लिये इन्टर द्वितीय वर्ष की हिन्दी पुस्तकें
(खंड 2) चाहता हूँ। मेरे कुछ मित्र भी हिन्दी पुस्तकें
खरीदना चाहते हैं। कृपया नीचे लिखी पुस्तकें वि.पी.पी.
व्दारा भेजिये। अमानत के रूपये 10/- भेज रहा हूँ।

1. गद्य प्रभा	- 5 प्रतियाँ
2. काव्य प्रभा	- 5 प्रतियाँ
3. कथा लहरी	- 5 प्रतियाँ
4. सरल हिन्दी व्याकरण	- 5 प्रतियाँ
5. पत्र लेखन	- 5 प्रतियाँ
6. हिन्दी तेलुगु कोश	- 5 प्रतियाँ

पुस्तकें जल्दी भेजिये। वहाँ पैसा चुका कर पुस्तकें
लूँगा।

भवदीय,
यम. किरणा कुमार

पता :-

मारुती बुक डिपो,
गुन्दूर।

3. अध्यापक नौकरी मांगते हुये किसी कालेज के प्रिन्सिपाल के नाम एक आवेदन पत्र लिखिए ।

कर्नूल

दि. 15-9-1994

पेषक :-

के. अनिल कुमार,
1/50, जवहर नगर,

कर्नूल।

सेवा में
प्रिन्सिपाल महोदय,
के. बि. एन कालेज,
विजयवाडा।

प्रिय महाशय,

कल के समाचार पत्रों में मैं ने एक विज्ञापन देखा कि आपके कालेज में एक हिन्दी अध्यापक की आवश्यकता है। उस पद केलिये मैं यह आवेदन पत्र भेजता हूँ। मेरी योग्यताएँ इस प्रकार हैं।

1. मैं आन्ध्र विश्वविद्यालय की एम.ए.परीक्षा (हिन्दी) प्रथम श्रेणी में पास हुआ। मुझे 55% अंक मिले।

2. मैं हिन्दी साहित्य सम्मेलन की साहित्यरत्न परीक्षा भी पास हुआ।

3. मैं हिन्दी और अंग्रजी टंकन की लोयर परीक्षा पास हुआ।

4. मैं हाकी, फुटबाल, कबडी और खो-खो खेलों का अच्छा खिलाडी हूँ।

5. मैं 24 वर्ष का स्वस्थ युवक हूँ। मैं एक गरीब परिवार का हूँ। मैं आपको विश्वास दिलाता हूँ कि मेरे कारण आपको कोई कष्ट नहीं होगा। अतः आपसे विनती है कि मुझे हिन्दी अध्यापक नौकरी दिलावें।

आपका विनम्र,
के. अनिल कुमार.

पता :-

प्रिन्सिपाल,
के.बि.यन. कालेज,
विजयवाडा ।

4. आप पिता को परीक्षा शुल्क भेजने के लिए पत्र लिखिये

विजयवाडा,

दि.25-9-1994,

पूज्या पिताजी,

मैं यहाँ पर कुशल हूँ। आप लोगों का कुशल समाचार सुनना चाहता हूँ। मैं खूब पढ़ रहा हूँ। परीक्षाओं में मुझे साठ प्रतिशत से भी अधिक अंक मिले। मैं ने सब पुस्तकें और कापियाँ खरीदी। कलम और आवश्यक वस्तुयें भी खरीदी। कालेज में सूचना दी गया कि 30-9-1994 तक परीक्षा शुल्क आदा करना होगा। मुझे 35-00 शुल्क के रूप में आदा करना चाहिए अब मेरे पास पैसा नहीं है। इसलिये आप परीक्षा शुल्क केलिए रू. 35-00 और जेब खर्च केलिए रू 25-00 कुल रू. 60-00 भेजने का कष्ट करें। आप समय पर पैसा नहीं भेजते तो रू. 10 का विलम्ब शुल्क भी चुकाना पड़ेगा। अतः पैसा जलदी भेजिए। माताजी को मेरे प्रणाम बताइयेगा।

आपका प्रिय पुत्र,
बि. गोपाल

पता

बि. भस्कर राव,
6-1-20, गांधी नगर,
चीराला

5. हिन्दी सीखने की आवश्यकता बताते हुये अपने छोटे
भाई को एक पत्र लिखिए।

तेनाली,

15-9-1994,

प्रीय रमेश,

तुम्हारा पत्र मिला। बड़ी खुशी हुयी की घर पर
सब लोग आनंद हैं और तुमको पकीक्षा में अच्छे अंक
मिले। मैं यहाँ पर कुशल हूँ। मैं तुमको एक उपयोगी
सलाह देना चाहता हूँ कि तुम हिन्दी सीखो। हिन्दी परीक्षाये
लिखो। तब तुमको हिन्दी का अच्छा ज्ञान मिलेगा। हिन्दी
हमारी राजभाषा है। यह हमारी राष्ट्र भाषा भी है। उत्तर
भारत में हिन्दी का ही बोलवाला है। हिन्दी में कबीर,
तुलसी, सूर जैसे महाकवि हुये। हिन्दी भारत को अनुसंधान
भाषा है। संस्कृत भाषा से, हिन्दी धर्म से और भारतीय
संस्कृति से हिन्दी का गहरा संबंध है। हिन्दी एक आसान
भाषा है। इसलिए तुम हिन्दी सीखो। भविष्य में वह तुम्हारे
लिये बहुत उपयोगी सिद्ध होगी। आशा है कि तुम मेरी
सलाह का पालन करोगे। जल्दी जवाब लिखो।

पता:-

के.रमेश,

6 बी कक्ष,

सरकारी हाइस्कूल,

कनूल.

तुम्हारा भाई,

मोहन.

20. అనువాద అనువాదము

మనిషి ఎక్కువ భాషలు నేర్చుకొనే కొలది అతని జ్ఞానం పెరుగుతుంది. యితర భాషల్లో, వాటి సాహిత్యాలలో వున్న మంచి విషయాలు గ్రహించగలుగుతాడు. ఒక భాషలోని విషయాన్ని వేరొక భాషలోనికి అనువాదం చేయునప్పుడు చాల జాగ్రత్తగా వుండాలి. ఈ క్రింది విషయాలు మనసులో ఉంచుకోవాలి.

1. వ్యాకరణ నియమాలను పాటించాలి.
2. మనం చేసిన అనువాదము సరళంగా, స్పష్టంగా ఉండాలి.
3. మూల విషయాన్ని వదిలిపెట్టడం, లేని విషయాన్ని చేర్చడం మంచిది కాదు.
4. మూల విషయాలలోని భావమే అనువాదంలో కూడ ఉండాలి.
5. అవసరం అయినప్పుడు, రెండు వాక్యములను ఒకటిగా చేయవచ్చును లేదా ఒక వాక్యమును రెండుగా విభజింపవచ్చును.
6. లింగము, వచనము, పురుషలు, కాలము, కర్త, కర్మ, క్రియలను గమనించవలెను.
7. హిందీలో నేప్రత్యయము వచ్చినప్పుడు క్రియను కర్మను బట్టి మార్చవలెను.

कुछ उदाहरण

1. Never utter lie.

कभी झूठ मत बोलो।

2. She can speak Tamil

वह तमिल बोल सकती है।

3. We should learn Hindi.

हमें हिन्दी सीखनी चाहिए।

4. Tomorrow Lalitha will go to Kakinada.

ललिता कल काकिनाडा जायेगी।

5. The Ganges starts from Himalayas.

गंगा हिमालयों से निकलती है।

6. Ravivarma drew this picture

रविवर्मा ने यह चित्र रचा।

7. Go to school intime.

समय पर स्कूल जाओ।

8. My sister's name is Madhumathi.

मेरी बहन का नाम मधुमति है।

9. An old woman is selling vegetables.
एक बुढ़िया तरकारियाँ बेच रही है।
10. There was no ink in my pen, so I
did not write the lesson. मेरी कलम में स्याही नहीं
थी, इसलिये मैंने पाठ नहीं लिखा।
11. The goats are grazing in the fields.
बकरे खेतों में छर रहे हैं।
12. The teacher had finished teaching the lesson
अध्यापक पाठ पढ़ा चुके।
13. Where are they going?
वे कहाँ जा रहे हैं?
14. Please donot drink Coffee. Drink milk.
कृपया काफी मत पीजिये। दूध पीजिये।
15. We shall bath in the river Kaveri
हम कावेरी नदी में नह येंगे।
16. What did you see in Hyderabad?
तुमने हैदराबाद में क्या देखा?
17. Why is that woman crying?
वह औरत क्यों रो रही है?
18. That big boy is playing hockey.
वह बड़ा लडका हाकी खेल रहा है।

19. His shop is near the bus station

उसकी दूकान बस स्टेशन के पास है।

20. There is nobody in the house.

घर में कोई नहीं है।

21. If Ramesh comes he will certainly get me a watch. अगर रमेश आता तो मेरे लिए जरूर एक घड़ी लाता ।

22. I want twenty rupees.

मैं बीस रुपये चाहता हूँ।

23. We drink milk only in the nights.

हम सिर्फ रातों में दूध पीते हैं।

24. My mother drinks coffee without Sugar

मेरी माँ शक्कर के बिना काफी पीती है।

25. Vinod cannot do this do this work.

विनोद यह काम नहीं कर सकता ।

విద్యార్థినీ విద్యార్థులకు అమూల్య నేస్తాలు
(సరళ సులభశైలిలో వ్రాయబడినవి)

ఇంగ్లీష్ - తెలుగు డిక్షనరీ
తెలుగు - ఇంగ్లీష్ డిక్షనరీ
హిందీ - తెలుగు డిక్షనరీ
తెలుగు నిఘంటువు
త్రిభాషా డిక్షనరీ
తెలుగు - హిందీ డిక్షనరీ
ఇంగ్లీష్ - ఇంగ్లీష్ డిక్షనరీ
ఇంగ్లీష్ - హిందీ డిక్షనరీ
హిందీ - ఇంగ్లీష్ డిక్షనరీ
రసాయన శాస్త్రము డిక్షనరీ
జంతుశాస్త్రము డిక్షనరీ
వృక్షశాస్త్రము డిక్షనరీ
గణితశాస్త్రము డిక్షనరీ
భౌతిక శాస్త్రము డిక్షనరీ
ఇంగ్లీష్ వ్యాసాలు - లేఖలు
హిందీ వ్యాసాలు - లేఖలు
తెలుగు వ్యాసాలు - లేఖలు
ఇంగ్లీష్ గ్రామర్
హిందీ గ్రామర్
(ప్రాస్యూల్ స్టూడెంట్స్)
హిందీ గ్రామర్

(డిగ్రీ స్టూడెంట్స్)
త్రిభాషా వ్యాకరణం
తెలుగు వ్యాకరణము
సులభవ్యాకరణము
45 రోజుల్లో ఇంగ్లీష్
45 రోజుల్లో హిందీ
ఇంగ్లీష్ తెలుగు స్వబోధిని
హిందీ తెలుగు స్వబోధిని
గణిత ఒలింపియాడ్- తెలుగు
గణిత ఒలింపియాడ్-ఇంగ్లీష్
గణిత సూత్రములు
గణితము-సమస్యలు-సాధనలు
ప్రాథమిక గణిత శాస్త్రస్వబోధిని
అంకగణితం
గణిత శాస్త్రం - (బీజగణితం
101 స్వయం ఉపాది పథకాలు
ఫోటోగ్రఫీ నేర్చుకుందాం
తెలుగు సామెతలు
ఇంగ్లీష్ తెలుగు సామెతలు
మీ ఆంగ్ల పదజాలం
పెంపొందించుకోండి
1001 జోక్స్ - జోక్స్ - జోక్స్

